VERSCHIJNT MAANDELIJKS

nummer 73

januari 1975

prijs f. 2.95

STRIPSCHRIFT

DICK MATENA

TIBOR MARTEN TOONDER

IN DIT NUMMER: INTERVIEW

ATTENTIE!

IN DEZE TURBULENTE TYDEN, WAARIN STRIP-FANZINES ALS VAAK MOEILYK VERTEERBARE PADDESTOELEN UIT DE GROND SCHIETEN, WILDEN WY UW AANDACHT EENS VESTIGEN OP EEN TEN ONRECHTE NOG NIET IN DE PUBLICITEIT GEKOMEN UIT-GAVE VAN EEN PAAR ENTHOUSIASTE JONGELUI... EEN FAN-ZINE, ANDERS DAN ANDERE, SNELLER DAN SNEL! HET HEET....

ATTENTIE!
IN DEZE TURBULENTE TYDEN, WAARIN STRIP-FANZINES ALS VAAK MOEILYK VERTEERBARE PADDESTOELEN UIT DE GROND SCHIETEN, WILDEN WY UW AANDACHT EENS VESTIGEN OP EEN TEN ONRECHTE NOG NIET IN DE PUBLICITEIT GEKOMEN UIT-GAVE VAN EEN PAAR ENTHOUSIASTE JONGELUI... EEN FAN-ZINE, ANDERS DAN ANDERE, SNELLER DAN SNEL! HET HEET....
STRIP
NO 1
NIEUW!!!
IN DIT NUMMER:
MET
W. KOMMER
'T PAS-SERTJE
VARIA & NIEUWS
MET:
DE TEKENAAR VAN 'T JAAR
EN
SEX
EN DE STRIPTEKE
ONTHUTLEND! SENSATIONEEL!! NIEUW!!!

STRIP TOP TIEN

STRIPSCHRIFT

Januari 1975-nummer 73

uitgegeven door Thespa Uitgeverij,
Koninginneweg 164, Amsterdam
tel. 020-79 13 19
voor **Het Stripschap**
Nederlands Centrum voor belangstellenden in strips, goedgekeurd bij KB 30 september 1968.
Doel: de waardering bevorderen voor strips in het algemeen en Nederlandse strips in het bijzonder.

Abonnementen op stripschrift die in de loop van het abonnementsjaar worden opgegeven, kunnen slechts voor een gehele jaargang worden afgesloten.

Opgave via giro 20 99 48 t.n.v. Stripschrift, Koninginneweg 164, Amsterdam.

Stripschrift is verkrijgbaar:
via een abonnement (jan. t/m dec.) à f 28,50;
giro 20 99 48 t.n.v. **Stripschrift,** Koninginneweg 164, Amsterdam;
of via een lidmaatschap/abonnement van het Stripschap à f 35,–;
giro no. 15 13 000 t.n.v. de penningmeester van het Stripschap te Amsterdam;
in de losse verkoop à f 2,95.
Houders van een CJP-paspoort kunnen zich bij hun CJP-buro opgeven en betalen de gereduceerde abonnementsprijs van f 25,50 voor een kalenderjaar.
Lopende (bestaande) abonnementen kunnen niet omgezet worden!

REDACTIE: Kees de Bree, Rob van Eijck, Sandra Boes, Martin Wassington, Ton Koningcks.

REDACTIEADRES: postbus 1167, Rijswijk ZH

NIEUWSREDACTIE:
Kees de Bree, Martin Wassington, Kinkerstraat 59'", Amsterdam
020-16 98 33

VORMGEVING:
Ger van Wulften

VASTE MEDEWERKERS:
Hans van den Boom, Reinolt Duerings, Evert Geradts, Nico Noordermeer.

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE:
Domien ten Berge, Dick Matena, Hans Matla, Han Slotema, Robert Zielschot.

NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN VERVEELVOUDIGD EN/OF OPENBAAR GEMAAKT, DOOR MIDDEL VAN DRUK, FOTOKOPIE, MICROFILM OF OP WELKE ANDERE WIJZE OOK, ZONDER VOORAFGAANDE, SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING VAN STRIPSCHRIFT EN AUTEURS.

OPEN KAART

Te beginnen met dit nummer is Stripschrift een uitgave geworden van Thespa Uitgeverij. Hiermee is een eind gekomen aan de onzekerheid omtrent het voortbestaan van Stripschrift. Nadat de vorige uitgeefster Kommiks BV, door interne moeilijkheden gedwongen, halverwege het vorige jaar meedeelde in 1975 Stripschrift niet langer te kunnen uitgeven was het blad evenals het weer een tikkeltje van slag. Het wilde maar niet zomeren maar winteren evenmin. Kortom, het was kwakkelen geblazen. Een periode waarin ieder redaktioneel beleid ver te zoeken was. De weerslag van deze moeilijkheden is zonder veel moeite terug te vinden in de kwaliteit van het blad. Het is daarom des te verheugender dat de lezers Stripschrift niet hebben laten vallen. Sterker nog, in steeds grotere getalen steunden. Momenteel zijn er zelfs meer abonnees dan het blad ooit heeft gekend. Een benijdenswaardige uitgangspositie.
Het enthousiasme van de nieuwe uitgever doet echter het beste hopen. Thespa heeft weliswaar weinig ervaring met strips maar met uitgaven op literair gebied zoals het tijdschrift voor Neerlandistiek, Spectator, de Vestdijkkroniek, Bibliografie voor de Nederlandse Literaire Tijdschriften en boeken over Populaire Literatuur en Elisabeth Maria Post heeft zij bewezen garant te staan voor kwaliteitsdrukwerk. De lay-out van Stripschrift komt in de professionele handen van Ger van Wulften, dezelfde die zo voortreffelijk het uiterlijk van PEP bepaalt. Dankzij zijn bemoeiingen kunnen wij u één van de aardigste vernieuwingen van Stripschrift presenteren. In ieder nummer komt een komplete, gloednieuwe strip die bekende tekenaars speciaal voor Stripschrift tekenen.
Ook wordt in dit nummer een aanvang gemaakt met een Encyclopedie van Nederlandse tekenaars. Niet alfabetisch afgedrukt, maar wel zodanig geplaatst dat men de desbetreffende pagina's gemakkelijk uit Stripschrift kan halen om ze in een aparte ringband onder te brengen. Verder houdt een Strip Toptien u voortaan op de hoogte van de meest verkochte strips van de maand. Er zijn ideëen te over. Of er iets van terecht komt is iets anders. Stripschrift blijft een blad dat zweeft tussen kussen en kijven, vallen en opstaan, professionalisme en amateurisme. De plannen zijn in ieder geval groots en al zou slechts de helft ervan doorgang vinden dan nog zijn u en wij verzekerd van een uitstekend nieuw jaar.

De redaktie

STRIP TOP TIEN

1. **GUUST**
   De Flaterbende
   FRANQUIN
   Uitgeverij Dupuis
2. **SUSKE EN WISKE**
   De Bevende Baobab
   VANDERSTEEN STUDIO'S
   Uitgeverij Standaard
3. **BLUEBERRY**
   De Mijn van Prosit
   GIRAUD-CHARLIER
   Uitgeverij Semic Press
4. **INDIANENREEKS**
   De Zang van de Prairiewolven
   KRESSE
   Uitgeverij Caterman
5. **LITTLE NEMO**
   1905/1906/1907
   McCAY
   Uitgeverij Landshoff
6. **ERIC DE NOORMAN**
   De Romeinse Helm
   KRESSE
   Uitgeverij Tango
7. **REPORTER LEFRANC**
   Het Hol van de Wolf
   DE MOOR-MARTIN
   Uitgeverij Casterman
8. **ROBBEDOES EN KWABBERNOOT**
   De Amulet van Niokolo-Koba
   FOURNIER
   Uitgeverij Dupuis
9. **SUSKE EN WISKE**
   Het Ros Bazhaar
   VANDERSTEEN-STUDIO'S
   Uitgeverij Standaard
10. **BERNARD PRINCE**
    De Groene Vlam van de Conquistador
    HERMANN-GREG
    Uitgeverij Helmond
    LUC ORIENT
    De Krater van de Tovenarijen
    PAAPE-GREG
    Uitgeverij Helmond
    ARCHIE CASH
    Carnaval der Ontzielden
    MALIK-BROUYERE
    Uitgeverij Dupuis

Gegevens voor deze toptien werden verstrekt door de volgende antikwariaten: **DE BLAUWE LOTUS, DRUKWERK, LAMBIEK, HENKES EN 10, NERO, OLD COMIC HOUSE, PANDA, RICHARD, WAMMES** en **WAMMES WAGGEL.**

Goed werden verkocht bij **WAMMES**: Undergroundstrips, bij **LAMBIEK**: Little Nemo, bij **NERO**: De Vrijbuiteruitgaven (Terror etc.), bij **OLD COMIC HOUSE**: de serie en pocket uitgaven van 'de Bijbel in Woord en Beeld', bij **PANDA**: de Zang van de Prairiewolven en bij **RICHARD**: Archie Cash.
MWMGW

DE STRIPKUNST VAN MARTEN TOONDER
DEEL 1
TIBOR, LILLIPUT-UITGAVEN, DEEL 2

Rubrieken:
- **STRIPS**
- **ENCYCLOPEDIE**
- **STRIP-TOPTIEN**
- **POSTRIPTUM**
- **RUILADVERTENTIES**
- **FANZINES EN MAGAZINES**
- **BOEKBESPREKINGEN**
- **UIT DE BLADEN**
- **BESTUURS MEDEDELINGEN**
- **NIEUWS**

SUMMARY

Stripschrift's first issue of the year 75 contains a new item: a comic-strip, specially made for Stripschrift by one of the Dutch strip-drawers. This time Dick Matena made a four-page strip. New is also the start of an encyclopaedia in which all the Dutch strip-drawers will be described. On the subject 'the comic-strip-art of Marten Toonder' (creator of 'Tom Puss') there is a long article which will be continued. Also to be continued is the article about the "Lilliput'-books of the Dutch publisher 'Van Ditmar' (1st part in SS. 68/69).

DE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE GEPLAATSTE ARTIKELEN BERUST BIJ DE AUTEURS.

1. Zorgelijk voorwoord

Mijn voornemen om een artikel te schrijven, waarin de Toonderlezers en de Toonderstudenten een kritisch overzicht over de hele Toonderliteratuur zouden vinden, is gauwer genomen dan uitgevoerd. Er rezen zoveel problemen dat ik niet meer goed wist in welke vorm mijn artikel gegoten moest worden. Als je het niet erg vindt, lezer, etaleer ik ze even voor je, dan kun je zelf beoordelen, of mijn aanpak goed is geweest.

Het grootste probleem met Marten Toonder is de eenzijdigheid van zijn kritici. Die eenzijdige schrijverij heeft zijn voorlopige bekroning gevonden in de beroemde Bommelbibliografie van Henk R.Mondria; de Toonderbijbel, die zelf al weer een hele levensgeschiedenis achter de rug heeft. Het boek van Mondria bevestigt de publieke belangstelling voor de Bommelstrip. De Panda-, Kappie- en Hollewijnstrips hebben nederig in de zijbanken plaats moeten nemen.

Ik wil me echter niet door de bestaande Toonderliteratuur aan banden laten leggen. Daarom heb ik aardig wat zaken over de drie andere series zelf moeten uitzoeken. Zo orkaanachtig druk als het dikwijls is om de Bommelstrip, zo windstil is het bij de overige strips.

Ik zal hier en daar technische termen moeten gebruiken, die hier nog niet verantwoord worden, maar die in een algemene beschouwing over de stripkunst een plaats zullen vinden. Niettemin wil ik dit Toonderoverzicht alvast afronden, omdat ik daarmee begonnen ben en het denkwerk over die stof nog altijd in mijn hoofd zit. Ik wil die berg kwijt.

Mijn oorspronkelijke opzet is verwaterd - zoals je al gemerkt hebt - om plaats te maken voor nieuw onderzoek. Wat zijn de onderwerpen, die ik aan de orde wil stellen, en die ik soms heel goed, maar vaak stiefmoederlijk behandeld zag in de bestaande artikelen en interviews? Ik geef mijn belangstellingskernen puntsgewijs. Houd ze goed in het koppie, want tenslotte zullen ze de hoofdrollen spelen.

1. Waarom schrijft Toonder stripverhalen?
Een domme vraag? Maar waarom schreef hij niet gewoon romans of verhalen; waarom is hij niet een grafische kunstenaar als Escher geworden?

2. Rond welke onderwerpen koncentreren zich zijn stripverhalen?
Dat er een zekere "taakverdeling" is, d.w.z. een of andere gebiedsafbakening, is iedere lezer bekend. Maar waarom juist die afbakening, en niet een andere?

3. Welke belangrijke ontwikkelingen hebben de stripseries doorgemaakt?
Onder deze rubriek vallen ook de vragen over de medewerking van anderen aan de Toonderstrips, en de stopzetting van Kappie- en de Hollewijn-serie.

DE STRIPKUNST VAN MARTEN TOONDER

Geachte Redaktie,
Wie kritiek heeft op werk van anderen, moet ook openstaan voor anderer kritiek. Om aanvallers alle ruimte te geven, speel ik hun hier de nodige troeven in handen, mits zij de vrijwillige beperking die ik mij heb moeten opleggen willen respekteren. Wie de door mij niet behandelde maar wel gesignaleerde publikaties over Toonder wil bespreken, gaat zijn gang. Graag zelfs! Ik heb ruimschoots gebruik gemaakt van paragrafeninindeling en nog verdere onderverdeling om iedereen, ook mijzelf, het verwijzen te vergemakkelijken. De beperking van de Toonderliteratuur is aangegeven door vermelding van de bestudeerde stripverhalen, en de bestudeerde artikelen. De beperking van de onderwerpen is aangegeven in par. 2. *Om een inzicht te geven in het ontstaan en de bedoeling van dit artikel heb ik een proloog geschreven. Onontbeerlijk voor de lezer die niet in de materiaalstroom verzuipen wil, is* par.2, *waar de opbouw van dit artikel in twee hoofddelen is uiteengezet. In* par.2c *zijn afkortingen uitgelegd. De systematische behandeling van onderwerpen over de Toonder-kunst wil natuurlijk niet volledig zijn; die moet gezien worden als een eerste poging tot een totaaloverzicht over de kunstenaar Marten Toonder en zijn werk. En dàn nog vanuit de hoek van de literaire kunst. Er zal dus in ieder geval aanvulling vanuit de grafische hoek nodig zijn.*
Het tweede gedeelte van dit artikel is in de maak en volgt zo spoedig mogelijk. Om duidelijk te maken, dat mijn bezwaren tegen sommige publikaties uitsluitend het positieve doel nastreven om het zicht op de Toonder-kunst te verhelderen in plaats van in nevelen te verhullen, zwaai ik af en toe met de matteklopper van het duo Kees van Kooten en Wim de Bie. Dat is heel gezond, zoals Marten Toonder ons zelf duidelijk maakt in MV 94 *in* LRP 468. *Ik vrees echter met grote vrees, dat mijn eigen artikel alleen maar bij wijze van gunst het goedkeuringscertificaat van het Simplistisch Verbond zal kunnen verwerven. Ik hoop, niet te veel vijanden gemaakt te hebben; potentiële ruziemakers verwijs ik naar de leerzame paragraaf* 19.D.
Node miste ik het standaardwerk, dat in Stripschrift 11 (nov. 1969, p.3) *werd aangekondigd. Vanwege tijdgebrek heb ik geen gebruik kunnen maken van het Stripdocumentatiecentrum, waarvan een nu misschien verouderde reportage is opgenomen in* Stripschrift 37/38, (jan./febr. 1972, p.5-7 en 13).
Op mijn wandeling door de Stripschriftjaargangen (een herdruk van nrs. 21 en 27/28 is niet onwelkom), *kwam ik in* nr. 33/34 (sep./okt. 1971, p.55) *een verkeerde gok bij Prikkebeen tegen. Er is maar één echte grote Dido-aria, en die komt niet uit de volslagen onbekende opera van Piccini, maar uit Dido and Aeneas van Henry Purcell, namelijk de wereldberoemde "When I am laid in earth".*
Zolang dat met ons niet het geval is, kunnen we met stripartikelen voortgaan. Hoewel dat niet te vaak moet gebeuren, want mijn Stripschrift-exemplaren beginnen al aardig te slijten.

Domien ten Berge.

4. Waar haalt Toonder zijn inspiratie vandaan?
Deze vraag richt zich niet alleen op bronnen waaruit Toonder geput moet hebben, maar ook op allerlei struktuurmiddelen die van de ene Toonderstrip op de andere zijn overgegaan. Deze vraag kan eigenlijk pas beantwoord worden wanneer mijn struktuuranalyses en veel ander materiaal bij de hand zijn. Voor de lezers van zomaar eens een Toonderstrip, die graag wil weten wàt hij gelezen heeft, is deze rubriek van het allergrootste belang. Ik kan nu niet meer dan een beknopte opsomming geven. In mijn Pandaverhaal (Stripschrift **70**) heb ik de Reinaert-invloeden voorzover ik ze met mijn beperkte kennis van Panda- en Bommelstrips heb kunnen achterhalen, uitvoerig besproken.

5. Is het nu al mogelijk, een karakteristiek te geven van Toonder als kunstenaar? Toonder werkt met romantische middelen en behandelt romantische levensproblemen. Maar zo'n vage omschrijving vraagt een nadere uitwerking.
a) Wat vinden we wèl in zijn strips, wat missen we daarin?
b) Welke plaats heeft zijn kunst in de Nederlandse stripwereld?
c) Waarin onderscheidt zich de Toonderstrip van andere stripseries? Wat zijn de unieke kwaliteiten ervan: wat valt onder striptraditie, wat onder literaire traditie?
Deze vijf onderwerpen lopen deels over elkaar heen of in elkaar over. Bij de behandeling ervan zal ik enig literairtechnisch materiaal in de strijd kunnen werpen, op grafisch terrein mis ik deskundigheid. Een tweede beperking is de beschikbare hoeveelheid Toonderstrips. Kapitein Rob is de enige serie die volledig uitgegeven is, de series van Hans G.Kresse en Marten Toonder zijn nog in aanbouw.

2. Reisgids voor dit artikel

A. Van de Bommelstrip zijn alleen de verhalen **MV 1, 3** en **4** legaal bereikbaar. En dan nog de 5 strips **MV 49** in Stripschrift **68-71, 53** in Stripschrift **37-46**, en **MV 113, 131** en **141** in het luxueuze album op behangselpatroonformaat "Met uw welnemen". Ik heb voorts een illegale heruitgave van **MV 15, 24, 25, 31, 35, 36, 39** en **39A, 40, 41, 42, 49, 56, 60, 62, 65, 87, 88,** en de slechte en inkomplete illegale heruitgaven van **MV 26, 27, 33, 47**. De illegale uitgaven heeft niet iedere lezer tot zijn beschikking. Daarom kan ik daarvan niet dan spaarzaam gebruik maken. De bekende Bezige Bij-pockets zijn geen volwaardige uitgaven, maar ernstige verminkingen van de oorspronkelijke strips; ik kom daar in **par. 7.C** op terug. Van de literaire **BB**-pockets heb ik gebruikt de bandjes **1-3** en **9-14** (Bommelbibliografie **p.205**). Een technische aanwijzing: dit artikel is onleesbaar zonder gebruik van Mondria's Bommelbijbel, die ik

stilzwijgend in ieders bezit acht. Daar vind je met name de onontbeerlijke lijst met nummering van de dagbladstrip (**p.175-193**). Iedere Bommelkenner plaatst vóór het nummer van een stripverhaal de aan Mozartliteratuur ontleende afkorting **MV** voor Mondria's Verzeichnis, als kennisgeving dat deze bron aangehouden is. Ik voeg mij zonder protest in deze traditie (zie daarover Stripschrift **11, p.17, LRP 310 p.211** en de Bommelbijbel **p.10**).
Wat de beschikbare Pandastrips betreft, verwijs ik naar Stripschrift **70, p.4**. De 5 heruitgaven van Kappiestrips door Skarabee bevatten de 15 verhalen nrs. **36-38, 98** en **103-113**; in Stripschrift **23** staat nr. **3**; de verhalen **86-88** zijn in **1972** in drie boekjes uitgegeven door Wolters Noordhoff (nu bij De Slegte). In totaal kunnen we dus 19 Kappieverhalen in ons onderzoek betrekken.
De 6 bandjes met 15 Hollewijnverhalen - ook uitgegeven door Skarabee - volgen de Hollewijnstrip vanaf de eerste aflevering tot en met nr. **1088**. Bij Wolters-Noordhoff is in **1972** een bandje uitgegeven met twee verhalen, tezamen de afleveringen **1397-1469** en **2019-2089** bevattend. Daar komt dan nog bij het verhaal over de mensenhater uit Stripschrift **12** (afl.**1820-1882**), zodat we in totaal 18 verhalen kunnen raadplegen, ofwel **1295** van de in totaal **5266** afleveringen; dus een kwart.
B. Wat het gebruik van technische termen betreft, alleen dit: voor de Europese stripstijl, waarin de meeste series uit de Toonder Studio's gemaakt zijn, heb ik ter vermijding van de meerduidige term dagbladstrip ingevoerd de begrippen tekenstrook (voor de bovenste afdeling van de strip), tekststrook (voor de onderste afdeling) en aflevering (voor de combinatie teken/tekststrook die op een bepaalde dag in een krant verschijnt); de term aflevering is voor de ballonstrip amper bruikbaar. Op de technische termen kom ik in het afzonderlijke artikel over de stripkunst natuurlijk uitgebreid terug.
Ik gebruik in dit artikel de volgende afkortingen: **Bb** voor de Bommelbibliografie van H.R. Mondria uit **1974**, **Ss** voor Stripschrift, **MV** voor de nummering van de Bommelverhalen, **LRP** voor de Bezige Bij-reeks van Literaire Reuzen-Pockets, **TP** voor Tom Poes, **HB** voor Heer Bommel, **p.** vóór pagina of bladzijde, **par.** voor paragraaf.
C. Dan nu het slot van mijn inleiding. Ik wil je hier wegwijs maken in de gekompliceerde inhoud van dit artikel.
Het eerste gedeelte van mijn onderzoek is gewijd aan de literatuur over Toonder. Die heb ik gerubriceerd op de volgende wijze:
a) de korte verhandelingen van Jan Hein Donner, J.W.Holsbergen, Jan Gerhard Toonder en Godfried Bomans in **LRP 250, 277, 310 en 425 (par. 4-8)**;
b) enige losse artikelen in niet moeilijk bereikbare tijdschriften **(par. 9-11)**;
c) vrijwel alle dagbladinterviews met Toonder, die in de Arnhemse bibliotheek verzameld zijn uit fotostencils van het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum **(par.12-17)**;
d) alle Stripschrift-afleveringen, waarin iets over Toonder gemeld is, vanaf **nr.8/9 (par.18-19)**;
e) De literatuurkrant over Marten Toonder en de Bommelbibliografie van Mondria **(par.20)**.
Het tweede gedeelte is geordend in vijf rubrieken, handelend over de vijf hiervoor (onder **par.1**) genoemde belangstellingskernen. De gegevens uit de Toonderliteratuur worden hier opnieuw gebruikt. De eerste rubriek komt aan de orde in **par.21** de tweede in **par.22**, derde in **par.23-26**, de vierde in **par.27-28**, de laatste in **par.29-32**.
Ter afsluiting van het geheel volgt dan in **par.33** een samenvatting, waarin de lezer die zo langzamerhand de kluts kwijt is alle belangrijke zaken nog eens op een rijtje ziet, met verwijzingen naar de voorafgaande tekst. Een lijstje met de gebruikte literatuur bungelt onderaan. De meeste paragrafen zijn ten behoeve van de verwijzingen onderverdeeld met hoofdletters.

3. Verheerlijking en verguizing: Marten Toonder op de snijtafel der kritiek.

In dit eerste gedeelte van ons onderzoek volgen we de grote stroom van reakties op de Toonderstrips aan de hand van een zorgvuldige selektie uit de literatuuropgave in de Bommelbibliografie. De gebonden uitgave van dit standaardwerk geeft blijk van een respektabeler houding tegenover de Bommelstrip dan de geplakte en snel uit elkaar vallende, want niet genaaide of gebonden **LPR**-pockets en de jubileumband. We moeten er rekening mee houden, dat de kritieken hoofdzakelijk betrekking hebben op de Bommelstrip. De grote populariteit van de Toonderstrips is begonnen met de Bommelverhalen. Op een rijp ogenblik. Wie het rijpingsproces van lezend Nederland nog niet kent, moet de paragraaf "Jeugdsentiment en waardering" bij Kees Kousemaker (Strip voor strip, Amsterdam **1970**, p. 87-88) doorlezen. De Amsterdamse Stichting Jeugdsentiment "De jaren vijftig", opgericht in **november 1965** en precies drie jaar later opgeheven, heeft de belangstelling voor stripverhalen op zo suksesvolle wijze gestimuleerd, dat op **11 oktober 1967** Het Stripschap in het leven kon worden geroepen. Een maand later kwam de eerste Bommelpocket van Marten Toonder bij uitgeverij De Bezige Bij uit. Ik heb die beginjaren niet meegemaakt, maar ik leer bij Kousemaker dat Het Stripschap met zijn nulde Stripschrift en de eerste Bommelpocket als broertje en zusje hand in hand de Nederlandse publiciteit zijn ingewandeld. Opvallend is de band tussen enerzijds Toonder, al dadelijk op de eerste jaarlijkse Stripdag op **6 april 1968** gehuldigd als erelid van het Stripschap (**Bp p.28**), en anderzijds het Stripschrift, maandblad van de ware striepliefhebber. Dankzij die nauwe band tussen Stripschap en Toonder wordt Toonder algemeen gehouden voor een tweede Vondel, d.w.z. voor de Prins der stripkunstenaars. Rekening houdend met de uitzonderlijke rol van de Toonder Studio's in de geschiedenis van de Nederlandse strip, mogen we hem die ereplaats toekennen. Ons kwaliteitsoordeel moeten we nog even opschorten.

4. De verkondiging der apostelen

De eerste Toonderpockets zijn voorzien van een epiloog. Normaal is dit niet. We treffen in sommige boeken wel eens een voorwoord of inleiding aan, maar bij gewone romans komen die toch zelden voor. Meestal is er dan iets bijzonders mee; we hebben bv. een ouder werk in handen dat een kleine toelichting-vooraf nodig heeft, met name als er sleutels moeten worden uitgereikt (ik denk aan de Vincent Haman van Willem Paap in de Salamanderreeks). Bij de heruitgaven van stripverhalen is het soms leerzaam, iets van de auteur te weten, zoals van Pieter Kuhn, de maker van de Kapitein Rob-serie. Maar een nawoord of uitleiding, waar "hep" dat nou voor nodig?
De eerstopkomende gedachte is, dat de lezer moet beginnen met de verhalen te lezen en pas dan rijp wordt voor de diepzinnige gedachten van de uitleidende gids. Hij maakt ons van argeloos-oplettende lezertjes tot stille, aandachtige mijmeraars.
De eerste Bommelpocket, **LRP 250**, bevat een essay - een deftig woord voor studie-artikel - met een heuse literatuuropgave. Daarin worden de relaties tussen de belangrijkste figuren uit de Bommelstrip blootgelegd. In **LRP 277** komt de ziel van **HB** in een voortreffelijke striptease-scene in het genadeloze licht van de schijnwerpers. In **LRP 310** krijgen we biografische gegevens over de kunstenaar op ons bordje. En **LRP 425** leert ons de ideale lezershouding, geprojekteerd in **HB** zelf. Waarachtig, een bijna volledig programma, afgewerkt in het korte bestek van vier uitleidingen die tesamen nog geen 40 pagina's beslaan.
Bekijken we de achterflap van deze vier pockets, dan horen we de auteur zelf in een uniek taalgebruik, dat ook de Heren Kooten en Bie siert. Toonder plaatst zijn Bommel-oeuvre naast jongensboeken als die van Karl May (we herinneren ons de vele Indianenboeken in de bibliotheek van **HB**, die bijna vernietigd werden) en Jan Cremer (nu schieten ons de opwindende avonturen van **HB** met Doddeltje te binnen). Ook noemt Toonder boeken voor grotere jongens, zoals de werken van wereldhervormers Marx en Mao en de heer Cyril Parkinson, de ontdekker van een beruchte wet.
Voegen we hier nog aan toe, dat de Bommelpockets opgenomen zijn in de **BB**-galerij van de **LRP**-serie, dan begrijpen we langzamerhand de bedoeling van uitgever en auteur: Marten Toonder vraagt erkenning als literair kunstenaar. Zijn erelidmaatschap van de Leidse Maatschappij voor Letterkunde, hem toegekend in **1954** (zie **Bb p.40**), gaf voedsel aan deze begeerte.
De annexatie van Toonder in de literaire kunst is een aangelegenheid die fundamentele vragen over de stripkunst oproept. Zonder vooruit te willen lopen op mijn afzonderlijke beschouwing daarover, kan ik hier als belangrijkste gevolg van de literaire behoefte signaleren, dat de verhouding tussen prent en tekst uit zijn voegen is gerukt ten nadele van de prent. De grootte van de prenten is teruggebracht tot ongeveer een derde of een kwart van de originele uitgaven in dagbladen en oude boekjes. De uitvinder van deze suksesformule is Jo van Campen (zie Richter Roegholt, De Geschiedenis van de Bezige Bij **1941-1972**, Amsterdam **1972, p.119**). Deze kwestie komt in **par. 7.C** uitgebreid aan de orde. Hoe de inlijving van Toonder in de literaire wereld in zijn werk is gegaan, beschrijven ons de vier uitleiders.

5. De ontische feestneus

A. Wat zegt Jan Hein Donner, de schaakgrootmeester bij wie Panda tot op heden helaas nog niet in de leer is geweest? Hij bespreekt het komische in de Bommelstrip, en zet dit terecht af tegen de humor. Het komische heeft betrekking op handelingen en uitspraken, die een bijzonder effekt beogen, namelijk de lachlust te wekken. Dat gebeurt met grappen en grollen. Humor ontstaat uit werkzaamheid van de menselijke geest, humor is een uitlaatklep waarmee stoom kan worden afgeblazen van te hoog opgelopen spanningen. Die spanningen ontstaan uit konfliktsituaties, die betrekking hebben op het bestaan. De spanningen kunnen niet ontstaan, wanneer niet van een of ander "bewustzijn" sprake is. Het niet-bewuste, het argeloze, is juist een kenmerk van het komische. Van "onschuld" hoeft dan geen sprake te zijn, al haalt Donner die er graag

1. Zorgelijk voorwoord

Mijn voornemen om een artikel te schrijven, waarin de Toonderlezers en de Toonderstudenten een kritisch overzicht over de hele Toonderliteratuur zouden vinden, is gauwer genomen dan uitgevoerd. Er rezen zoveel problemen dat ik niet meer goed wist in welke vorm mijn artikel gegoten moest worden. Als je het niet erg vindt, lezer, etaleer ik ze even voor je, dan kun je zelf beoordelen, of mijn aanpak goed is geweest.

Het grootste probleem met Marten Toonder is de eenzijdigheid van zijn kritici. Die eenzijdige schrijverij heeft zijn voorlopige bekroning gevonden in de beroemde Bommelbibliografie van Henk R.Mondria; de Toonderbijbel, die zelf al weer een hele levensgeschiedenis achter de rug heeft. Het boek van Mondria bevestigt de publieke belangstelling voor de Bommelstrip. De Panda-, Kappie- en Hollewijnstrips hebben nederig in de zijbanken plaats moeten nemen.

Ik wil me echter niet door de bestaande Toonderliteratuur aan banden laten leggen. Daarom heb ik aardig wat zaken over de drie andere series zelf moeten uitzoeken. Zo orkaanachtig druk als het dikwijls is om de Bommelstrip, zo windstil is het bij de overige strips.

Ik zal hier en daar technische termen moeten gebruiken, die hier nog niet verantwoord worden, maar die in een algemene beschouwing over de stripkunst een plaats zullen vinden. Niettemin wil ik dit Toonderoverzicht alvast afronden, omdat ik daarmee begonnen ben en het denkwerk over die stof nog altijd in mijn hoofd zit. Ik wil die berg kwijt.

Mijn oorspronkelijke opzet is verwaterd - zoals je al gemerkt hebt - om plaats te maken voor nieuw onderzoek. Wat zijn de onderwerpen, die ik aan de orde wil stellen, en die ik soms heel goed, maar vaak stiefmoederlijk behandeld zag in de bestaande artikelen en interviews? Ik geef mijn belangstellingskernen puntsgewijs. Houd ze goed in het koppie, want tenslotte zullen ze de hoofdrollen spelen.

1. Waarom schrijft Toonder stripverhalen?
Een domme vraag? Maar waarom schreef hij niet gewoon romans of verhalen; waarom is hij niet een grafische kunstenaar als Escher geworden?

2. Rond welke onderwerpen koncentreren zich zijn stripverhalen?
Dat er een zekere "taakverdeling" is, d.w.z. een of andere gebiedsafbakening, is iedere lezer bekend. Maar waarom juist die afbakening, en niet een andere?

3. Welke belangrijke ontwikkelingen hebben de stripseries doorgemaakt?
Onder deze rubriek vallen ook de vragen over de medewerking van anderen aan de Toonderstrips, en de stopzetting van Kappie- en de Hollewijn-serie.

DE STRIPKUNST VAN MARTEN TOONDER

Geachte Redaktie,
Wie kritiek heeft op werk van anderen, moet ook openstaan voor anderer kritiek. Om aanvallers alle ruimte te geven, speel ik hun hier de nodige troeven in handen, mits zij de vrijwillige beperking die ik mij heb moeten opleggen willen respekteren. Wie de door mij niet behandelde maar wel gesignaleerde publikaties over Toonder wil bespreken, gaat zijn gang. Graag zelfs! Ik heb ruimschoots gebruik gemaakt van paragrafeninindeling en nog verdere onderverdeling om iedereen, ook mijzelf, het verwijzen te vergemakkelijken. De beperking van de Toonderliteratuur is aangegeven door vermelding van de bestudeerde stripverhalen, en de bestudeerde artikelen. De beperking van de onderwerpen is aangegeven in par. 2. *Om een inzicht te geven in het ontstaan en de bedoeling van dit artikel heb ik een proloog geschreven. Onontbeerlijk voor de lezer die niet in de materiaalstroom verzuipen wil, is* par.2, *waar de opbouw van dit artikel in twee hoofddelen is uiteengezet. In* par.2c *zijn afkortingen uitgelegd. De systematische behandeling van onderwerpen over de Toonder-kunst wil natuurlijk niet volledig zijn; die moet gezien worden als een eerste poging tot een totaaloverzicht over de kunstenaar Marten Toonder en zijn werk. En dàn nog vanuit de hoek van de literaire kunst. Er zal dus in ieder geval aanvulling vanuit de grafische hoek nodig zijn.*
Het tweede gedeelte van dit artikel is in de maak en volgt zo spoedig mogelijk. Om duidelijk te maken, dat mijn bezwaren tegen sommige publikaties uitsluitend het positieve doel nastreven om het zicht op de Toonder-kunst te verhelderen in plaats van in nevelen te verhullen, zwaai ik af en toe met de matteklopper van het duo Kees van Kooten en Wim de Bie. Dat is heel gezond, zoals Marten Toonder ons zelf duidelijk maakt in MV 94 *in* LRP 468. *Ik vrees echter met grote vrees, dat mijn eigen artikel alleen maar bij wijze van gunst het goedkeuringscertificaat van het Simplistisch Verbond zal kunnen verwerven. Ik hoop, niet te veel vijanden gemaakt te hebben; potentiële ruziemakers verwijs ik naar de leerzame paragraaf* 19.D.
Node miste ik het standaardwerk, dat in Stripschrift 11 (nov. 1969, p.3) *werd aangekondigd. Vanwege tijdgebrek heb ik geen gebruik kunnen maken van het Stripdocumentatiecentrum, waarvan een nu misschien verouderde reportage is opgenomen in* Stripschrift 37/38, (jan./febr. 1972, p.5-7 en 13).
Op mijn wandeling door de Stripschriftjaargangen (een herdruk van nrs. 21 en 27/28 is niet onwelkom), *kwam ik in* nr. 33/34 (sep./okt. 1971, p.55) *een verkeerde gok bij Prikkebeen tegen. Er is maar één echte grote Dido-aria, en die komt niet uit de volslagen onbekende opera van Piccini, maar uit Dido and Aeneas van Henry Purcell, namelijk de wereldberoemde "When I am laid in earth".*
Zolang dat met ons niet het geval is, kunnen we met stripartikelen voortgaan. Hoewel dat niet te vaak moet gebeuren, want mijn Stripschrift-exemplaren beginnen al aardig te slijten.

Domien ten Berge.

4. Waar haalt Toonder zijn inspiratie vandaan?
Deze vraag richt zich niet alleen op bronnen waaruit Toonder geput moet hebben, maar ook op allerlei struktuurmiddelen die van de ene Toonderstrip op de andere zijn overgegaan. Deze vraag kan eigenlijk pas beantwoord worden wanneer mijn struktuuranalyses en veel ander materiaal bij de hand zijn. Voor de lezers van zomaar eens een Toonderstrip, die graag wil weten wàt hij gelezen heeft, is deze rubriek van het allergrootste belang. Ik kan nu niet meer dan een beknopte opsomming geven. In mijn Pandaverhaal (Stripschrift **70**) heb ik de Reinaert-invloeden voorzover ik ze met mijn beperkte kennis van Panda- en Bommelstrips heb kunnen achterhalen, uitvoerig besproken.

5. Is het nu al mogelijk, een karakteristiek te geven van Toonder als kunstenaar? Toonder werkt met romantische middelen en behandelt romantische levensproblemen. Maar zo'n vage omschrijving vraagt een nadere uitwerking.
a) Wat vinden we wèl in zijn strips, wat missen we daarin?
b) Welke plaats heeft zijn kunst in de Nederlandse stripwereld?
c) Waarin onderscheidt zich de Toonderstrip van andere stripseries? Wat zijn de unieke kwaliteiten ervan: wat valt onder striptraditie, wat onder literaire traditie?
Deze vijf onderwerpen lopen deels over elkaar heen of in elkaar over. Bij de behandeling ervan zal ik enig literairtechnisch materiaal in de strijd kunnen werpen, op grafisch terrein mis ik deskundigheid. Een tweede beperking is de beschikbare hoeveelheid Toonderstrips. Kapitein Rob is de enige serie die volledig uitgegeven is, de series van Hans G.Kresse en Marten Toonder zijn nog in aanbouw.

2. Reisgids voor dit artikel

A. Van de Bommelstrip zijn alleen de verhalen **MV 1, 3** en **4** legaal bereikbaar. En dan nog de 5 strips **MV 49** in Stripschrift **68-71, 53** in Stripschrift **37-46**, en **MV 113, 131** en **141** in het luxueuze album op behangselpatroonformaat "Met uw welnemen". Ik heb voorts een illegale heruitgave van **MV 15, 24, 25, 31, 35, 36, 39 en 39A, 40, 41, 42, 49, 56, 60, 62, 65, 87, 88,** en de slechte en inkomplete illegale heruitgaven van **MV 26, 27, 33, 47**. De illegale uitgaven heeft niet iedere lezer tot zijn beschikking. Daarom kan ik daarvan niet dan spaarzaam gebruik maken. De bekende Bezige Bij-pockets zijn geen volwaardige uitgaven, maar ernstige verminkingen van de oorspronkelijke strips; ik kom daar in **par. 7.C** op terug. Van de literaire **BB**-pockets heb ik gebruikt de bandjes **1-3** en **9-14** (Bommelbibliografie **p.205**). Een technische aanwijzing: dit artikel is onleesbaar zonder gebruik van Mondria's Bommelbijbel, die ik

stilzwijgend in ieders bezit acht. Daar vind je met name de onontbeerlijke lijst met nummering van de dagbladstrip (p.175-193). Iedere Bommelkenner plaatst vóór het nummer van een stripverhaal de aan Mozartliteratuur ontleende afkorting **MV** voor Mondria's Verzeichnis, als kennisgeving dat deze bron aangehouden is. Ik voeg mij zonder protest in deze traditie (zie daarover Stripschrift **11**, p.17, **LRP 310** p.211 en de Bommelbijbel p.10).
Wat de beschikbare Pandastrips betreft, verwijs ik naar Stripschrift **70**, p.4. De 5 heruitgaven van Kappiestrips door Skarabee bevatten de 15 verhalen nrs. **36-38**, **98** en **103-113**; in Stripschrift **23** staat nr. **3**; de verhalen **86-88** zijn in **1972** in drie boekjes uitgegeven door Wolters Noordhoff (nu bij De Slegte). In totaal kunnen we dus 19 Kappieverhalen in ons onderzoek betrekken.
De 6 bandjes met 15 Hollewijnverhalen - ook uitgegeven door Skarabee - volgen de Hollewijnstrip vanaf de eerste aflevering tot en met nr. **1088**. Bij Wolters-Noordhoff is in **1972** een bandje uitgegeven met twee verhalen, tezamen de afleveringen **1397-1469** en **2019-2089** bevattend. Daar komt dan nog bij het verhaal over de mensenhater uit Stripschrift **12** (afl.**1820-1882**), zodat we in totaal 18 verhalen kunnen raadplegen, ofwel **1295** van de in totaal **5266** afleveringen; dus een kwart.
B. Wat het gebruik van technische termen betreft, alleen dit: voor de Europese stripstijl, waarin de meeste series uit de Toonder Studio's gemaakt zijn, heb ik ter vermijding van de meerduidige term dagbladstrip ingevoerd de begrippen tekenstrook (voor de bovenste afdeling van de strip), tekststrook (voor de onderste afdeling) en aflevering (voor de combinatie teken/tekststrook die op een bepaalde dag in een krant verschijnt); de term aflevering is voor de ballonstrip amper bruikbaar. Op de technische termen kom ik in het afzonderlijke artikel over de stripkunst natuurlijk uitgebreid terug.
Ik gebruik in dit artikel de volgende afkortingen: **Bb** voor de Bommelbibliografie van H.R. Mondria uit **1974**, **Ss** voor Stripschrift, **MV** voor de nummering van de Bommelverhalen, **LRP** voor de Bezige Bij-reeks van Literaire Reuzen-Pockets, **TP** voor Tom Poes, **HB** voor Heer Bommel, **p.** voor pagina of bladzijde, **par.** voor paragraaf.
C. Dan nu het slot van mijn inleiding. Ik wil je hier wegwijs maken in de gekompliceerde inhoud van dit artikel.
Het eerste gedeelte van mijn onderzoek is gewijd aan de literatuur over Toonder. Die heb ik gerubriceerd op de volgende wijze:
a) de korte verhandelingen van Jan Hein Donner, J.W.Holsbergen, Jan Gerhard Toonder en Godfried Bomans in **LRP 250**, **277**, **310** en **425** (**par. 4-8**);
b) enige losse artikelen in niet moeilijk bereikbare tijdschriften (**par. 9-11**);
c) vrijwel alle dagbladinterviews met Toonder, die in de Arnhemse bibliotheek verzameld zijn uit fotostencils van het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum (**par.12-17**);
d) alle Stripschrift-afleveringen, waarin iets over Toonder gemeld is, vanaf nr.**8/9** (**par.18-19**);
e) De literatuurkrant over Marten Toonder en de Bommelbibliografie van Mondria (**par.20**).
Het tweede gedeelte is geordend in vijf rubrieken, handelend over de vijf hiervoor (onder **par.1**) genoemde belangstellingskernen. De gegevens uit de Toonderliteratuur worden hier opnieuw gebruikt. De eerste rubriek komt aan de orde in **par.21** de tweede in **par.22**, derde in **par.23-26**, de vierde in **par.27-28**, de laatste in **par.29-32**.
Ter afsluiting van het geheel volgt dan in **par.33** een samenvatting, waarin de lezer die zo langzamerhand de kluts kwijt is alle belangrijke zaken nog eens op een rijtje ziet, met verwijzingen naar de voorafgaande tekst. Een lijstje met de gebruikte literatuur bungelt onderaan. De meeste paragrafen zijn ten behoeve van de verwijzingen onderverdeeld met hoofdletters.

3. Verheerlijking en verguizing: Marten Toonder op de snijtafel der kritiek.

In dit eerste gedeelte van ons onderzoek volgen we de grote stroom van reakties op de Toonderstrips aan de hand van een zorgvuldige selektie uit de literatuuropgave in de Bommelbibliografie. De gebonden uitgave van dit standaardwerk geeft blijk van een respektabeler houding tegenover de Bommelstrip dan de geplakte en snel uit elkaar vallende, want niet genaaide of gebonden **LPR**-pockets en de jubileumband. We moeten er rekening mee houden, dat de kritieken hoofdzakelijk betrekking hebben op de Bommelstrip. De grote populariteit van de Toonderstrips is begonnen met de Bommelverhalen. Op een rijp ogenblik. Wie het rijpingsproces van lezend Nederland nog niet kent, moet de paragraaf "Jeugdsentiment en waardering" bij Kees Kousemaker (Strip voor strip, Amsterdam **1970**, p. 87-88) doorlezen. De Amsterdamse Stichting Jeugdsentiment "De jaren vijftig", opgericht in **november 1965** en precies drie jaar later opgeheven, heeft de belangstelling voor stripverhalen op zo suksesvolle wijze gestimuleerd, dat op **11 oktober 1967** Het Stripschap in het leven kon worden geroepen. Een maand later kwam de eerste Bommelpocket van Marten Toonder bij uitgeverij De Bezige Bij uit. Ik heb die beginjaren niet meegemaakt, maar ik leer bij Kousemaker dat Het Stripschap met zijn nulde Stripschrift en de eerste Bommelpocket als broertje en zusje hand in hand de Nederlandse publiciteit zijn ingewandeld. Opvallend is de band tussen enerzijds Toonder, al dadelijk op de eerste jaarlijkse Stripdag op **6 april 1968** gehuldigd als erelid van het Stripschap (**Bp p.28**), en anderzijds het Stripschrift, maandblad van de ware striepliefhebber. Dankzij die nauwe band tussen Stripschap en Toonder wordt Toonder algemeen gehouden voor een tweede Vondel, d.w.z. voor de Prins der stripkunstenaars. Rekening houdend met de uitzonderlijke rol van de Toonder Studio's in de geschiedenis van de Nederlandse strip, mogen we hem die ereplaats toekennen. Ons kwaliteitsoordeel moeten we nog even opschorten.

4. De verkondiging der apostelen

De eerste Toonderpockets zijn voorzien van een epiloog. Normaal is dit niet. We treffen in sommige boeken wel eens een voorwoord of inleiding aan, maar bij gewone romans komen die toch zelden voor. Meestal is er dan iets bijzonders mee; we hebben bv. een ouder werk in handen dat een kleine toelichting-vooraf nodig heeft, met name als er sleutels moeten worden uitgereikt (ik denk aan de Vincent Haman van Willem Paap in de Salamanderreeks). Bij de heruitgaven van stripverhalen is het soms leerzaam, iets van de auteur te weten, zoals van Pieter Kuhn, de maker van de Kapitein Rob-serie. Maar een nawoord of uitleiding, waar "hep" dat nou voor nodig?
De eerstopkomende gedachte is, dat de lezer moet beginnen met de verhalen te lezen en pas dan rijp wordt voor de diepzinnige gedachten van de uitleidende gids. Hij maakt ons van argeloos-oplettende lezertjes tot stille, aandachtige mijmeraars.
De eerste Bommelpocket, **LRP 250**, bevat een essay - een deftig woord voor studie-artikel - met een heuse literatuuropgave. Daarin worden de relaties tussen de belangrijkste figuren uit de Bommelstrip blootgelegd. In **LRP 277** komt de ziel van **HB** in een voortreffelijke striptease-scene in het genadeloze licht van de schijnwerpers. In **LRP 310** krijgen we biografische gegevens over de kunstenaar op ons bordje. En **LRP 425** leert ons de ideale lezershouding, geprojekteerd in **HB** zelf. Waarachtig, een bijna volledig programma, afgewerkt in het korte bestek van vier uitleidingen die tesamen nog geen 40 pagina's beslaan.
Bekijken we de achterflap van deze vier pockets, dan horen we de auteur zelf in een uniek taalgebruik, dat ook de Heren Kooten en Bie siert. Toonder plaatst zijn Bommel-oeuvre naast jongensboeken als die van Karl May (we herinneren ons de vele Indianenboeken in de bibliotheek van **HB**, die bijna vernietigd werden) en Jan Cremer (nu schieten ons de opwindende avonturen van **HB** met Doddeltje te binnen). Ook noemt Toonder boeken voor grotere jongens, zoals de werken van wereldhervormers Marx en Mao en de heer Cyril Parkinson, de ontdekker van een beruchte wet.
Voegen we hier nog aan toe, dat de Bommelpockets opgenomen zijn in de **BB**-galerij van de **LRP**-serie, dan begrijpen we langzamerhand de bedoeling van uitgever en auteur: Marten Toonder vraagt erkenning als literair kunstenaar. Zijn erelidmaatschap van de Leidse Maatschappij voor Letterkunde, hem toegekend in **1954** (zie **Bb p.40**), gaf voedsel aan deze begeerte.
De annexatie van Toonder in de literaire kunst is een aangelegenheid die fundamentele vragen over de stripkunst oproept. Zonder vooruit te willen lopen op mijn afzonderlijke beschouwing daarover, kan ik hier als belangrijkste gevolg van de literaire behoefte signaleren, dat de verhouding tussen prent en tekst uit zijn voegen is gerukt ten nadele van de prent. De grootte van de prenten is teruggebracht tot ongeveer een derde of een kwart van de originele uitgaven in dagbladen en oude boekjes. De uitvinder van deze suksesformule is Jo van Campen (zie Richter Roegholt, De Geschiedenis van de Bezige Bij **1941-1972**, Amsterdam **1972**, **p.119**). Deze kwestie komt in **par. 7.C** uitgebreid aan de orde. Hoe de inlijving van Toonder in de literaire wereld in zijn werk is gegaan, beschrijven ons de vier uitleiders.

5. De ontische feestneus

A. Wat zegt Jan Hein Donner, de schaakgrootmeester bij wie Panda tot op heden helaas nog niet in de leer is geweest? Hij bespreekt het komische in de Bommelstrip, en zet dit terecht af tegen de humor. Het komische heeft betrekking op handelingen en uitspraken, die een bijzonder effekt beogen, namelijk de lachlust te wekken. Dat gebeurt met grappen en grollen. Humor ontstaat uit werkzaamheid van de menselijke geest, humor is een uitlaatklep waarmee stoom kan worden afgeblazen van te hoog opgelopen spanningen. Die spanningen ontstaan uit konfliktsituaties, die betrekking hebben op het bestaan. De spanningen kunnen niet ontstaan, wanneer niet van een of ander "bewustzijn" sprake is. Het niet-bewuste, het argeloze, is juist een kenmerk van het komische. Van "onschuld" hoeft dan geen sprake te zijn, al haalt Donner die er graag

bij; prompt draaft dan ook het Nederlandse stokpaardje van de moralisatie op. Moraal tref ik bij Toonder zelden of nooit aan. Hij spot wel met allerlei menselijke hebbelijkheden, maar het is mij toch niet gelukt daar nog eens wijze levenslessen uit te trekken.
B. Terecht haalt Donner het komische duo voor de dag. Hij presenteert het duo als een span van tegenstanders, hoewel dat toch niet de kern van de zaak is. Stan Laurel en Oliver Hardy zijn boezemvrienden, **TP** en **HB** eveneens. Hun ruzies komen voort uit de botsing van tegengestelde karaktertrekken in situaties, waar juist die eigenschappen aangesproken worden. Zo'n botsing is altijd noodzakelijk voor het ontstaan van het komische of humoristische; hieruit vloeit het verschijnsel van vaste "botsers" bijna automatisch voort. Op het komische terrein wordt een botsing uitgelokt enkel en alleen om de lach, om zorgeloos plezier te hebben; de humor brengt een lach om de levensernst dragelijk te maken. Het doel van het komische en de humor is dus verschillend. Je mag dan ook niet zomaar van een strip zeggen dat die komisch of humoristisch is. Zo'n uitspraak kun je alleen achteraf doen. De middeleeuwse Reinaert, die ook Donner er als voorbeeld bijsleept, kan om zijn wereldlijke en literaire toespelingen niet komisch, wel humoristisch genoemd worden.

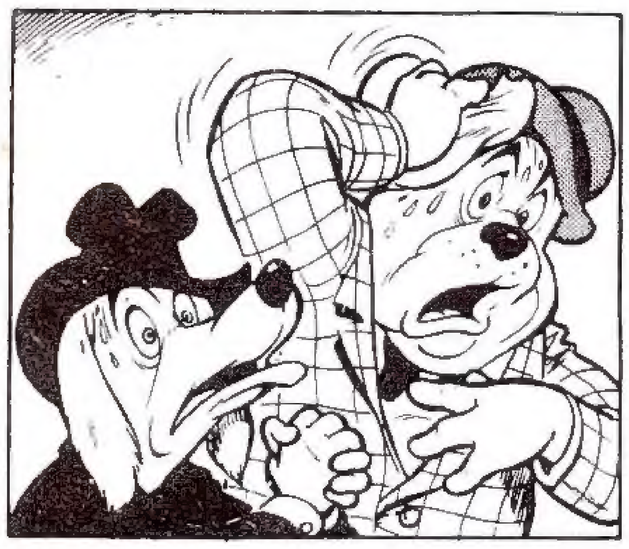

De tegenstelling in het "komische duo" **TP** en **HB**, die Donner konstrueert, lijkt me niet houdbaar. Dat **TP** geen karakter heeft, klinkt me nogal kras in de oren; hier vindt legendevorming plaats (zie **par. 10.B** en **11.C**). Dat Ollie een "volledig" karakter heeft, ligt natuurlijk op de eerste plaats aan zijn leeftijd en voorts aan de projektiebehoefte van de auteur (zie daarover **par. 12.B en 16.B**). De opposite **TP-HB** formuleer ik liever in de termen geest-gevoel. Deze opvatting wordt gesteund door het feit, dat het werk van Toonder romantisch is (zie mijn Pandaverhaal **par.4**).
C. In de bespreking van het duo Bul Super en Hiep Hieper loopt Donner vanwege zijn hebberdzijnerd oppositie vast, wanneer hij Hiep Hieper een "misselijke meeloper" moet noemen.
Toonder zelf geeft in de namen van deze figuren al aan, dat we hier juist met een echt komisch duo te maken hebben. Van de schilderachtige buldog zegt het grote woordenboek van Van Dale, dat hij een stevig gebouwde hond is "met grote kop, sterk opgezet voorhoofd, stompe snuit en korte oren", een "sterke bijtlustige hond". Commissaris Bulle Bas kan zich geen beter signalement wensen van zijn soortgenoot (!), de Super-zakenman en eerzame schurk, waarin wij "een nors, ruw mens" mogen herkennen. De sufferd Hiep Hieper lokt het ene moment een luidkeels hoera uit (mede door zijn naam), op andere momenten lijkt hij een hyper-uitgave van Super. De tegenstelling in deze karakters ligt dus in het norse van de buldog en het lacherige, dommige van Hieper.
Midden in de roos schiet Donner met zijn interpretatie van Wammes Waggel als verpersoonlijking van de behoefte aan ongecompliceerd lachen. Wammes is inderdaad in een aantal verhalen leverancier van feestneuzen, toeters en bellen, van grappen en grollen.
Donners opmerkingen over de verhaalstruktuur van de Bommelstrips zijn door latere onderzoekers, vooral door M. van Hattum (zie **par. 11.E**) achterhaald.
D. De kritische literatuuropgave van Donner is een knap staaltje literaire ironie, eigenlijk een logische konsekwentie van het "ontische" essay. Wel is enige kennis van de literaire kritiek nodig om het gesol met kritici smakelijk te kunnen pruimen.
R.A. Cornets de Groot gaf zich gaarne af met astrologische zin en onzin, o.a. in "De chaos en de volheid", een boek over een van de bekendste romans van Vestdijk. Daarnaar verwijst de passage over de mensentypen van Leonardo da Vinci. Het boek van Cornets was toen net een jaar oud. De toespeling op de dichter Chris Leeflang en op Wim de Bie is mij niet duidelijk. De vermelding van Krishnamurti is te danken aan diens komst naar Amsterdam in **1967**. De literaire theorie over de roman van S. Dresden, "Wereld in woorden", is gebruikt voor een nog (door Donner) te schrijven studie over de "beeldenwereld", waarin het tijdsprobleem niet verwaarloosd zal worden.
H.U. Jessurun d'Oliveira is een van de redakteuren van het literair-kritische tijdschrift Merlyn, waarin de close-reading gepropageerd werd. De strukturele opmerking van Donner wijst in die richting, vermoedelijk naar aanleiding van d'Oliveira's boek met interviews, "Scheppen riep hij gaat van au", dat in **1967** uitkwam.
W.F.Hermans schreef in **1967** literair klapstuk, kon niet onvermeld blijven.
Het zal de lezer, die deze toespelingen niet herkend heeft, nu wel duidelijk geworden zijn dat Donner het hele literaire leventje in Nederland van **1967** in een satirisch stukje op de hak heeft willen nemen.
Zijn arsenaal aan ironische kommentaren was bij de laatste vier auteurs gereduceerd tot blote titels. F.Sierksma moest "De roof van het vrouwengeheim" **(1962)** lenen voor freudiaanse angst bij **TP**. De sexuoloog Van Emde Boas schreef o.a. over homofilie, waarover in het eigenlijk essay iets gesuggereerd wordt. De toespeling op Jaffé ontgaat me. De eigennaam H.J.Neiseggers bevat een verwijzing naar de existentiefilosoof Martin Heidegger, een centrale figuur in de fenomenologie en ontologie (het "ontische" onderzoek van Donner steunt dus op Heidegger). Ook geeft deze naam antwoord op "Die Frage nach dem Sinn von Tom Puss überhaupt": Donner is zelf een Nee-zegger. De voorletters zijn wellicht geleend van prof. dr. H.J. (L.) van Luijk.
Heidegger, met zijn "Die Frage nach dem Ding" uit 1962, leverde Donner de Zijnerd voor **TP** en de Oneigenlijke Zijnerd voor **HB** en anderen.
De bedoeling van Donners uitleiding lijkt me te zijn, een nee toe te toepen aan alle kritici, die uit de Bommelverhalen een of andere diepere zin willen halen. Hij legt over deze heren de matteklopper in een satirisch "esseej" in de stijl van W.F.Hermans en gooit hun een kolderieke literatuuropgave als voetzoeker achter de benen. We mogen hierbij niet vergeten, dat Donners artikel een associatiereeks is n.a.v. de titel van de pocket, die een bekend gezegde van **HB** bevat. Donner wil ons laten weten, dat hij er niks van snappen wil, dat hij Bommel leest omwille van "het

een satirisch boekje "Wittgenstein in de mode", waarin hij een Nederlandse navolger van de taalfilosoof Ludwig Wittenstein op de korrel neemt. Eerder schreef Hermans over Wittgenstein in "Het sadistisch universum", dat ook een bekentenis van de anglofoob Hermans bevat en waarnaar Donner tussen neus en lippen door ook verwijst. Het ezeltjesproces in **1967-1968** tegen G.K. van het Reve, een komische" alleen. Dat komische is voor hem de essentie van de Bommelstrip. Ik krijg de indruk, dat Mondria in zijn eigen literatuuroverzicht **(Bp p.251)** de lucht van de voetzoeker niet geroken heeft; al kan ik me daarin vergissen. In ieder geval kan Mondria's toelichting bij Donners artikel in de volgende druk beter weggelaten worden, dunkt me. Anders gaan er nog spookartikelen ontstaan.

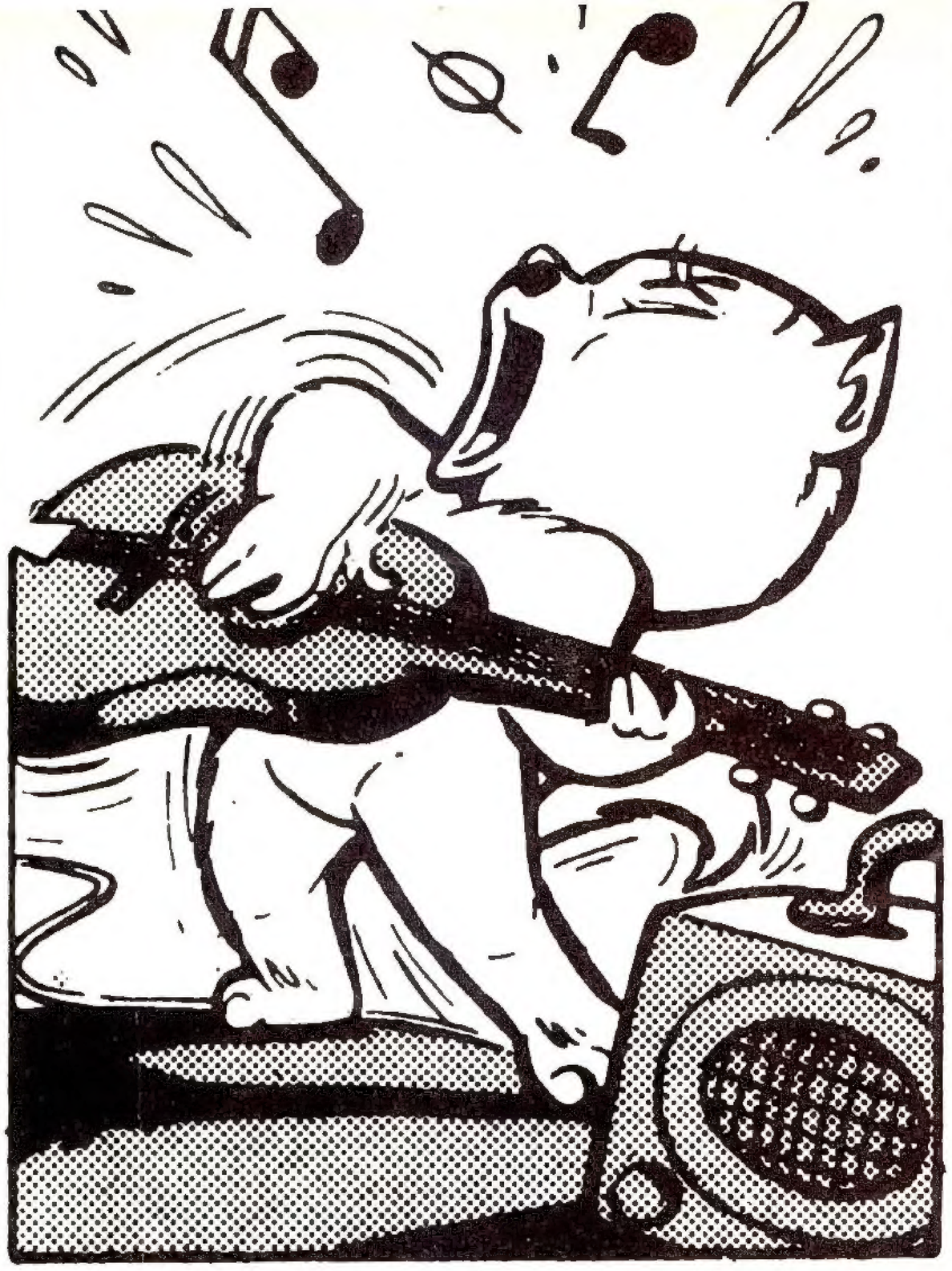

6. De volkse wensdromen

A. De uitleiding van de tweede Bommelpocket, **LRP 277**, geeft eveneens een kommentaar op de titel: "Geld speelt geen rol". Alweer een zegswijze van **HB**. J.W.Holsbergen, zelf een literair kunstenaar, licht een sluier op van Bommels vader. Hij borduurt voort op de legende, dat Ollie de zoon is van een Texaanse oliebaron. Bij gebrek aan goede uitgaven van de oude Bommelstrips kunen we deze legende niet op waarheid of verzinsel toetsen. De zenuwtrekjes van Bommel schrijft Holsbergen toe aan zorgen van Ollie over zijn nooit slinkende fortuin. Ik geloof er niks van. In **MV 53**, Heer Bommel en zijn Iksel, een van de oudste beschikbare verhalen, uit **1953**, worden de zenuwtrekken van Ollie toegeschreven aan een prikkelbaarheid die voordien nauwelijks voorkwam, maar sindsdien een vast onderdeel van Bommels gevoelsrepertoire gebleven is; dat blijkt ook uit de sindsdien steeds minder gladde tekening van Bommels gezicht (zie **Bp, p.46-47**).
De houding van Bommel tegenover de bevolking van zijn omgeving is volgens Holsbergen neerbuigend omdat hij zich de rijkaard voelt. Van die "minachting" is mij niets gebleken, zelfs niet in de geldverhalen van **LRP 277**. **HB** wekt misschien de indruk van de rijke parvenu, omdat hij geen geldzorgen kent en zich dus ook niet kan voorstellen, hoe mensen die zwoegenderwijs een inkomen moeten verwerven over geld denken.
B. In feite hebben we hier een pracht van een ironisering van de sentimentele geluksdroom van volksschrijvers als Olaf J. de Landell, die in hun damesromans altijd adellijke personen en rijkaards laten optreden. Dergelijke figuren hebben geen standsproblemen - waarover vele lezers zich graag zorgen maken. In volksboeken (dokters- en streekromans en dergelijke), in sprookjes en in damesbladen wordt een nobel karakter altijd geprojekteerd in iets zichtbaars, in lijfelijke adel. In een gewone arbeider schuilt geen edelman; dat weet de lezer van de kostelijke ironische roman "Adriaan en Olivier" van Leonhard Huizinga ook wel! Geldbezit is eveneens een klichee-achtige droom van materialistisch geluk; de geldbezitter hoeft niet te werken en kan zich de luxe van avontuur-beleven veroorloven. Zijn gehele bestaansreden is het avontuur. Wat moet de rijkaard anders doen? We maken met deze volksdromen een van de fundamenten van de Bommelstrip!
Het thema van de kombinatie rijkdom en adel is in onze letterkunde oud goed. Ik herinner aan de "Spaansche Brabander" van Bredero. Maar vooral aan het volksboek "Camera Obscura" van Nicolaas Beets, dat Marten Toonder gelezen moet hebben. Pappa Kegge, rijkgeworden in de West, gedraagt zich in deze Camera op dezelfde wijze als Bommel in een aantal van zijn eigen stripverhalen. Om Ollie zelf schoon te wassen heeft Toonder het onsympathieke geldverdienen in de onbekende vader weggeduwd. **HB** kan dan inderdaad in alle argeloosheid de geldverdieners of edellieden tegemoettreden, een luxe die Jan Adam Kegge onthouden is. Alle figuren in de Bommelstrip dragen een aantal zwakheden, waarin ze uitgelachen kunnen worden, met name de zwakheden die rechtstreeks in verband te brengen zijn met hun maatschappelijke positie. Ik kom bij de interpretatie van de stripfiguren (in **par.23**) op deze kwestie terug. Hier hoef ik niet verder te gaan dan de konstatering, dat **HB** allesbehalve "minachtend" tegenover anderen optreedt.
Zo'n houding is volledig in strijd met het goedhartige karakter van Bommel, die zich door alles en iedereen op idealistisch sleeptouw laat nemen. Holsbergen weerlegt verderop in zijn beschouwing zelf ook de "minachting" van **HB**.
Het citeren uit gefingeerde boeken is een navolging van voorganger Donner en dus een gestolen lolletje; wat me van Holsbergen een beetje tegenvalt.
C. De karaktertekening van Bommel en de uiterlijke blijken daarvan in zijn omgeving (zijn bediende Joost en zijn kasteel met landerijen) op **p.262-263** van **LRP 277** zijn weer voortreffelijk, zoals we bij deze literator hadden mogen verwachten. De onderontwikkelde erotische aktiviteiten van **HB** worden gezien als "een wat naïeve schroomvalligheid, te wijten aan "overdreven preutsheid". De idylle van Doddeltje (haar held en haar pogingen hem te strikken) krijgt een onnavolgbaar fraaie formulering op **p.265-266**: "Haar avances via een warm kopje thee en eigengebakken cake zijn overduidelijk en ook wel echt vrouwelijk. Haar liefde maakt haar blind. Daardoor ziet ze in **B.** haar grote beschermer. Onwillekeurig verdenkt men haar ervan door middel van **B.** onder dak te willen komen, moeder te worden en een aanleiding te hebben truien en sokken voor hem te breien. Kortom, ze zoekt een man en **B.** is de enige vrijgezel die beschikbaar lijkt, hoewel zijn verstoktheid haar verbaast".
De homosexuele relatie **HB-TP**, door Donner vagelijk aangestipt, wordt bij Holsbergen wat overdreven maar niet verkeerd uitgelegd. Velen zullen, evenals ik, zijn opvatting delen over de afwezigheid van boosaardige en agressieve trekken bij **HB**, zolang niemand een beroep doet op Bommels "verwende koppigheid" of "de gêne zijn figuur te verliezen".
Met een eerdere opmerking over Bommels "minachting", is de volgende, juiste omschrijving van Holsbergen volledig in strijd: "Daarbij zijn **B**'s goedhartigheid, generositeit en gulheid dikwijls ontwapenend. Hij kan een groot gebaar maken. Hij kan moedig zijn, toornig, maar nooit echt gemeen."
Raak is de vergelijking met de "ik-heb-zo-akelig-gelijk onkreukbaarheid" van Tom Poes. Van de rijkdom aan menselijke gevoelens die in **HB** te vinden is, is bij de veel jongere en intellektuele **TP** weinig of niets terug te vinden. Die laat zich niet verder gaan dan tot wat ordinair gejengel op een gitaar (in **LRP 310, p.22-23** en **60-62**). Tegenover Joost is **HB** "een ouderwetsbazige werkgever", maar daarin "op zijn tijd toch weer uiterst mild en tolerant".
In feite is **HB** in zijn stormachtig leven voortdurend afhankelijk van Joost (voor de dagelijkse huiselijke beslommeringen) en Tom Poes (voor alle levensproblemen waar denkwerk aan te pas komt) en hij rekent dan ook voortdurend op hun steun. Zonder hen blijft hij nergens. Als gevoelsbeer sterk egocentrisch, verwijt hij Joost en **TP** herhaaldelijk dat ze hem in de steek laten. Ze zijn er voor hèm omdat hij hen nodig heeft. Als een van deze twee vaste steunpunten in zijn leven hem tijdelijk ontvalt, raakt hij hopeloos in de nesten. Die afhankelijkheid maakt hem juist "menselijk". Het kasteel Bommelstein is namaak, het meubilair vervalst antiek.
Bommel prijst deze kwaliteit zelf aan, in **MV 84**, De feunix (**LRP 310, p.9-12** en **16-19**). De pronkzucht van Bommel valt onder de Kegge-parodie, die ik hierboven al aangeroerd heb. Bij het uiterlijk vertoon hoort na-

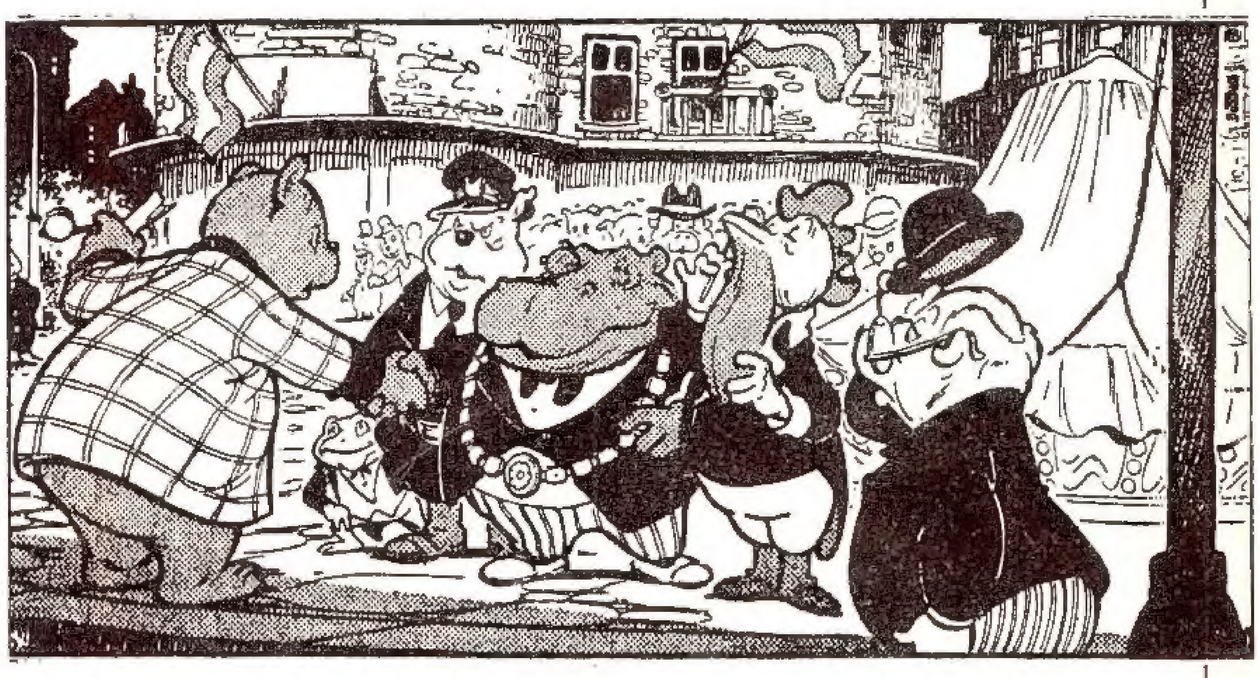

een of ander verhaal - ik kan het niet terugvinden - vliegen die boeken het raam uit. Ollie verborg ze achter de dikke oude folianten die ook Holsbergen signaleert. Het zal hem meegevallen zijn, dat Bommel geen gebruik maakt van de geinige parvenu-gewoonte om een boekentuurlijk ook Bommels bibliotheek. Daarin bevinden zich vooral veel jongensboeken, met name de Indianenverhalen, die op de achterflap van **LRP 250** genoemd worden (zie **par.4**). In

kast te vullen met planken, die met deftige boekenruggen beschilderd zijn, achter welke planken dan de flessen met sterke drank bewaard worden.
D. De karaktertekening van Bommel krijgt zijn ware vulling uit de verhouding van **HB** tot alle andere figuren dan de directe vrienden **TP**, Joost en Doddeltje. Holsbergen is hier goed op dreef. Uit alle relaties blijkt, dat Bommel alleen als rijkaard aanvaard wordt, maar als gewone volwassen sterveling niet. Kunstschilder Terpen Tijn mist in hem artistiek gevoel. De Markies de Cantecler, qua karakter de tegenpool van Bommel met zijn valsheid, hooghartigheid en oudbakken romantisch dichterstalent, vindt **HB** "een parvenu" (zie ook **Ss 70**, het slot van **par. I**). Burgemeester Dickerdack houdt zich als magistraat wijselijk op de vlakte wat zijn houding tegenover Bommel betreft. Enige keren staat hij op het punt Bommel het ereburgerschap van de stad Rommeldam uit te reiken, bv. in **MV 60**, de **A**-prillers. Maar bij een medelid van de Kleine Klub als **HB** moet Dickerdack inderdaad op alles voorbereid zijn. De bekende verhaspeling van Bommels naam door kapitein Wal Rus maakt ons duidelijk, dat Bommels persoonlijkheid weinig, maar zijn geld veel indruk op hem maakt. Op ontoelaatbare wijze bagatelliseert Holsbergen op **p.266** de rol, die **TP** in de Bommelstrip is toebedeeld. Hij is helaas gevallen in de valkuil, die Marten Toonder zelf voor zijn lezers gegraven heeft: hij noemt zijn strip vanaf **MV 40** regelmatig naar **HB**. Daarvóór alleen bij **MV 16, 32** en **37**, waar Bommel inderdaad de hoofdrol speelt. Toch blijft Tom Poes recht hebben op de hoofdrol náást **HB**: hij vormt met Bommel het opponerende duo intellect-gevoel.
Al met al een knappe analyse van Holsbergen. Zijn leukigheid gaat hem - vanwege de navolging van Donner - minder goed af.

7. De schone legenden

A. De derde pocket, **LRP 310**, bevat een boeiende biografische schets van Toonders broer Jan Gerhard. Romanschrijver en erkend literator **JG** heeft een zeer te betreuren miskleun gemaakt in deze uitleiding, hoe nobel zijn bedoelingen ook mogen zijn. Op geraffineerde wijze loodst hij zijn broer Marten de literaire wereld binnen. Aangezien literaire kunst altijd taalkunst is, zag **JG** er niet tegen op een allerdolste opgave te leveren van de verhouding prent: tekst in de Bommelstrip. Natuurlijk moest die uitvallen in het voordeel van de tekst, dus het moest worden 51% tekst: 49% prent. Daarna was het een koud kunstje de balans verder uit zijn evenwicht te tikken: "er is maar een eenvoudige, zij het tijdrovende (zeg dat wel, Jan Gerhard!), bewerking nodig om de percentages nog iets te wijzigen". Zo drong hij "de tekeningen helemaal naar de rand van de pagina". Nog even, en ze vallen er als overbodige rommel af. Opgelucht kan **JG** dan verklaren: "Hier werd een strip tot boek" (**p.211**), en "nu ze eenmaal als zodanig aanvaard zijn" (**p.211**; door wie eigenlijk?) is er eigenlijk geen taak meer voor de begeleider van "deze laatkomer op het literaire veld". **JG** zegt dit in **september 1969**, als er sinds **maart 1941** al 128 stripverhalen over **TP** en **HB** verschenen zijn en Marten sinds **1954** lid is van de Leidse Maatschappij!
B. Wel kan **JG** nog een boekje opendoen over de ontstaansgeschiedenis van de Bommelstrip. Dit intieme verslag van jeugdherinneringen levert ons inderdaad onschatbaar materiaal op. Het maakt bv. duidelijk, dat de stripverhalen van Toonder inderdaad uit de twee grondslagen van de stripkunst voortgekomen zijn: Marten Toonder had een onbedwingbare neiging tot verhaaltjesvertellen om een wereld te hebben waarin hij zich kon terugtrekken (de literaire kant) en bovendien moest dit vertellen van meet af aan veruiterlijkt worden in poppen, gebouwen en ander speelgoed (de grafische kant). Ik begrijp dan ook niet goed, hoe **JG** ertoe komt het grafisch kunstenaarschap van zijn broer van de tafel te vegen. Ik ben - van de gebroeders weeromstuit wellicht - eerder geneigd de tekst van ondergeschikt belang te achten, zoals ik nog wel nader zal verdedigen. **JG** bekent hier als eerste openlijk de werkelijke bedoeling van uitgeverij De Bezige Bij en auteur Marten Toonder met hun opneming van de Bommelstrip in de **LRP**-reeks: het werk van Toonder moet langs deze weg ingelijfd worden bij de ware letterkunde (zie ook **Ss 10, p.9**).
C. Hoe illegaal deze werkwijze van **JG** geweest is, is overbekend uit de vele protesten van lezers, die net als ik via de tekenstrook naar de Toonderstrips gelokt zijn. De anders toch intelligente en zakelijke Toonderfamilie lijkt maar niet begrepen te hebben, waarom er plotseling illegale herdrukken van Bommelstrips - nooit van andere stripseries! - uitkwamen. De woede-uitbarstingen van de Toonderfamilie maken dan ook een schijnheilige indruk. Dankzij de legale herdruk, die dan eindelijk-eindelijk-eindelijk gaat verschijnen, zal de verfoeide illegale praktijk binnen korte tijd tot de voltooid verleden tijd behoren. Dat kan een kind voorspellen.
Een bloemlezing uit de kostelijke litanie van teleurgestelde Toonderlegionnairs, die keer op keer opklonk in het Stripschrift, wil ik de lezer ter afsluiting van deze opwindende periode in de Toonder-story niet onthouden.
De Toonderfamilie begint in **Ss 16, april 1970**, onder het motto "de beste verdediging is de aanval" (**p.10**): "Tom Poes wordt niet alleen voor kinderen, maar ook voor volwassenen geschreven en dat gebeurt gewoon góed. Een beetje belerend, een beetje humoristisch, je vindt er een echt stuk leven in terug. Het is bijna literatuur. Vandaar." (Aha!).
De onafhankelijke Theo van den Boogaard onthult in **Ss 17, mei 1970 (p.11)**: "Aan het lezen van Tom Poes heb ik me nooit zo kunnen afgeven, het is niet een wereld die me zo boeit. Toonder is wel een goed vakman, als ik z'n prentjes zie". (Laat **JG** het niet horen, dat van die prentjes).
In **Ss 18, juni 1970 (p.3-5)** ontbrandt de strijd tussen grage lezers en de Toonderfamilie in volle juridische hevigheid.
Rob Spijker en Heer Bommel zelf klagen op **p.14** van **Ss 20, augustus 1970**, over "die afgrijselijke Bezige-Bij-Bommels", die "het gekrenkte eergevoel van het kunstenaarschap" moeten opvijzelen. Vooral Heer Bommel voelt zich "belazerd" door "platvloerse en huichelachtige poenjatters". De partijen zijn in de hitte van de strijd haast niet meer uit elkaar te houden. De "overigens niet zeer dienstwillige" Jan Gerhard Toonder stapt er daarom in **Ss 22** van **oktober 1970 (p.7)** maar uit.
De onvoorzichtige, "onnozele" Marten Toonder bekent een tijd later, in **Ss 39/40** van **maart/april 1972, p.52**: "Ik ben nooit aan een gewoon boek begonnen om dat ik wantrouwen heb tegen de taal. De echte mooie nederlandse taal is verouderd en wordt vervangen door germanismen en anglicismen. Ik licht mijn bedoelingen daarom liever toe met tekeningen". Voor deze kwetsende opmerking is hij ongetwijfeld bij strenge broer **JG** op het matje geroepen, dat mogen we gerust aannemen. (zie ook **par.19.B**). Kees de Bree, zelf geen Bommelfanaat blijkens een uitlating in **Ss 57/58, p.49**, kan toch niet stilblijven in **Ss 49/50** van **jan./febr. 1973, p.48**: "Wèl worden we weer eens met onze neus op het feit gedrukt dat we volkomen gek zijn om iedere keer opnieuw, stripverdwaasd, naar de winkel te hollen om ons daar voor veel geld een pocket met afschuwelijk, door verkleining verminkte tekeningen in onze handen te laten frommelen."
En de slotklacht van de op een prentje allerinnemendst smekende **HB** beëindigt dan in het **april**-nummer **1974, nr. "65"** de roemrijke litanie: "De titel van de in **september** te verwachten Bommelpocket "Met mijn teer gestel", werpt licht op de psychosomatische stoornissen waaraan Heer Bommel ten prooi viel sinds het verschijnen van de slechtste illegale uitgaven tot op heden". "Voordien reeds hadden andere uitgaven een lichte ongesteldheid bij de heer Bommel teweeg gebracht, doch de kwaliteit van deze werkjes was volgens de jury te goed om ook maar enigszins serieus te kunnen meedingen naar de Stripklunzentrofee".
In ijzeren konsekwentie heb ik jarenlang geweigerd de zwaar gekastreerde **LRP**-strips te kopen, op de vier uitgaven met uitleidingen na. De legale heruitgave zal integraal moeten zijn, zoals beloofd is, anders kunnen we herhaling van illegale drukkerij alsnog tegemoet zien. Het verdient dus aanbeveling, de Stripklunzentrofee voorlopig nog niet in de rommelkast op te bergen.
D. Een mooie legende waarop **JG** ons trakteert, is die over de duidelijke politieke stellingname van Marten tegen de Duitse bezetter al dadelijk in het eerste verhaal en later nog eens in **MV 23 (LRP 310, p.221 en 226)**.
Deze legende is door het Toonderlegioen braafjes geslikt, totdat Mondria in zijn Bommelbijbel, **p.32-34**, met de nuchtere feiten op tafel kwam. Een voorpublikatie van deze ontnuchtering staat in **Ss 68/69, p.7-8**. Een overeenkomstige informatie vanuit de Toonder Studio's zelf gaf Henk Kabos in **febr. 1970** in **Ss. 14, p.8**: "Er werden echter een paar veranderingen in aangebracht, zodat het (= de verfilming van **MV 1**) een duidelijke parodie werd op de Duitse bezetter".
Veel beter is **JG** op dreef in zijn schets van de ontwikkeling van de Tom Poes-strip als kinderstrip (**p.221-222**) tot de Bommelstrip voor volwassenen (**p.223-224**). Een herhalende uitbreiding met veel waardevolle informatie gaf hij in **Ss 68/69, p.13-17**. Deze opvattingen komen later (**par.23**) aan de beurt.
E. De tweede legende, tevens de derde vertekening van de Bommelstrip, is de schaamteloze ontkenning van de dierenwereld (**p.222**). De lezer moet warempel geloven, dat de dierenfiguren oude Grieken zouden zijn die de godganselijke dag met een maskertje voor hun gezicht rondlopen. De twee hoofdpersonen **HB** en **TP**, die geheel of nagenoeg geheel naakt in beeld komen, hebben dan kennelijk permanent een volledig en nauwsluitend carnavalscostuum aan. Het is best mogelijk hoor, want **JG** zegt het, maar ik heb hen die kostuums nooit eens zien wassen en aan de drooglijn ophangen. Als **JG** met zijn onthulling gelijk heeft, zijn onze helden viezeriken die nooit in bad gaan. Een ongelooflijk stuitende waarheid, waar we de kinderen voor moeten behoeden, terwille van **JG**.
Ik hoef er niet aan toe te voegen, dat ook deze legende in het Bommellegioen is voortgedragen. Luidkeels is deze legende gepredikt door Rob Godthelp in zijn inleiding op de afzonderlijke uitgave van **MV 104**, De bovenbazen, die opgenomen is in de Bommelbijbel (**p.73-101**).
Mondria is gelukkig zo versrandig geweest een kritische kanttekening van Marjolein Mendels bij dit kwalijke apostolaatswerk van Godthelp te plaatsen (**p.105-106**), waardoor ook deze legende uit de wereld geholpen is (zie ook **Ss 70, p.8, par. V** en **par. I** op **p.5-6**).
Wij moeten het JG vergeven, dat

hij het auteurschap van zijn broer (op p.227 zeer ruim verdedigd) op rooskleurige wijze in bescherming neemt tegen publikaties over de anonieme artistieke medewerking van zijn Studiobevolking aan zijn vier bekende stripseries. De auteurskwestie komt te gelegener plaats aan de orde (par.23-26).

8. De Olympiër bij het haardvuur

A. De vierde **LRP**-pocket, **nr. 425**, heeft als uitleiding een gelegenheidstoespraak van Godfried Bomans, overgenomen uit zijn bundel Nieuwe Buitelingen van **1955**. Als we bedenken, dat Bomans aan het begin staat van de Bommelliteratuur, dan dwingt de visie van Bomans op de helden **HB** en **TP** onze bewondering af. Nergens ben ik een fraaiere schets van de Heer tegengekomen. Bomans plonst midden in de Bommelziel: **HB** is een dromer, die niets liever doet dan ver van de wereld in zijn gemakkelijke zetel bij het haardvuur zitten met een boek op schoot en een heerlijke verzorging door een trouwe knecht. Deze romantische afzondering van de wereld en het zich verliezen in de droomwereld van romans zijn de sleutels op de Toonderstrips, door Bomans aangevoeld zonder kennis van de biografische feiten, waarop **JG** ons in **september 1969** in **LRP 310** vergastte.
Ook de afweerhouding van **HB** tegenover het avontuur is scherp gezien. Bommel verlangt met rust te worden gelaten omdat hij weerloos, ongewapend is in de wereld. Hij is kwetsbaar in zijn gevoelens, omdat hij er teveel heeft, en daarin een "Olympiër" is. Zonder de steun van "het machtig intellect" **TP** zou elk avontuur voortijdig afgelopen zijn. Olivier is een ridderlijke idealist als Don Quichot. Hij leest avonturenromans, jongensboeken waarin schurken gestraft en goeden beloond worden; maar hij gelooft zelf niet in schurken, omdat hij het zelf niet is en zich niet kan voorstellen dat anderen het wel zijn. In "vorstelijke onbekommerdheid" wandelt **HB** dan ook door al zijn avonturen, terwijl de serviele **TP** achter hem aan draaft om al het puin te ruimen dat de te grote vriend om zich heen veroorzaakt heeft. **HB** is een idealistische strijder als Don Quichot, die een nuchtere dienaar als Sancho Panza nodig heeft. Hij is de altijd voorkómende Heer Samuel Pickwick, die op al zijn avonturen vergezeld wordt door de slimme realist Sam Weller.
B. Veel scherper dan Donner belicht Bomans de onderlinge verhouding van het duo **TP** en **HB**.
De indruk die Bomans van Marten Toonder zelf heeft, lijkt mij ook juist. Natuurlijk zijn romanfiguren afsplitsingen van de auteur, en in die hoedanigheid gelijkelijk geliefd bij de auteur. Hoe subliem wordt de funktie van de Bommelserie voor Toonder zelf verwoord in deze ene zin: "Maar wie kan glimlachen is het dichtst genaderd tot de oorspronkelijke bedoeling, die de Schepper met ons heeft voorgehad". Later is deze glimlach door **JG** uitgebreid tot: "parodie, satire, persiflage", tot "een lachspiegel, voorgehouden aan de buitenstaanders met hun buitengebeuren" (**LRP 310, "M p.225**); in die lachspiegel "maakte hij zijn eigen wereld ' (**p.212**), die hij uiteraard zelf inrichtte (**p.213** bovenaan) als een leefruimte uit een "volledige, en soms bittere, ernst" (**p.213**). **JG** geeft ons hier een blik in de intimiteit van de romanticus Marten Toonder.
C. We kunnen de vier **LRP**-bronnen nu als volgt samenvatten.
Jan Hein Donner weigert de Toonderstrip serieus te nemen (onder invloed van de Angelsaksische term "comics"?), Hij is een echte "neisegger", die een stukje literaire ironie schreef dat zichzelf opheft en voor de kritische lezer nauwelijks informatieve waarde heeft. Holsbergen wil als een tweede Donner de giechelaars op zijn hand krijgen en vergaloppeert zich hierin. In karaktertekening is hij echter sterk en geeft hij belangrijke steunpunten. De biografische schets van Jan Gerhard Toonder bevat waardevol maar misschien legende-achtig materiaal over zijn broer als romanticus, en ook een voortreffelijke schets van de ontwikkeling van de Bommelstrip. Helaas heeft hij de verleiding niet kunnen weerstaan om wat extra lauwerkransen te bestellen bij de firma Sympathieke Legenden, die enige handelsreizigers met interessante praatstof op pad stuurde maar die definitief failliet is gegaan bij de verschijning van Mondria's Bommelbijbel. De korte beschouwing van Godfried Bomans tenslotte verdient als eerste studie, en dan tevens een voltreffertje, onze waardering.

9. Marten Toonder in de tijdschriften

Het artikel "Van sprookje tot kosmische leerstof, Een benadering van Marten Toonders Tom Poes verhalen" door H.J. Marsman (= de dichter-romanschrijver-essayist J.Bernlef) in het tijdschrift Barbarber, **afl. 3**, circa **1959**, heb ik tot mijn grote spijt niet kunnen raadplegen. Als we de "Literatuurkrant" van uitgeverij Knippenberg over Marten Toonder hier buiten beschouwing laten omdat het geen tijdschrift is, dan blijven nog over: "De slimme heelmeester en het avontuur van stand" door Rudolf Geel in Spektator **I (1971/72, p.79** e.v.), "Par exemple!, aspecten van het Bommelverhaal" door M.van Hattum, eveneens in Spektator, **III (1973/74, p.204** e.v.); en eigenlijk ook "Het Nederlandse beeldverhaal" door J.Storm van Leeuwen in Ons Erfdeel **XV (1972, afl.2, p.59-64)**, dat Marten Toonder inpast in de geschiedenis van de Nederlandse stripkunst. Het laatste artikel heeft in de Toonderliteratuur hoofdzakelijk belang voor de waardebepaling van de prentkunst in de Toonderstrips. Ik behandel hem daarom in de tweede afdeling van mijn artikel (**par.32**). Het artikel "Ernst en onernst" van D.Overkleefh in Raam **52 (febr.1969)** heb ik kunnen gebruiken in **par.23**.

10. De gele list

A. Geels artikel, dat herdrukt is in zijn bundel "Schijnhelden en nepschurken", Amsterdam 1973, gaat in het Heer-zijn van Bommel en de strijder tegen het kwaad Don Quichot terug op Bomans (zie **par. 8.A.**). De "bel" van het avontuur, die Bomans laat rinkelen, is door Geel nader uitgewerkt als "nieuwsgierigheid, toeval of hulp inroepen". Uit de relaties tussen stripfiguren in de Bommelstrip kiest Geel de tegenstanders van HB. Bul Super en Hiep Hieper zijn gauwdieven, soms zwendelende zakenlieden, Sickbock is een mathematicus voor eigen gewin en soms een aanstaande wereldheerser, Hokus Pas een magiër die met toverij de mensen in zijn macht wil krijgen, vergelijkbaar met "reclamejongens". Weinig opzienbarende onthullingen.
Wat de tijdsfactor betreft aarzelt Geel niet ten onrechte: de avonturen spelen "in een romantische eeuw, waarin het fantastische, het spookachtige kan gebeuren, en in onze eeuw". De helden **TP** en **HB** zijn avonturiers, die erop uit trekken om avonturen te beleven. Een heel andere opvatting dus dan die van Bomans. Het avontuur is echter een hors d'oeuvre, de maaltijd is hoofdzaak. Dat lijkt me een overdreven waardering voor de afronding van elk Bommelverhaal. De maaltijd heeft daar de funktie, die het korte naspel heeft in een schouwburgvoorstelling van een ernstig of tragisch toneelstuk, vergelijkbaar met de sotternie als kluchtig tafereel na een abel spel. Het effekt van zo'n nastukje is, dat alle angsten en spanningen die de eigenlijke voorstelling bij het publiek heeft gewekt worden uitgewist, opdat iedereen in dezelfde althans in 'opgeruimde' stemming de schouwburg kan verlaten. Het is zoiets als een eindafrekening, waarbij een streep wordt gezet onder de zaak. Natuurlijk komt daar enig feestelijk vertoon bij te pas. Geel trekt hier de verhouding tussen hoofdschotel en "toetje" scheef.
B. In het voetspoor van Jan Gerhard Toonder meldt Geel dat de vroege verhalen voor kinderen bedoeld zijn, de latere voor volwassenen, met toespelingen op toestanden in de werkelijkheid. Hij werkt dit niet nader uit, omdat **JG** dat al gedaan had.
De enige echte held is **TP**, omdat hij telkens de redder der mensheid is; **HB** is geen held, omdat hij faalt. Ik vrees, dat Geel de inleiding op Vondels Jephta nog eens lezen moet. De misstap maakt de held tot mens, anders zou hij een irreële, bedachte figuur blijven. De klassieke helden laten ook wel eens een steekje vallen.
De held twijfelt nooit aan zichzelf, **TP** evenmin, aldus Geel. Hij mist gevoel en is tegelijk superslim. Dat **TP** gevoel mist, geloof ik niet. Hoe verklaart Geel dan de eeuwigdurende vriendschap met **HB**, de trouwhartige verdediging van de belangen van **HB** en van iedereen die geen schurkerijen uithaalt? Dat **TP** zijn gevoelens zoveel mogelijk in bedwang houdt, wil nog niet zeggen dat hij ze niet heeft. Hij brengt zijn speciale talent, namelijk een helder verstand, volop in exploitatie omdat zijn vriend daar voortdurend een beroep op doet. Nou doet **TP** zijn uiterste best om met zijn talenten te woekeren, en nou is het weer niet goed, van Rudolf Geel en geloofsgenoten.
Tegen de al te overdreven Bommelliefde moet ik **TP** wel in bescherming nemen. Hij is - zoals Geel terecht opmerkt - inderdaad de grote held in de Bommelstrip. Maar om de verhouding niet scheef te trekken, rijst soms **HB** - en dan inderdaad torenhoog, als een Olympiër, dat moeten we met Bomans eens zijn - ver boven zijn omgeving en dus ook **TP** uit, zoals in het fraaie epyllion **MV 102**, Tom Poes en het kukel. De titel wijst hier m.i. ten onrechte **TP** aan als de hoofdfiguur.
Geel noemt de list het geheim van **TP** als heelmeester. Ik vrees, dat hij hier slachtoffer is geworden van een bekende uitroep van **HB**: "Verzin toch eens een list, jonge vriend", de titel van **LRP 459**. De list betekent in de Bommelstrip een handigheidje, een slimme zet, die alleen maar tot doel heeft **HB** te bevrijden uit een of andere benarde situatie. Er wordt zelden of nooit een definitieve oplossing voor het kernprobleem van het avontuur mee bedoeld. **HB** is een onpraktische dromer, die volkomen afhankelijk is van de praktische meester Joost op huishoudelijk terrein en van de praktische levensmeester **TP** op maatschappelijk terrein (zie hierover **par. 6.C.**). Hij kan zelf geen listigheidje bedenken en roept daarom **TP** te hulp.
Al met al een magere oogst, die Geels artikel oplevert. Doordat hij nogal aan de oppervlakte blijft, verslikt hij zich hier en daar. Overigens moeten we er rekening mee houden, dat zijn studie gebaseerd is op een beperkt aantal verhalen, nl. **MV 1-33 (zie Ss 37/38, p.47)**. Een lichte roffel met de simplistische matteklopper is misschien niet overbodig in dit geval. Laten Heer Kooten en Heer Bie hierover het laatste woord hebben.

11. Het schokkend onbegrip

A. M.van Hattum maakt in zijn artikel een scherp onderscheid tussen verhaal, zaak en avontuur. Het verhaal begint bij de eerste prent plus het eerste woord van de tekst en eindigt bij de laatste prent en het laatste woord. Het avontuur is dat deel van het verhaal, waarin de helden in de zaak waar alles om draait betrokken worden. De zaak is een probleemstelling in het verhaal, het eigenlijke onderwerp, dat in de titel van het verhaal aangeduid wordt.
Deze onderscheiding in drie facetten van het verhaal maakt een fraaie indruk, maar maakt mijns inziens ten onrechte een te fors onderscheid tussen verhaal en avontuur. Het verhaal is een vertelling van een avontuur. Dat avontuur gaat van start op het moment dat de verteller aan zijn verhaal begint. Het doet er dan niet toe, of de toehoorder/lezer midden in de zaak wordt geplonst, dan wel dat heel het "voorwerk" vooropgaat. Het begrip "avontuur" houdt een kwalificatie in, blijkens het gebruik in begrippen als: liefdesroman, avonturenroman, detektiveroman.
"Avontuur" geeft het verhaalgenre aan; dat bedoelt Toonder zelf ook, als hij beweert een "verhaaltjesverteller" te zijn.
Ik zou dus het "avontuur" niet willen vastnagelen op de "helden" die in het avontuur de hoofdrol spelen. Je komt dan tot absurde gevolgen: de roman "Van oude mensen de dingen die voorbijgaan" van Louis Couperus begint dan pas na geruime tijd met "het avontuur", zolang de oude Takma niet in beeld verschenen is.
Nee, dit is toch wel een slipper van Van Hattum.
Raker is de opmerking over de oplossing van "de zaak". Inderdaad wordt maar al te vaak geen werkelijke oplossing van een vraagstuk gegeven. Het allereerste verhaal in de **LRP**-reeks is er al een goed voorbeeld van, **MV 96** in **LRP 250**. Zoek zelf maar andere voorbeelden. Deze opvatting van Van Hattum sluit aan bij mijn opmerking over de listen van **TP** (in de vorige par.). De bewijsplaatsen van Van Hattum voor het falen van **TP** en **HB** (p.206) steunen ook mijn opmerkingen over Geels helden. In sommige gevallen is de "oplossing" zelfs helemaal niet te danken aan **TP** of **HB**: in **MV 117** noch in **MV 97**.
B. Goed gezien is de ambivalente houding van **TP**, maar vooral van **HB** tegenover het avontuur. **TP** is, net als Panda, vaak belust op avonturen: hij is jong en ziet geen onoverkomelijke gevaren, hij is een echte held die geen gevaren vreest. **HB** wenst, wat Bomans al aangewezen had, rustig te zitten bij "een knappend haardvuur"; in tijden van gevaar voelt hij zich "helemaal onbeschermd". Hij is geen dappere held, maar wel de centrale figuur in vele verhalen. Dit houdt verband met de projektiebehoefte van Toonder. **HB** is belast met alle emotionele belevingen, **TP** krijgt de regulerende verstandelijke taken. Als gevoelsbeer is **HB** egocentrisch.
De wereld van de Bommelstrip heeft **HB** als centrum, omdat **HB** dat zo voelt, en dus is het zo.
De enorme omvang van **HB** en de bescheiden afmetingen van **TP** zijn vermoedelijk aanwijzingen voor de verhouding van de emotionele en rationele vermogens van de auteur Marten Toonder. Het gevoel neemt keer op keer de overhand, en het kost het verstand, ofwel **TP**, de grootste moeite om de onderlinge verhouding weer in harmonisch evenwicht te brengen. De verhalen beginnen dan ook altijd vanuit een ruststand, vervolgens wordt het gemoed van **HB** zwaar op de proef gesteld, op welke wijze dan ook (in het thans lopende verhaal door een heus huisspook!), en dan, op het hoogtepunt van de katastrofe, klinkt Ollie's klacht: hij verlangt naar de geborgenheid van zijn kasteel (my home is my castle, met of zonder huisspook), maar bovenal, en dit is de essentie van de Bommelavonturen: **HB** verlangt naar rust. Daarmee wordt het innerlijk evenwicht bedoeld.
Nu wordt de ambivalentie, die Van Hattum wel signaleert maar niet uitdiept, begrijpelijk. **HB** laat zich door idealistische gevoelens meeslepen en stort zich in allerlei avonturen omdat het heil van de wereld een Heer onder de wapenen roept. Maar als hij in de puree zit - voor werkelijke probleemoplossingen is het verstand minstens even hard nodig als het gevoel - raakt het idealistische doel geheel op de achtergrond; en dan kan **HB** alleen nog maar aan zijn eigen miserabele toestand denken. Hij betreurt dan, dat hij zijn begerenswaardige rust voor niets heeft opgeofferd.
C. De gedweeë houding van de held-helper **TP** lijkt voor Van Hattum een argument, om **TP** "schokkend onbegrip voor de noden en zorgen van een heer" in de schoenen te schuiven. De bewijsplaatsen die hij voor deze stelling aanvoert, maken ons alleen maar duidelijk, dat **TP** een verstandige keuze doet uit de handelingen die op het kritieke moment gedaan moeten worden. Hij neemt dan de wereldhervormerstaak van **HB** over, zolang **HB** niet in werkelijk levensgevaar verkeert. Van "schokkend onbegrip" is geen sprake, zeker niet van "pertinente onwil" (p.209). Daarna kost het Van Hattum weinig moeite, een Telegraafachtige hetze tegen de trouweloze **TP** op touw te zetten als gold het Proloog. Een typisch irrationele gevoelsreaktie op een verstandig ventje als **TP**.
Ik mag Van Hattum er wel even op wijzen, dat er lezers zijn, die een hekel hebben aan de egocentrische, door en door verwende **HB** en om die reden nooit tot het Toonderlegioen hebben willen toetreden. Ik maak me sterk, dat je zelf ook wel anti-lezers kent. Misschien zijn dat voor het merendeel "verstands"-lezers. Nee, wie alles naleest over de **TP-HB**-relatie, zoals ik die hier (in **par.10.B**) geschilderd heb en ook in **Stripschrift 70, p.7 par. IV**, die neemt **TP** niks kwalijk. We zetten hier een definitieve streep onder de **TP**-hetze, waaraan ik me zelf ook schuldig heb gemaakt (**par.6.C**), dat moet ik bekennen.
D. Enige oude misverstanden worden door Van Hattum deskundig uit de weg geruimd. De inkonsekwenties in de getekende weergave van de stad Rommeldam en van het landgoed Bommelstein worden aan de hand van illustraties uit de **LRP**-serie aangetoond, zodat de legende over de stadsplattegrond van Rommeldam en de bouwtekening van Bommelstein niet langer meer verspreid kan worden. Een kwestie van grafische techniek is het doorsnijden van een totaalbeeld in twee of drie prentjes. Dit verschijnsel is al bij Kleine Nemo in Sluimerland van Winsor McCay (Nederlandstalige heruitgave door Landshoff, **1974**) te zien, telkens in de bovenste strook. Ook Morris maakt er in zijn Lucky-Luke-serie soms gebruik van, bv. in album De neven Dalton (**p.3, strook 2**), album Dalton City (**p.41, strook 4**), album Tenderfoot (**p.19, strook 2**). Hier hebben we dus te maken met een traditioneel stripkunstig middel.
Aan M.C.Escher doen de merkwaardige uitbreidingen van de ruimtelijke dimensie denken. Beroemd is deze techniek bv. in **MV 140** (in **LRP 425**) en **MV 116** (in **LRP 310**). Hier hebben we te doen met een grafische èn verhaaltechnische mogelijkheid. In het verhaal worden "magische" belevingen mogelijk in de "tussengebieden". Ze lijken verdacht veel op droomverbeeldingen. Daarover later.
Niet alleen met ruimteaspekten springt Toonder onzorgvuldig om in de prentjes, de tijd wordt - in de tekststrook - soms ook verkracht. Van Hattum geeft als voorbeeld de laatste 13 afleveringen van **MV 116**; ook in **MV 98** en **122** komt tijdvervalsing voor (en ook in de Pandastrip; zie **Ss 70, p.9**). Van Hattum wijst ook op een tekstueel middel voor de verhaalstruktuur, nl. tekstuele aansluiting bij scènewisseling (op **p.219**), met name in **MV 96(LRP 250)**. Van groot belang is de konstatering van Van Hattum, dat de Bommelverhalen volkomen los van elkaar staan. Hij zegt (**p.222**): "Geen enkele opmerking zinspeelt op een bepaald vroeger beleefd avontuur, en hoe **HB** en **TP** tussen twee verhalen in hun tijd besteden zal wel altijd een vraag blijven." Hij raakt hier iets essentieels in de Toonderstrips, althans in diens dierenstrips.
E. Bij de analyse van de verhaalstruktuur onderscheidt Van Hattum terecht de verhalen waarin **TP** en **HB** het avontuur zal opzoeken (zij reizen naar elders), en de verhalen waarin avonturen thuisbezorgd worden. De twee kategorie verhalen lijkt me te herleiden op het thema van de verstoring van Bommels innerlijke rust (zie **par. 11.B**) en de eerste kategorie op Bommels zucht naar wat afleiding, naar avontuur, of op de expansiezucht van de wereldhervormer. Er zou een aardig onderzoekje te plegen zijn naar de verdeling van de magische verschijnselen over deze drie kategorieën, of naar de aard van Bommels moeilijkheden in de verschillende kategorieën. In samenhang daarmee ook de wijze, waarop de problemen uit de Bommelwereld worden geholpen. Misschien wil iemand zich daarvoor beschikbaar stellen. Er zouden ook wat verhalen van de andere Toonderstrips bijgehaal moeten worden, vooral van de Pandareeks. Misschien levert dat onderzoek aardige resultaten op voor onze kennis van Toonders verhaaltechnieken.
Het typisch verhaaltechnische probleem van de vertellersrol, dat Van Hattum in zijn slotparagraaf bespreekt, bewaar ik liever tot **par.28**. We mogen konkluderen, dat Van Hattum veel waardevolle informatie geeft.

12.Marten Bommel

A. Uit de dagbladartikelen, die moeilijk bereikbaar zijn, heb ik de belangrijkste gekozen, die door de knipseldienst van het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum in Den Haag vermenigvuldigd zijn en toegezonden aan de openbare bibliotheken, in de middelgrote en grote steden. Ik vond het niet nodig, de meestal erg oppervlakkige boekbesprekingen en andere kritieken in de dagbladen of op nog veel moeilijker terug te vinden plaatsen (**Bb, p.254, 258-260**) hier op te lepelen. Ik heb er een paar gelezen en vond het toen welletjes.
Een aantal opvallende uitspraken van Marten Toonder in sommige interviews kan ik in het tweede gedeelte van mijn onderzoek uitstekend gebruiken. Ik geef ze in chronologische volgorde.
B. Adriaan van der Veen (**Bb, p.253 nr. 2**) onthult in de **NRC** van **1-10-1971**: "Hij is zelf helemaal een Heer Bommel, zoals zijn vrouw zegt, met dit verschil dat hij zichzelf in zijn stripverhaal als Heer Bommel tegelijk met alle zelfspot doorziet". Tom Poes is hij ook, maar alleen "funktioneel gebruikt". De zelfspot (zie hierover ook **par. 6.C**) blijkt bv. uit het spel met de talrijke

WIJ BIEDEN AAN: OUDE STRIPVERHALEN

Robbedoes albums	
12, 13, 18, 17 en almanak '44	f 37,50
20, 21, 23	f 34,50
26, 27, 28	f 32,50
36, 38, 44, 45	f 24,50
62, 66, 69, 76 en 78	f 19,50
118, 120, 124, 127, 129, 123, 119 en 114	f 12,50
Lombard (harde kaft)	
Hoempapa, de roodhuid	f 37,50
Alex. . . Het vervloekte eiland	f 37,50
Alex. . . De zwarte klauw	f 47,50
Dan Cooper . . Richting Mars	f 9,50
Monsieur Vincent	f 14,50
Tom en Tinneke;60 grappen van	f 22,50
Michel Vaillant: De gemaskerde racer	f 12,50
Jari. In de knel	f 27,50
(slappe kaft) Het sein staat op rood	f 6,50
De blijde boodschap (per deel)	f 29,50
De guitenstreken van Kwik en Flapla	
1e, 2e en 3e reeks	f 12,50
Kuifje (harde kaft) in Congo	f 29,50
in Tibet	f 7,50
Blauwe Lotus	f 9,50
Jo, Suus en Joka. Alle delen harde kaft	f 8,50
Guus Flater deel 1, 3 en 5	f 9,50
Verhalen van Oom Wim, per deel	f 12,50
Robbedoes en Kwabbernoot (vierkant)	f 85,00
harde kaft: roof van de Maisyplami	f 22,50
Beroemde levens:	
Don Bosco, de veroveraar	f 29,50
Baden Powel	f 19,50
Christoffel Columbus	f 19,50
Alle Gordons - (Nooitgedacht)	f 4,50
Piloot Storm, per deel	f 6,50
Don Bosco, de vader van de straatjongens	
(L.Lagna)	f 19,50
Oude Jeroms, per deel f 3,90	f 3,90
Mickey Album 7,8,9	f 19,50
deel 16, 17	f 17,50
Blondie en Blinkie, Kamiliola	f 35,00
Piwo bij de Zoeloes	f 32,50
Wipperoen en de poffertjes	f 12,50
Wipperoen en de winterdroom	f 12,50
Wipperoen en de babbeloezen	f 12,50
Avonturen van Judi: zondvloed (harde kaft)	f 22,50
wrekende vuur	f 22,50
Collectie jong Europa:	
Avontuur te Sarajevo	f14,50
Pechvogel in het harnas	f 8,50
Witte ruiter geen genade	f 19,50
Spaghetti, de hiel van Achilles	f 17,50
Spaghetti en de grote Zangone	f 9,50
Spaghetti en de rally van S	f 7,50
Spaghetti, goud in de wielen	f 9,00
Tante Zenobie. Plaats voor de veteranen	f 7,00
Wapens voor macao	f 5,50
Geheim v.d.goudvisjes	f 9,50
Leidt het onderzoek	f 9,50
De gouden dolk. (Le Rallic)	f 24,50
Favorietenreeks, meeste uitgaven verkrijgbaar.	
Marina's avonturen in Katanga	f 19,50
Alle vlaamse Suske en Wiskes	prijs op aanvraag
Het plezante circus no.2	f 17,50
Red Rider (zonder achterkant)	f 35,00
Grappen van Lambiek no.4	f 14,50
Jan Kordaat, Speurder 1	f 85,00
Jan Kordaat, Speurder 2	f 34,50
De terugkeer van Jan Kordaat	f 12,50
Tegen de diamantbende	f 14,50
Tegen de zwarte zon	f 29,50
Blauwe sperwer 1 (nieuwsbrief)	f 37,50
Red Ryder 3	f 37,50
Red Ryder 7	f 4,95
Michel en Dick - de grote raid	f 7,00
Timoer - de stam van de rode man	f 39,50
de zoon honderdman	f 14,50
de zwaardvechter met het masker	f 17,50
Jerry Spring -Zilvermaan	f 19,50
Wapensmokkel	f 10,50
Nero's - de meeste titels	f 2,50
Vlaamse - Eric de Noorman	
meeste titels	f 7,00
Tom Poes en de zieke hertog	f 65,00
Tom Poes en de sappeljuwelen	f 15,00
Eric de Noorman (grote uitgave)	
Het pad der verschrikking	f 24,50
Rode Ridder - meeste titels	f 2,50
K.Z.V. albums	f 39,50
Panda:	
Panda en de woudrovers	f 15,00
De meester oudheidkundige	f 15,00
en de ontdekkingsreiziger	f 12,50
Arretje Nof (Calvé), 6, 7, 8	f 5,00
Flip en Flap (studio Geesink) per 4	f 17,50

U kunt bovenstaande strips bestellen door een briefkaartje te sturen aan **Postbus 374 te Eindhoven.** Hierna ontvangt u een kaartje van ons welke strips te leveren zijn en eventueel tegen welke prijs. Als u uw telefoonnummer vermeldt, bellen we u even. Verder kunt u ons lijsten sturen van strips die u nog zoekt en eventueel van strips die u aan te bieden heeft. U ontvangt vrijblijvende prijsopgave. Alle bestellingen boven de vijftien gulden worden gratis thuis bezorgd. Binnenkort verschijnt er een stripkatalogus met daarin de meeste Nederlandse strips. Hierin zijn tevens gemiddelde prijzen vermeldt. Maar over deze catalogus zullen wij u uitgebreider berichten in het volgende nummer van Stripschrift. De briefkaarten zullen op volgorde van binnenkomst behandeld worden.

R.A.J. Zielschot & J. Slotema
Boerhaavelaan 88,
Utrecht

De Lilliput-uitgaven van Van Ditmar (II)

Hoewel het nu volgende artikel een vervolg is op het in augustus verschenen epos, staat het in zijn totaliteit, er geheel los van. Heel terecht is er op het vorige artikel een opmerking gekomen omtrent een 'misser' in dat artikel, en in feite waren wij daar blij mee aangezien het ondoenlijk is om een bibliografie reeds bij de eerste keer kompleet te hebben. In dit tweede artikel zitten echter nog meer 'missers', en wel hoofdzakelijk in de RAKA-serie. Hopenlijk kan een van de lezers deze gaten opvullen.
Voortbordurend op de algemene lijst van alle Van Ditmar-uitgaven zullen in het nu volgende relaas de 'oerwoudhelden' hun afsluiting vinden, en zullen tevens alle Science-Fiction-serie behandeld worden. Weest gewaarschuwd, het is weer droge kost.
Zoals in de laatste regels van het vorige artikel vermeld, werd de oerwoudheld AKIM opgevolgd door TIBOR. In feite zit er geen verschil tussen deze twee series. Het idee is hetzelfde, hoewel Tibor meer avonturen in het dode moeras beleeft en wanneer men over de wijziging van de hoofdpersonen heen kan komen, is de overgang bijna niet te merken. Bovendien maakte de uitgever het de lezer nog makkelijker, want naast de kleine lilliput-serie verscheen er ook een grote Tibor-serie. Een serie waarvan in het begin de naam Tibor de serienaam bleek te zijn voor een Akimherdruk, maar laten we nu niet te hard van stapel lopen en alles op een rijtje zetten. Toen de Duitse Akimherdrukken nogal wat succes bleken te hebben, startte een duitse tekenaar met een eigen serie: Tibor. Een serie die qua idee en inhoud geheel van Pedrazza was gestolen. Trouwens niet alleen Akim werd gecopieerd, ook Fulgor zag zijn opvolger Nick verschijnen. De naam van de tekenaar was Hansrudi Wäscher en zijn produktie was overstelpend. De series Nick, Sigurd, Falk en Tibor zijn allen van zijn hand.
Tibor is als serie realistischer dan Akim. De enigste uitzondering hierop is de ongelooflijke korte tijd die Tibor nodig had om de apentaal te leren. De plots van de verhalen zijn stukken beter, het gemiddelde niveau ligt iets hoger maar de tekenstijl is veel slechter. Niet dat ze niet om aan te zien zijn, integendeel, maar de verhoudingen van de personen zitten niet zo lekker. Opvallend is het feit dat Tibor de gehele serie door een eenling blijft. Een vrouw als constante begeleider is er niet bij.
Hieronder volgt een lijst van de kleine lilliput-serie van Tibor. De prijs was 25 cent, en de serie verscheen onder de naam:

Tibor, zoon van het oerwoud

1. Neergestort

2. Bij de grote apen
3. Gevaarlijke teleurstelling
4. Het oerwoud kent geen genade
5. Een schrikwekkend spoor
6. De meester van het dode moeras
7. Tibor's triompf
8. Verlaat ons niet
9. Een gemeen plan
10. De overval
11. De vervolging
12. Het gevecht in de steppe
13. Een derde gedeelte mankeert
14. Het verlaten dorp
15. De dodelijke schaduw
16. In het rotsdal
17. Een gemene zaak
18. Kerak geeft het niet op!
19. De geheimzinnige berg
20. De oeroengistam
21. Geketend
22. De proeven
23. Tibor's list
24. Ongeldig!
25. De beslissing
26. Oproer in het oerwoud
27. Het vreemde spoor
28. Goed gemikt
29. Gevangen
30. De moeilijke achtervolging
31. Scherpe ogen
32. Een harde les
33. De strijd om het nieuwe vaderland
34. Een gevaarlijke tegenstander
35. De onverwachte aanval
36. De vluchteling
37. In het net
38. De list van de tovenaar
39. In het dal van de monsters
40. Sprookje of werkelijkheid
41. Tibor geeft het niet op
42. Jacht zonder genade
43. Boven de vreselijke kloof
44. Ontembaar geweld
45. Zoals reeds vermoed
46. De nederlaag
47. De rode rook
48. Vuur en dood
49. Oproer in de rimboe
50. Offers voor toemboekoe
51. Het gevecht van Lynch
52. Nachtelijke aanslag
53. Gevaarlijk oponthoud
54. De nutteloze vlucht
55. Het weerzien bij Toemboekoe
56. In een poel der hel geworpen
57. De slangengrot
58. Serg valt aan
59. Een vreemd duel
60. De bekentenis van Ed
61. Het onbekende tegemoet
62. Een noodlottig schot
63. Ingehaald
64. In de lus
65. De Krego-stam
66. De sluipende dood
67. Niet de volle waarheid
68. Een moeilijk besluit
69. Misleid
70. Een pijl van de Ombiestam
71. In de bescherming van de toverkracht van het vuur
72. Een onverwachte aanval
73. Zonder uitwerking
74. Onder de Aarde
75. Weggelokt
76. De laatste strijd
77. De gevaarlijke vlucht
78. De dodensprong
79. Tibor zet een val
80. Met hulp van Zer
81. Oerwoud expeditie
82. Gevaarlijke ijver van een onderzoeker
83. De dief
84. Pip valt aan
85. Het gevaar tussen de struiken
86. Gam en Orak vluchten
87. Geen hoop voor professor Dobbs?
88. Martelende onzekerheid
89. Een hopeloze onderneming?
90. Een val voor de mannen van Abal
91. De misrekening
92. Ze zullen omkomen in vuur
93. Bespied
94. Aan het einde van de dwarskloof wacht. . . de dood!
95. De schrik van de bergen
96. Gefluister in de nacht
97. De grote toverij
98. Tibor's geesten-bezwering
99. De krachtproef
100. Opgehouden
101. In het kielruim gevangen
102. Een noodlottige kreet
103. De nederlaag van Koerdal
104. De muur in het woud
105. Een gewaagd plan
106. Vastgeklemd
107. Gevecht in het donker
108. De stad aan het meer
109. Voor Abal's troon
110. De zevende hof
111. Tijdelijke vlucht
112. Tibor's plan
113. Verrast
114. De tegenstander onderschat
115. Terugkeer in de kerker
116. Geen uitweg meer
117. Abal is sterker
118. Het woord is machtiger dan het zwaard
119. De goden zijn rechtvaardig
120. Een onaangenaam bericht
121. Het ongeduld wordt bestraft
122. Is de voorsprong nog in te halen?
123. Gevaarlijke tocht op de rivier
124. De wraak van de dwergen
125. Aan de rand van de hel
126. Een grote teleurstelling
127. Veel nieuws biedende sporen
128. Het verloren vertrouwen
129. Ongewenste hulp
130. Het zwijghol
131. Laat ingezien
132. De dodelijke val
133. Verborgen tussen de struiken
134. Tando wil vechten
135. In de handboeien
136. Ontvoerd in het oerwoud
137. Vallen voor kleine apen
138. De noodlottige wortel
139. Woekingali geeft het niet op
140. Te veel vijanden
141. Oekwani betaalt het gelag
142. Samen gevangen
143. Nog net op tijd
144. Het duel
145. Pip rijdt mee
146. In de steppe
147. Tibor is vlugger
148. Wij rijden niet naar Nairobi!
149. Alarm!
150. In Oekwani's tuin
151. Het gastgeschenk
152. De onmogelijke vlucht
153. De zwarte vijver
154. Het monster
155. De heimelijke achtervolging
156. Een verbluffende ontdekking
157. De aanval van de vleermuizen
158. Ontdekt!
159. Onderbroken vertelling
160. Gedwongen hulp
161. Te goed beveiligd!
162. Overval in het donker
163. De grote vier ontbreken
164. Neergeschoten?
165. Op het nipperdje
166. Verloren spel
167. Het 'onmogelijke' spoor
168. Wilde vlucht
169. Het ondier
170. Omstreden gebied
171. Kerak en Tando grijpen in
172. Weer verjaagd

173. Op het laatste moment
174. Belogen!
175. De onmisbare waarschuwing
176. De panter
177. Een uur voorsprong
178. Het verhaal van Jeffrey Peterson
179. Drie sporen
180. Het noodlottig moeras
181. De jagd begint
182. Er is geen terug meer!
183. Ontdekt!
184. Achtervolging zonder genade
185. Timothy's overwinning
186. Onderaards gevecht
187. Het einde van de schrik

Deze lilliput-serie bestaat uit boekwerkjes in een formaat van 7 x 18 cm, waarvan elke bladzijde slechts 1 tekenstrook in zwart-wit bevat. De kaften zijn echter gekleurd. De eerste 55 delen bestaan uit 32 bladzijden, de delen 56 t/m 100 uit 30 blz. en de delen 101 t/m 187 uit wederom 32 bladzijden. De reden van het verlies van 2 bladzijden bij de nummers 56 t/m 100 was de herdruk van de eerste vier delen van de JAN STAVAST-serie. Van deze reeks verschenen telkens drie bladzijden als bijlage in de Tibor-lilliput-serie. Hieronder volgt de korte inhoud van deze reeks, waarbij vermeld dient dat, hoewel de verhalen onderling op zichzelf staan, de verhalen tezamen één groot verhaal vormen.
Inhoud:
deel 1 t/m 9 (eerste helft).
Garry Swanson, een jonge miljonair, verongelukt met zijn vliegtuig in de jungle. Tijdens de val verliest hij het bewustzijn. Als hij weer bijkomt blijkt Swanson zijn geheugen te hebben verloren. Op een dwaaltocht door de jungle redt hij een gorilla die onder een boomstam bekneld zat. Even later komt Garry bij een Dum-Dum terecht en vreest dat zijn laatste uur geslagen heeft, doch Kerak, de door hem geholpen aap, redt hem uit zijn netelige positie en tezamen vluchten ze de jungle in. Daar geeft Kerak de blanke de naam Tibor en leert hem de taal der dieren. Niet lang daarna weet Tibor het vertrouwen van de jungledieren te winnen door een voorhistorisch monster te verslaan dat uit het 'dode moeras' is gekomen.
Dit 'dode moeras' staat voor het 'zwarte moeras' in de Akim-serie. Tijdens een gevecht met een gorilla krijgt Tibor zijn geheugen weer terug en wil weer naar de beschaving. Als hij echter verneemt dat zijn neef zijn vermogen er door heeft gejaagd en dat tot overmaat van ramp zijn verloofde met iemand anders is getrouwd, besluit hij zijn verdere leven bij zijn dierenvrienden in de jungle te blijven.
Deel 9 (tweede helft) t/m 14.
Tibor helpt bij de oplossing van een goudroof.
Deel 15 t/m 19.
Door het doden van een woeste, wilde buffel, redt Tibor een negerstam.
Deel 20 t/m 25.
Drie proeven moet Tibor doorstaan om zijn eigen leven en dat van 25 slaven te kunnen redden.
Deel 26 t/m 33.
Men beschuldigt Tibor ervan een filmster te hebben ontvoerd. Met moeite weet de jungleheld het tegendeel te bewijzen.
Deel 34 t/m 35.
Een in noodverkerende olifant wordt door Tibor gered. Tijdens deze redding ontmoet Tibor twee kleine aapjes: PIP en POP, zij sluiten vriendschap. Een vriendschap die de gehele serie door zal duren.
Deel 36 t/m 47 (eerste helft).
Een stamhoofd wordt door zijn volk uit het dode moeras verbannen. Als Tibor deze man ontmoet besluit hij hem te helpen, en na veel avonturen zorgt hij er voor dat de verbannen negerhoofdman weer zijn oude troon kan bestijgen.
Deel 47 (tweede helft) t/m 60 (eerste helft).
(De delen 57 en 58 bevatten drie proza-verhalen).
Een diamantroof en een moord worden door Tibor opgelost. Tijdens deze 'oplossing' stoot hij op een geheime sectie die een opstand voorbereidt. De jungleheld weet deze echter te verijdelen.
Deel 60 (tweede deel) t/m 80.
Een ruimtecapsule, met bodemmonsters van Venus, stort neer in het dode moeras. Men verzoekt Tibor om deze te zoeken en de bodemmonsters naar de beschaving te brengen.
Als Tibor bij de capsule aankomt blijkt een Venuszaadje zich ontwikkeld te hebben tot een reusachtige vleesetende plant die flink bezig is het dode moeras van al het leven te beroven. Tibor vindt echter een manier om de plant te vernietigen en de capsule te bereiken.
Deel 81 t/m 120.
(Dit verhaal is in feite een voortzetting van het vorige).
Een geleerde heeft vernomen dat er in het dode moeras nog prehistorische monsters leven en rust een expeditie uit. Als Tibor de geleerde in de jungle ontmoet probeert hij de man wijs te maken dat deze dieren allang niet meer in het dode moeras leven. Helaas wordt hij door een ongelukkig toeval gedwongen om de geleerde het bestaan van deze dieren te bevestigen. Tibor dwingt dan de geleerde en zijn assistente de belofte af om nooit iets over het dode moeras of het verloren dal bekend te maken. (Een belofte die verderop in de serie uiteraard door de geleerde verbroken zal worden).
In het verloren dal aangekomen, wordt de assistente ontvoerd door een volk dat van de Vikingen afstamt. Na een jonge man en zijn beschermer te hebben gered, verneemt Tibor dat deze jongen de uitgestoten heerser van het Vikingvolk is. Samen met Kerak en de 'beschermer' zet Tibor de achtervolging in van de Vikingstam, terwijl de jongen en de geleerde bij een bevriende stam achterblijven. Tibor bevrijdt de assistente en sluipt de Vikingstad in. Hij wordt echter vrij spoedig gevangen genomen en moet in de arena voor zijn leven vechten. Ondanks alles weet Tibor het Vikingvolk ervan te overtuigen dat zij de verstoten leider weer moeten opnemen en de heersende tiran moeten verbannen.
Deel 121 t/m 133.
(Ook dit verhaal is weer een indirecte voortzetting van het vorige).
Wanneer Tibor terugkeert bij de bevriende negerstam die zich ontfermd had over de jongen en de geleerde, blijkt dat deze laatste de stam heeft overgehaald om een Tyranosaurus te vangen en naar de beschaafde wereld te transporteren. Zodra Tibor dat verneemt, zet hij met Kerak de achtervolging in. Als ze in de jungle komen horen ze dat het monster tijdens het vervoer ontsnapt is en nu de jungle onveilig maakt. Tezamen met de inboorlingenstam weet Tibor het monster op te sporen en te doden.
Deel 134 t/m 166.
Teruggekomen bij zijn hut, verneemt Tibor dat men hem van een diamantroof beschuldigt. Om zijn onschuld te bewijzen, gaat Tibor de ware gang van zaken na en ontdekt dat er een poltieke organisatie bestaat die de macht over geheel Afrika in handen wil hebben. Daarbij schrikt ze voor geen misdaad terug.
Deel 167 t/m 187.
Op zekere dag wordt de jungle opgeschrikt door een konijn dat driemaal de grootte van een volwassen olifant heeft. Na enig speurwerk ontmoet Tibor een krankzinnige geleerde, die proeven doet met mensen en dieren. Deze laatste krijgen daardoor 2 tot 10 maal hun normale omvang.
Met dit verhaal eindigt de reeks op een normale manier, dwz het verhaal wordt niet geforceerd afgebroken. In het laatste boekje verwijst de uitgever de lezers naar de grote Tibor-lilliputreeks die al enige tijd naast de kleine serie liep.
Deze grote reeks heeft een nogal rommelige inhoud. Het formaat is 16 x 24 cm., elk deel bevat drie tekenstroken per bladzijde en verscheen eens per 14 dagen.
Het is ons niet bekend hoeveel delen deze reeks bevat, hoewel wij het aantal op plus-minus 70 schatten. De eerste 56 delen kosten 60 cent per stuk, terwijl de daarna volgende 70 cent kosten.
De delen 1 t/m 56 zijn halfom gekleurd, dwz twee bladzijden gekleurd, en de twee daaropvolgende bladzijden ongekleurd.
De nummers 1 t/m 36 waren 20 bladzijden, de nummers 37 t/m 56 16 bladzijden en de resterende nummers 22 bladzijden dik.
Deel 1 t/m 5 bevatten van de derde Akim-reeks de delen 97 t/m 105; en sluiten hiermee aan op de grote lilliput-reeks KIM.
Deel 5 t/m 26 bevatten van de derde Akim-reeks de delen 154 t/m 196. De delen 106 t/m 153 zijn dus nooit herdrukt.
Deel 27 t/m 65 bevatten van de Tibor-lilliputreeks de delen 10 t/m 79.
In de delen 37 t/m 56 worden van de herdrukte kleine lilliputboekjes de eerste en de laatste bladzijden weggelaten.
De eerste 36 delen bevatten twee kleine delen per uitgave; de delen 37 t/m 56 bevatten 1,5 deeltje per uitgave dwz dat twee grote Tibor-delen drie herdrukken van een kleine reeks bevatten.
Opmerkelijk is dat deel 62 van de kleine Tibor-Lilliputreeks in het 56e deel van de grote Tibor-reeks herdrukt is zonder de laatste zes bladzijden.
De delen 57 t/m het einde van de grote Tibor-serie bevatten elk weer twee kleine deeltjes.
De inhoud is dus bekend en met bovenstaande opmerkingen kan men de oude van de nieuwe serie onderscheiden.
Alleen is hierbij nog te vertellen dat bij de Akim-herdruk in deze grote Tibor-serie enkele naamsverwisselingen tov de oorspronkelijke serie hebben plaatsgevonden. ZIG heet nu PIP, KAR heet nu KERAK, RITA wordt nu LOLA genoemd en AKIM blijkt nu plots TIBOR te heten.
Alle titelbeelden van deze reeks zijn door de Tibor-tekenaar speciaal voor deze serie gemaakt.De volgende delen verschenen in deze serie:

Tibor, de held van de djungel
1. In de panterkuil

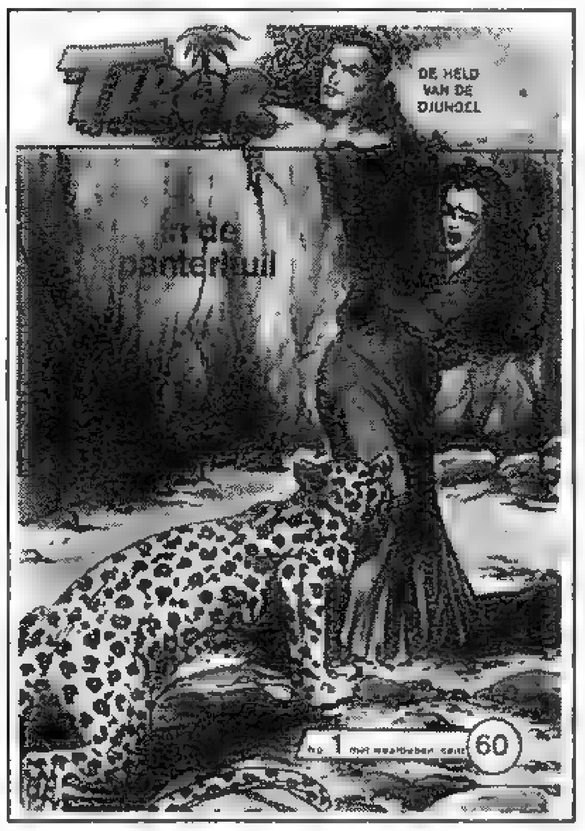

2. Het onweer
3. Stuurloos in de stroming
4. Het gezonken afgodenbeeld
5. De val onder water
6. Een gevaarlijke strijd
7. Een onverwachte bondgenoot
8. Het nieuwe opperhoofd
9. De geheimzinnige passagier

10. Het eiland der verlorenen
11. Een vergeefs gevecht
12. Op de bodem van de zee
13. Een wanhopige onderneming
14. Een treurige ontdekking
15. Yo-Fang
16. Een volkomen nederlaag
17. (titel onbekend)
18. (titel onbekend)
19. In de geestenstad
20. De schreeuw in de nacht
21. Tarak valt aan
22. Een onverwacht einde
23. Harry begint eigen zaken
24. Een slim plan
25. De dondergod
26. De mislukte vlucht
27. De overval
28. Het gevecht in de steppe
29. Het verlaten dorp
30. In het rotsdal
31. Kerak geeft het niet op
32. De Oeroengistam
33. Drie proeven
34. Ongeldig
35. Oproer in het oerwoud
36. Goed gemikt
37. Moeilijke achtervolging
38. De reddende dressuur
39. Jij sterft mee
40. De vluchteling
41. In het net
42. Op Omel's sporen
43. De aanval van de vliegsaurier
44. De overmacht is te groot
45. Een gevaarlijke bondgenoot
46. Het bewijs
47. De rode rook
48. Vuur en dood
49. Naar het bos gesleept
50. De overval
51. Nachtelijke aanslag
52. In het hol van de leeuw
53. In de helmuil geworpen
54. De slangekuil
55. Een zeldzaam tweegevecht
56. Op weg naar het onbekende
57. Ingehaald
58. De Krego-stam
59. Niet de volle waarheid
60. Misleid
61. In de bescherming van de toverkracht van het vuur
62. Zonder uitwerking
63. Weggelokt
64. De gevaarlijke vlucht
65. Tibor zet een val
66. Verdere gegevens zijn ons niet bekend; vermoedelijk loopt de serie t/m no. 70.

In 1954 verscheen de serie JEZAB als een kleine lilliputreeks. Deze reeks is in ons land in zijn totaliteit verschenen. Het verhaal is afgeleid van de griekse mythologie, waarbij de zwerftochten van Odyseus als voorbeeld hebben gediend. Hoewel dit niet met zekerheid te zeggen is, mag men er van uitgaan dat het een Italiaanse serie is. Aanwijzingen daarvoor zijn het feit dat Duitsland en Frankrijk jaren later pas aan hun copieën begonnen, èn het feit dat de tekenstijl van deze serie die van FULGOR sterk gelijkt.
Elk deeltje kostte 20 cent, bevatte één tekenstrook per bladzijde en was 32 bladzijden dik. De volgende titels zijn verschenen:

Jezab, de zeevaarder

1. Het schip van koning Salomon

ONZE WIJZE KONING SALOMON HEEFT BESLOTEN EEN BUITENGEWONE TEMPEL OP TE RICHTEN. DAARVOOR HEEFT HIJ MENSEN NODIG, DIE NAAR VERRE LANDEN ALS OPHIR EN TARSIS TREKKEN, OM GOUD EN EDELSTENEN TE HALEN.
GAAT TERUG! IK ZAL JULLIE KONING, DEZE MANNEN STUREN MET ÉÉN DIE HET BEVEL VOERT!
5

2. De kokende zee
3. Het eiland der titanen
4. De vuurspiegel
5. Aan de zee ontrukt
6. Het gevecht met de leeuwen
7. In de arena
8. De schipbreuk
9. De leeuwenkuil
10. Het oog van Baal
11. De tyran
12. De angstwekkende grot
13. Het monster
14. De zeekoning
15. De grote tovenaar
16. De mammoetjacht
17. De wraak van de holenmensen
18. Schandelijk verraad
19. De aanval der valken
20. Het godsoordeel
21. Het vlot in de storm
22. Prins Oldrin
23. De geroofde prinses
24. Een mislukt plan
25. De toren van Khan
26. Tweegevecht
27. Het recht overwint
28. Het onbekende eiland
29. Betovering
30. De scharlakenrode bloem
31. Schaduw over de zee
32. De spion
33. De tempel van Salomo
34. Beschuldigd
35. Amud's vlucht
36. Onverwachte hulp
37. Ongelijke strijd
38. Het geestenmeer
39. Brand in de Lagune
40. Taboe
41. Vaarwel Amud
42. Het goede einde

Hoewel deze reeks uit een aantal losstaande verhalen bestaat, zijn deze onderling op een zodanige wijze met elkaar verbonden, dat ik hieronder de inhoud in zijn geheel laat volgen en niet zoals gebruikelijk in stukken. Wanneer men de inhoud heeft gelezen zal men deze beslissing kunnen begrijpen.
De reeks heeft als inhoud:

Jezab krijgt van koning Salomon de opdracht om goud en edelstenen uit de steden Ophir en Tarsus te halen. Hij krijgt daarvoor een vloot zeilschepen tot zijn beschikking. Samen met zijn vriend Amud maakt Jezab zich voor de reis klaar, en op een heldere dag laat hij de vloot uitvaren. Ze zijn echter amper op volle zee of een storm slaat de vloot uiteen. Zwaar gehavend zeilt Jezab's schip naar een eiland. Jezab geeft opdracht het schip te repareren en op het eiland op zoek te gaan naar proviand en water. Van de rest van zijn vloot is niets meer gezien. De mannen die naar voedsel zoeken, vinden een bron, maar zodra een van de bemanningsleden van het water heeft gedronken, verandert hij in een stenen beeld. Jezab en Amud gaan op onderzoek uit zodra de mannen hen ingelicht hebben.
Zij worden echter door een draak aangevallen en vluchten een rotsspleet in. Als de draak na enige tijd weer verdwijnt en ze de rotsspleet verlaten, komen ze hun bemanningslid tegen die volgens zijn kameraden versteend was. De man weet zich echter niets te herinneren.
Snel verlaat Jezab het eiland. Wanneer zij op een ander eiland landen, worden ze door reuzen gevangen genomen. Als Jezab en Amud voor dood door de reuzen worden achtergelaten, worden ze door de oorspronkelijke eilandbewoners gered en samen met hen weet Jezab de reuzen te verslaan. Nadat zij het eiland verlaten hebben, ontmoeten ze op zee een schip waarvan op dat moment een jonge vrouw overboord valt. Jezab ziet dat en springt het water in om haar te redden. Met enige moeite brengt hij haar terug naar het vreemde schip. Doch inplaats van bedankt te worden, neemt men Jezab gevangen. Het blijkt dat de jonge vrouw ontvoerd is en probeerde Jezab's schip te bereiken. Jezab wordt in een stad aan de kust afgeleverd en meng dwingt hem in een arena te vechten. Hij ziet kans met de jonge vrouw per schip te vluchten. Nu verneemt Jezab dat de vrouw een prinses is. Haar naam is Alika. Op weg naar haar vaderland lijden ze schipbreuk, vlak voor de kust van Alika's land. Zij worden op het strand gevonden door soldaten van Alika's vader. Tijdens de thuisreis wordt de aanvoerder van de groep soldaten door een leeuw aangevallen. Ingrijpen van Jezab redt zijn leven. Alika's vader is dolblij zijn dochter weer terug te zien en nodigt Jezab uit zijn gast te zijn, doch Jezab weigert want hij wil op zoek gaan naar zijn vrienden. Op dat moment komt een soldaat binnenrennen met een hiobsboodschap: Het oog van BAAL - een grote edelsteen - is gestolen. De dief blijkt Amud te zijn, hij had de steen gestolen om zijn vrienden te redden die in de handen van een tyran waren gevallen. Jezab probeert zijn vriend te helpen, maar zij worden gedwongen de steen aan Alika's vader terug te geven. Ondanks dit, weten de twee vrienden hun scheepsmakkers toch nog te redden.
Na de redding volgt een tocht van ontberingen naar de kust; zij moeten vechten tegen draken, tovenaars, apen, etc. Tenslotte worden ze gevangen genomen door holbewoners. Als Jezab het echter klaarspeelt een mammoet te vangen, dwingen ze hem stamhoofd te worden. Dit zeer ten ongerieve van het vorige stamhoofd, die Jezab neerslaat en in de rivier gooit. Wanneer hij weer bijkomt sluit Jezab vriendschap met een stam bergbewoners, die hem helpt zijn vrienden te bevrijden. Als ze dan eindelijk bij de kust zijn aangekomen, bouwen de schipbreukelingen een vlot en bereiken daarmee de stad Ophir. De stad blijkt echter door opstandelingen te zijn veroverd, en Jezab biedt meteen zijn hulp aan aan prins Oldrin en zijn zuster Morgenster. Gezamenlijk weten ze de stad weer in handen te krijgen. Jezab en Morgenster worden verliefd op elkaar, maar Jezab moet zijn opdracht vervullen en vertrekt met tegenzin met een goudbeladen schip huiswaarts. Een storm drijft het schip uit de koers, en Jezab landt op een onbekend eiland om water in te slaan. Jezabs mannen worden overgehaald door de eilandbewoners wijn te drinken die hen in ezels verandert. De enige die niet verandert is Jezab, en hij moet drie proeven afleggen om zijn kameraden weer terug te krijgen.
Als hem dit gelukt is, schepen ze snel in en vertrekken ze naar huis. Maar nog is het leed niet geleden, want twee bemanningsleden spannen samen om de schat te stelen.
Geholpen door een hebzuchtige gouverneur lukt hun plan en krijgen Jezab en Amud de schuld. Amud ziet echter kans te ontsnappen en waarschuwt Salomon. Deze stuurt er zijn leger op af en Jezab wordt bevrijd. De gouverneur en zijn twee helpers weten nog tijdig te vluchten en Jezab en Amud zetten de achtervolging in. Een van de vluchtelingen sterft tijdens de vlucht. De andere twee worden met hun achtervolgers gevangen genomen door rivierbewoners. De twee boosdoeners ontsnappen en steken het dorp in brand. Geholpen door de dorpsbewoners zetten Jezab en Amud de achtervolging in. Al vrij spoedig weet Jezab zijn vluchteling te vatten. Amud, die achter de gouverneur aanzit, valt samen met zijn gevangene van een rots en sterft. Ook de gouverneur overleeft de val niet. Jezab is ontroostbaar, en zondert zich af.
Koning Salomon geeft dan

opdracht prinses Morgenster te halen en beveelt Jezab haar te trouwen.
Deze wekelijkse reeks heeft slechts een enkel groot lilliputboek als tegenhanger.
Het boekwerkje is geheel in kleur, kost 60 cent en is 28 bladzijden dik. De titel is: DE ZWARTE EDELSTEEN. (De inhoud is ons onbekend).

In 1954 verschijnt de eerste Science-Fiction-lilliputreeks: FULGOR. Deze reeks verscheen net als Jezab wekelijks en had ook dezelfde vorm, cq. prijs. En evenals de zojuist besproken serie is ook deze reeks een doorlopend verhaal, hoewel. . .
Het is mogelijk om de Fulgorreeks in twee delen te splitsen, hetgeen we dan ook zullen doen. Fulgor is een Italiaanse reeks van de hand van Pedrazza, en zogoed als Pedrazza de omgeving van Akim kan uitbeelden, zo slecht is dat het geval met Fulgor. Oh, de tekeningen zijn wel goed, dwz dezelfde stijl als die van Akim in zijn beginperiode, maar van astronomie heeft Pedrazza geen kaas gegeten. Hij houdt met geen enkele natuurwet rekening. Planeten plaatst hij in ons zonnestelsel waar het hem qua verhaal goed uitkomt, zonder na te gaan of die planeet wel bestaat of niet te dicht bij een bestaande planeet staat. Ook weet Pedrazza geen verschil aan te duiden tussen de begrippen planeet, maan en asteroide. Hij gooit de hele santemekraam door elkaar. Wel, als men dat niet erg vindt, dan blijft er nog een goed spannend verhaal over dat het alleen maar van de gevechten en achtervolgingen moet hebben. Eigenaardig is hierbij het feit dat alle boze wezens uit het eerste verhaal horentjes dragen. Je zou haast denken dat Pedrazza er van uitgaat dat elke booswicht een handlanger van de duivel is. De volgende titels zijn in deze reeks verschenen:

Fulgor, de stratosfeervlieger
1. Vliegende schotels
2. Onaangename ontmoeting
3. De marsbewoners
4. De stratosfeerpiraten
5. De aardbol in gevaar
6. Een ster als geschut
7. De staalstad
8. Vertwijfelde strijd
9. De verrader

Vanaf nu gaat de serie verder onder de naam:

Fulgor, de stratosfeerpiloot
10. Gevangen op Mars
11. De reuzen
12. De vuist van de reus
13. De koning der monsters
14. Angstwekkende bondgenoten
15. De ontploffing
16. Het geheim van de vulkaan
17. De vuurmensen
18. De rode draak
19. De doodstraal
20. De vorst van Lavanië
21. De twee vijanden
22. De vlammenkoningin
23. De gemaskerde vreemde
24. Een felle strijd
25. Tussen twee vuren
26. Terugkeer op Mars
27. Gevaarlijke aanslag
28. De dodelijke riolen
29. Opstand der Minori
30. Aanval op de Aarde
31. De Majori komen
32. Fulgor's terugkeer
33. Strijd onder water
34. Cyclopus verdwijnt
35. Koers naar het oosten
36. De automatische dief
37. De verschrikkelijke Victor
38. Gevangen op het eiland
39. Een geweldig waagstuk
40. De man van staal
41. Stad in de stratosfeer
42. Station in het wereldruim
43. De glazen mensen
44. De witte dood
45. Spookachtige tegenstanders
46. In de ijs-stad
47. De versteende gevangenen
48. De levensdrank

Het eerste verhaal van Fulgor beslaat de delen 1 t/m 35 en bevat de volgende inhoud:

Fulgor is een jonge aardse geleerde, die een Beta-straal heeft uitgevonden waarmee hij, als het moet, zelfs een planeet kan vernietigen. Het apparaat dat de straal voortbrengt, kan als gordel om het middel gedragen worden.
De oorlogszuchtige MAJORI van de planeet Mars komen achter het bestaan van de straal en proberen deze in handen te krijgen voor hun geplande invasie op Aarde. De Majorie zijn grote mensachtige wezens, met twee horentjes op het hoofd, gekleed in stalen pakken.
De MINORI, het tweede volk dat op Mars leeft, komt achter de plannen van de Majori en waarschuwt Fulgor nog net op tijd. Fulgor gaat met hen mee het luchtruim in. De Minori zijn kleine mannetjes van plus-minus 1.20 meter met een soort brandweerhelm op het hoofd. De Majori zijn nijdig over hun nederlaag en ontvoeren Rose, Fulgors verloofde, om hem daardoor te dwingen de gordel af te staan. Samen met Bing, een Minori, ondernemt Fulgor een reddingspoging die slaagt. In de tussentijd hebben de Majori de satelliet Bellus uit zijn baan gehaald en naar de Aarde gestuurd om deze planeet te vernietigen. Fulgor, Bing en Rose gaan met een vliegende schotel achter de satelliet aan, en Fulgor vernietigt Bellus met zijn straal. De Aarde is gered. De ontploffing die de vernieting van de satelliet tot gevolg heeft, beschadigt de schotel van Fulgor zo erg dat hij op de Aarde neerstort. Daar worden de inzittenden door de Majori gevangen genomen en naar Mars gebracht. Onderweg geraakt de schotel van de Majori in een meteorenregen en de oorlogzuchtige Marsbewoners worden gedwongen een noodlanding op de planeet Kosmos te maken. Tijdens de landing weten Fulgor en zijn vrienden te ontsnappen en zich te verbergen in een kasteel. De Majori zenden intussen een SOS-bericht uit, dat door beide Marsvolken opgevangen wordt. Zowel de Majori als de Minori starten nu een reddingsexpeditie naar Kosmos. 's Nachts sluipt Fulgor zijn schuilplaats uit om zijn gordel uit de vernietigde schotel te halen. Tijdens dit nachtelijk avontuur ontmoet hij de bewoners van Kosmos: tien-meterlange reuzen. In het nu volgende gevecht verslaat Fulgor de leider van de reuzen met behulp van zijn gordel. Wanneer hij weigert de verslagen reus te doden, biedt deze Fulgor zijn vriendschap aan. Terzelfdertijd vinden nog twee gebeurtenissen plaats: een paar reuzen hebben het kasteel in elkaar geslagen, waardoor Bing en Rose gedwongen worden om de kelders in te vluchten; op een andere plaats vindt er een gevecht plaats tussen de zojuist gelande reddingsexpedities van de Majori en de Minori met de reuzen. Fulgor gaat snel naar het kasteel om zijn vrienden te halen, maar vindt alleen Bing die bewusteloos bij een vulkaan ligt. Als Bing weer bijkomt weet hij zich niets meer te herinneren, dan een klap op zijn hoofd. Moedeloos keren beiden terug naar de Minori.
De Majori zijn intussen alweer vertrokken en nadat de Minori Fulgor van een uitrusting hebben voorzien, vertrekken ook zij. Fulgor en Bing dalen nu in de vulkaan af om Rose te zoeken. Evenals Rose worden ook zij door de vuurmensen gevangen genomen, en ze vernemen dat Rose aan de vorst van Lavanië is uitgehuwelijkt. Fulgor en Bing zien kans te ontsnappen en gaan naar Lavanië om Rose te bevrijden. Maar de vlammenkoningin gooit roet in het eten. Deze koningin wil zelf met de vorst van Lavanië trouwen en ontvoert Rose uit jalouzie. De vorst verklaart nu de oorlog aan de vlammenkoningin en Fulgor en Bing sluiten zich aan bij de koningin, om zo achter de verblijfplaats van Rose te komen. Als de strijd op zijn hoogtepunt is, ontdekken ze de gevangenis van Rose, maar tijdens hun vlucht komen ze zo in het nauw dat ze blij zijn wanneer de reuzen ze op het laatste nippertje komen redden. Nu vertrekt Fulgor samen met zijn vrienden richting Mars. Daar wacht hun een ontgoocheling: de Majori hebben de eeuwige strijd met de Minori eindelijk gewonnen. De vrienden vluchten halsoverkop de riolen van Mars in, waar ze zich in geheime opslagplaatsen van de Minori verschuilen. Als ze tenslotte ontdekt worden verschijnt er een soort guerilla-legertje van de Minori dat hen ontzet. Fulgor gaat nu tot de aanval over. Samen met de Minori steelt hij enkele eskaders vliegende schotels en bombardeert een munitieopslagplaats waardoor de omgeving zodanig verwoest wordt dat de Majori zich terug moeten trekken op hun eigen gebied.
Gauw geven de Majori hun plannen echter niet op, en al spoedig starten ze een invasie op de Aarde. Met hun superieure wapens weten ze het aardse leger al snel te verslaan. Op enkele plaatsen op Aarde wordt nog maar gestreden. Fulgor doet met een vloot vliegende schotels van de Minori een tegenaanval, die zo hard aankomt dat de Majori naar de zeebodem vluchten. Door een list lokt Fulgor het eskader van de Majori in een mijnenval en weet zo zijn gehate vijanden te vernietigen.

Het tweede deel van de Fulgorreeks beslaat de delen 36 t/m 48 en bevat de inhoud:

De geleerde Victor wil het heelal veroveren en gebruikt daarvoor drastische maatregelen. Hij laat Fulgor ontvoeren en dwingt hem, door Rose als gijzelaar te houden, mee te werken aan de bouw van twee raketten. Fulgor doet verschillende ontsnappingspogingen die alle tot niets leiden. Tenslotte zijn de raketten klaar en wordt hij gedwongen mee te vliegen naar Ganymede. Een van de raketten wordt door een meteoor beschadigd en Fulgor moet op de planeet een noodlanding maken. Als hij op Ganymede op onderzoek gaat wordt hij gevangen genomen door een vleesetende boom en verliest het bewustzijn. Als hij weer bijkomt ligt hij op een soort operatietafel, omringt door glazen mensen die door middel van een cijfertaal communiceren. De koning van de glazen wezens spreekt behalve de cijfertaal ook een aardse taal en Fulgor ontdekt dat de glazen wezens niet boosaardig

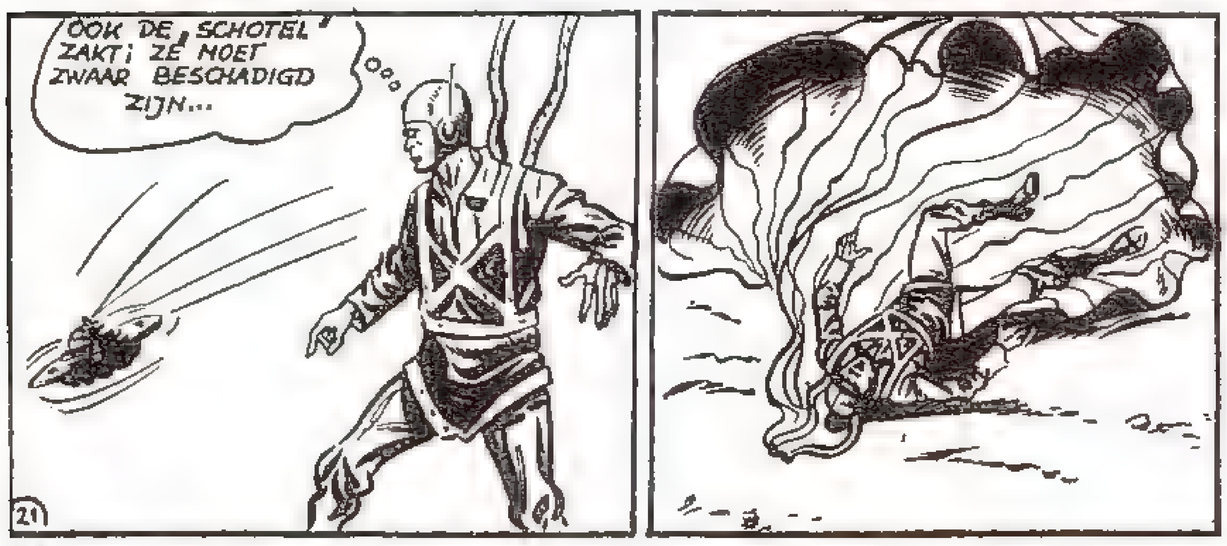

zijn. De glasmensen gaan op zoek naar de raket van Victor. Intussen is Rose, die alleen op verkenning is gegaan, ook door vleesetende bomen gevangen genomen. Deze plantenwezens leven op voet van oorlog met de glazen mensen.
Fulgor dringt samen met By, een glazen geleerde, de stad van de plantenmensen binnen en bevrijdt Rose. Nu gaan Fulgor en Rose op verkenning bij het kamp van Victor en Rose wordt wederom gevangen genomen. Dit maal door Victor. Fulgor dringt nu het kamp binnen, bevrijdt Rose, zet een tijdbom in het kamp en vliegt met Rose met de laatste raket naar de Aarde.

In deel 48 vindt men de eerste acht pagina's van de nieuwe stripserie ROBBY. Deze nieuwe reeks moet Fulgor opvolgen. Eind 1958 is de Fulgorreeks nog eens herdrukt. Net zoals Jezab die in 1960 herdrukt werd.

Van Fulgor is evenals van Jezab slechts één Groot lilliputboek verschenen. Het bevatte 28 bladzijden, kostte 60 cent en was geheel in kleur. Elke bladzijde bevat 3 tekenstroken, hoewel er soms grote platen op een bladzijde voorkomen, zodat duidelijk is te zien dat dit verhaal speciaal voor een grote uitgave is getekend. De titel is: PIRATEN IN HET WERELDRUIM.

Het verhaal is duidelijk een RAKA-verhaal waarvan men de naam Raka vervangen heeft door de naam Fulgor. De inhoud is in het kort als volgt:

Fulgor is een aardse geleerde die een 'afweersatelliet' voor buitenaardse invasies heeft gebouwd en hem in een baan om de aarde schiet. Aardse piraten maken zich echter van deze satelliet meester en dreigen de Aarde te vernietigen als hun eisen niet ingewilligd worden.

Een van de eigenaardigste lilliputseries is de RAKA-reeks. De serie verscheen net een paar delen eerder dan de derde Akim-reeks.

Het is onbekend in welk land hij zijn oorsprong heeft. De tekeningen wijken af van al de andere lilliput-reeksen; en ergens lijkt het veel op een amerikaanse tekenstijl. Hedentendage vindt men nauwelijks of helemaal geen deeltje meer in tweedehands zaakjes. Het lijkt wel of niemand zich ooit met deze reeks heeft bezig gehouden, en dat zodoende praktisch alle delen zijn vernietigd. Een andere mogelijkheid is waarschijnlijk dat Raka met een zeer kleine oplage verscheen. Het formaat is gelijk aan die van de kleine Fulgor-lilliput serie. De prijs is eveneens 20 cent en elke bladzijde bevat slechts één tekenstrook.
Ons zijn de volgende titels bekend:

Raka, de held van het jaar 2000
1. De vliegende pijl

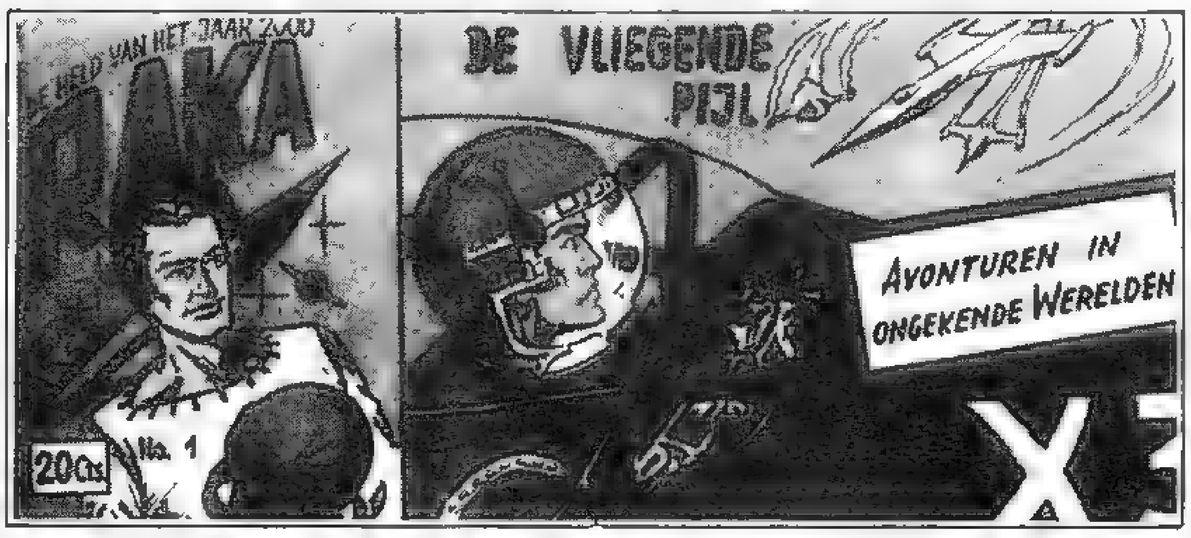

2. De luchtdraak
3. Het drijvende eiland
4. In de glazen bol
5. In het kamp der verraders
6. 'Operatie Gamma'
7. Het ultimatum
8. De kluis
9. De kattapult
10. Het groene oog

(hier start de derde Akim-reeks)

11. In de stad Kolyma
12. De ijsmassa
13. De mannen met de gaffels
14. De onzichtbare straal
15. (Het is onbekend hoe ver de serie door gaat, hoewel hij geschat wordt op ± 24 delen).

In de eerste vijf delen kan men het verhaal praktisch niet volgen. Het lijkt wel alsof de drukker de platen uit zijn handen heeft laten vallen, en ze toen niet op volgorde meer heeft gelegd. Zo vindt men in deel 2 een stuk van deel 5 en omgekeerd. Dit alles wordt nogeens bemoeilijkt door het feit dat het verhaal midden in een actie begint. Weliswaar wil dat niet zeggen dat men midden in een verhaal begint; het is wel degelijk het begin van het Raka-verhaal.
De inhoud is als volgt:

In het jaar 2000 bestaan er op Aarde twee grote machten: Centraal-Afrika en Amerika samen tegen Eur.-Azië.
De journalist Raka ziet op een gegeven moment de kans om het bewijs te leveren dat Eur.-Azië een bacteriën-oorlog wil beginnen. Samen met zijn vriendin Flora gaat hij op weg om de Tabellen te halen; een metaalsoort die iedere motor stil doet staan. Wanneer zij op de terugweg zijn, worden ze aangevallen. Raka ziet kans te ontsnappen door in het water te springen, maar Flora wordt gevangen genomen.
Raka's vriend Ferno vist hem uit het water en brengt hem terug naar Afrika. Daar komt Raka net te laat om de ontvoering van professor Afelius te verijdelen.
Samen met Ferno dringt Raka de vijandelijke basis binnen, als die wordt gebombardeerd. De misdadigers weten echter te ontsnappen en nemen Flora en Afelius mee. Zij eisen het metaal op in ruil voor de professor. De regering weigert hierop in te gaan, maar Raka steelt het metaal van de regering en ruilt het in voor de professor. Gelijktijdig ziet hij ook kans om Flora te bevrijden.
Raka zal nu het metaal weer terug moeten krijgen, wil hij niet voor hoogverraad neergeschoten worden. Een klein gedeelte kan hij afpakken van twee verraders die het metaal aan Eur.-Azië wilden verkopen. De rest bevindt zich echter op een poolbasis. Als Raka en Ferno de poolbasis proberen op te speuren, worden ze door een onbekend volk gevangen genomen. (Tot hier gaat onze informatie).

Evenals van Fulgor bestaat er van Raka maar één groot lilliputboek, en wel: PLANEET DER VERSCHRIKKING. De

prijs is 60 cent, de omvang 28 bladzijden. De bladzijden zijn nogal 'experimenteel' ingedeeld, dwz. niet telkens drie tekenstroken op een bladzijde, maar plaatjes die in de gekste vormen op elkaar aansluiten. Het gehele boekwerk is in kleur gedrukt.
Over de inhoud het volgende:

Raka krijgt opdracht om als eerste Aardbewoner naar Venus te vliegen om daar monsters van Flora en fauna te nemen. Op Venus aangekomen stoot hij op de overblijfselen van een oude beschaving.

Omstreeks het einde van 1963 verscheen een grote Science Fiction reeks in de lilliputuitgaven: NICK, pionier van het heelal.
Elk deeltje kostte 50 cent, was 20 bladzijden dik, verscheen maandelijks en was geheel in kleur gedrukt. De verschenen titels zijn:

Nick, pionier van het heelal
1. Operatie 'gloeiende hel'

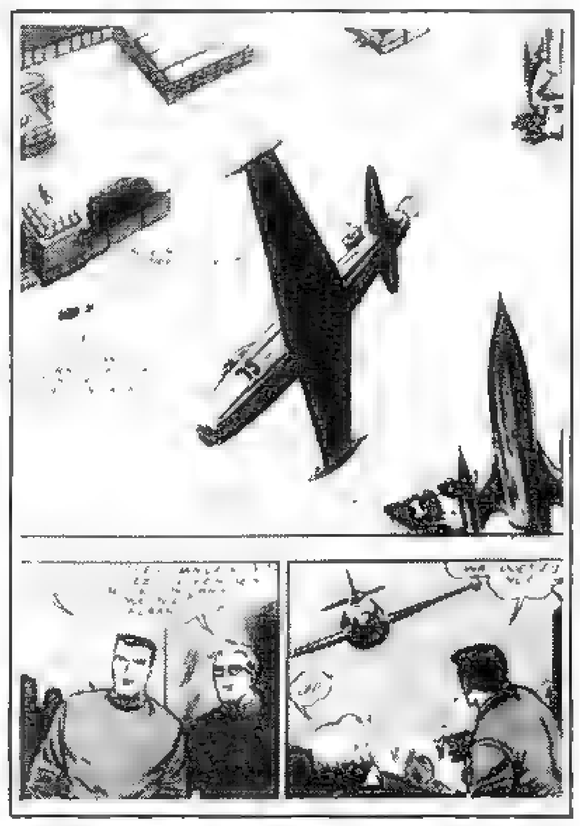

2. Uren van wanhoop
3. De huiveringwekkende god
4. Gevangenen van de onderwereld
5. Het oordeel
6. Strijd om de vrijheid
7. Omsingeld
8. Een gevaarlijke opdracht
9. Niet van de Aarde
10. (hoever de serie doorgaat is niet bekend, hoewel hij op 12 geschat wordt).

De eerste acht delen vormen één verhaal. Halverwege het achtste deel begint een tweede verhaal waarvan wij niet genoeg gegevens hebben en daarom maar weglaten. De inhoud van het eerste verhaal is als volgt:

Vier Aardbewoners worden met een raket naar de planeet Mercurius gezonden om daar te onderzoeken of men in belangrijke mate van de zonne-energie kan profiteren. Als ze geland zijn, wordt hun ruimteschip door vreemde bollen vernietigd. De Aardbewoners gaan met een landvoertuig op onderzoek uit en ontdekken een vreemd ruimteschip. Een afweerscherm belemmert hen het binnen te gaan.
In een rotsspleet in de buurt vinden ze een tweede raket die echter neergestort blijkt te zijn.

Als ze dan dieper in de ingewanden van Mercurius dringen ontmoeten ze een inboorlingenstam, die geregeerd wordt door de laatste overlevende van het neergestorte schip. De Aardbewoner Nick overweldigt de tyran en geeft de inboorlingen hun vrijheid terug. Nu blijkt dat het vreemde ruimteschip ook een Aards expeditieschip is. Beide expeditieleden dachten dat ze de eerste Aardbewoners op Mercurius waren. Gezamenlijk keren ze met het overgebleven ruimteschip terug naar de Aarde.

Na afloop van de grote lilliput serie van Nick, start Van Ditmar met een kleine Nick-lilliputreeks. Elk deeltje kostte 25 cent en bevatte één tekenstrook per bladzijde. Dikte 32 bladzijden. De volgende titels zijn verschenen:

Nick, de ruimtevaarder

1. De spoetnik explodeert!
2. Vijf minuten te laat
3. Onbekende machten

WE KRUISEN ZO METEEN DE BAAN VAN DE SPOETNIK, PETER!
IK ZIE DIE OUWE ALTIJD WEER GRAAG, KAPITEIN! HIJ IS ALS EEN GROET VAN DE AARDE.
HIJ MOET ZO AAN BAKBOORD OPDUIKEN!

4. In het paddenstoelenbos verdwaald
5. De geheimzinnige straal
6. SOS van de zeebodem
7. Aanval bij het koraalrif
8. Australië I
9. De aanval op Koralia
10. Het gevecht om het ruimteschip
11. Uraniumkoorts
12. De brandende hel
13. Koralia valt aan
14. Luna IV zwijgt
15. De anderen
16. Ontvoerd
17. Jacht door de hel
18. Op eigen houtje
19. Nagezeten
20. De gevaarlijke val
21. Te slim
22. Ruimtevesting Phobos
23. Revolutie
24. Atoombrand
25. De dood is aan boord
26. Het grote waagstuk
27. Het groene gevaar
28. Station Venus I
29. Het onbekende tegemoet
30. Mensen?
31. Een gevaarlijk misverstand
32. Tweestrijd om het leven
33. In de moerassen van Ork
34. Voor de koningin
35. In het dal van het monster
36. Wat gebeurt er op het station Venus I?
37. De zoemende dood
38. De dood vliegt mee
39. Opstand der vertwijfelden
40. Proef 158
41. In het doolhof van de toekomst
42. Het sterrenschip
43. Overwinning van ruimte en tijd
44. Onbekende gevaren
45. De reis in de microcosmos
46. Geen weg terug?
47. De phantoom-inbrekers
48. Het nieuwe heelal
49. Een fantastische ontdekking
50. Door mensenhanden gemaakt?
51. De val is dichtgeslagen
52. Gedeporteerd?
53. In de hel van Gor
54. Verraden!
55. Om de vrijheid
56. Jacht door het heelal
57. Schipbreuk
58. Nick valt aan
59. In het moeras van Tam
60. Het dodelijke veld
61. Neergeschoten
62. Op de zeebodem
63. De val
64. Het ultimatum
65. Het stelsel stort in
66. Tot leven veroordeeld

De Nick-reeks is technisch veel beter gefundeerd dan de Fulgor-serie. Wäscher gaat meer van de werkelijkheid uit, maar desondanks komen er toch nog wel onlogische dingen in de Nick-verhalen voor. Het tekenwerk is stukken beter dan dat van de Tiborserie. Waarschijnlijk was de Tiborreeks een goede oefening voor Wäscher, of misschien ligt de SF hem gewoon beter. Wie zal het zeggen. In tegenstelling tot de andere SF-reeksen valt de Nick-reeks uiteen in meerdere losse verhalen. Hier is een belangrijke opmerking te plaatsen. In de zo net besproken grote Nick-lilliput serie waren Nick en zijn vriend Tom de hoofdpersonen. In deze kleine lilliputreeks ontmoet Nick in het tweede verhaal de marsman Xutl, die van dat ogenblik zijn vaste begeleider wordt.

De inhoud van deze kleine reeks is als volgt:

Deel 1 t/m 15

In het jaar 2008 is de eerste Aardse expeditie op weg naar Venus. De expeditie heeft de opdracht gekregen bodemmonsters te verzamelen. Zodra het ruimteschip is geland wordt de bemanning aangevallen door reuzeninsecten. Als ze vluchten komen ze midden in een oorlog tussen twee watervolkeren terecht.

Een tweede Aardse expeditie, gefinancierd door misdadigers, probeert Nick en zijn mannen te vermoorden.

Nick weet de misdadigers te verslaan met behulp van de waterbewoners.

Deel 16 t/m 28

Op hun terugkeer van Venus landt Nick op de maan. Daar vallen ze in de handen van Marsbewoners die professor Roskin ontvoeren om zo de ontwikkeling van de Aardse ruimtevaart tegen te gaan. Nick en Tom gaan achter de Marsmannen aan om de professor te redden. Als ze op Mars landen blijkt daar net een atoomoorlog te zijn uitgebroken. Eén van de Marsbewoners, Xutl genaamd, helpt Nick en Tom om de professor te redden. Tenauwernood kunnen ze nog aan de atoombrand, die op Mars woedt, ontsnappen.

Deel 29 t/m 40 (eerste helft)

Onder leiding van professor Roskin heeft men op Venus een nederzetting gebouwd om uranium te ontginnen. Nick en Tom zijn van de partij, en gaan intussen op een ander continent van Venus een kijkje nemen. Ze ontdekken daar dieren die allang op Aarde zijn uitgestorven en sluiten na enkele verwikkelingen vrede met twee verschillende Venusvolken. Als ze weer op de basis komen, ontdekken ze tot hun schrik dat praktisch iedereen aan een besmettelijke ziekte is overleden. Met de hulp van de Venusmensen weet Nick een antiserum te ontwikkelen.

Deel 40 (tweede helft) t/m 66

Nick, Tom en Xutl worden getest voor een reis naar de sterren. Tijdens de voorbereidingen ontdekt men een stralensoort die materie kan vergroten en verkleinen. Wanneer de regering plotseling verdere proeven voor een sterrenreis voor onbepaalde tijd verbiedt, besluiten de drie vrienden om een reis in de microcosmos te maken. Met behulp van de zojuist ontdekte stralen wordt het ruimteschip tezamen met Nick, Tom en Xutl verkleind. Zij belanden in een microheelal dat bewoond blijkt te zijn. Het heersende ras neemt de drie vrienden gevangen en zet ze op verschillende dwangarbeidsplaneten te werk. Nick ontsnapt echter al vrij spoedig, weet zijn vrienden te bevrijden en neemt de heersers gevangen. Hier wordt het verhaal afgebroken. De nederlandse lezer verneemt niet hoe het Nick gelukt weer in zijn eigen heelal terug te komen. De duitse serie loopt nog tientallen, zoniet honderdtallen deeltjes door.

Het laatste deel van de Nick-reeks verwijst naar de grote Tibor lilliputreeks.

Naast de kleine Nick-reeks verscheen na het verdwijnen van de grote lilliput Nickserie een tweede grote serie. De prijs was 60 cent, het boekje 20 bladzijden dik, half om gekleurd, dwz twee bladzijden geheel gekleurd en dan twee bladzijden ongekleurd, en het verschijningsritme 14-daags.

De volgende titels verschenen:

Nick, pionier in de ruimte

1. Drie afweerzones
2. Een onbekende wereld
3. Het ene raadsel na het andere.
4. De dood is onderweg
5. De andere mogelijkheid
6. Vlucht naar het geheim
7. Nog geen zekerheid
8. In de centrale

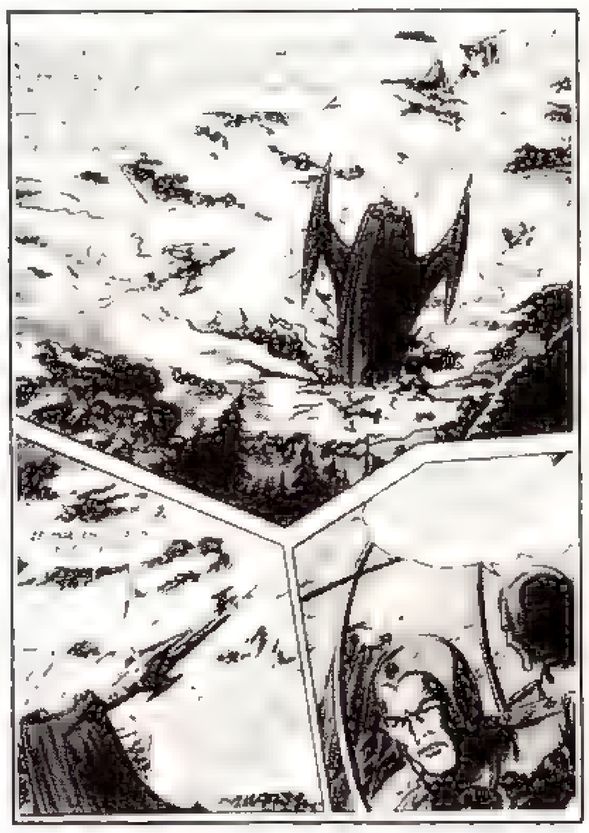

9. De bewaker
10. Een doorgebrande zekering
11. In de val gelopen
12. Het bevel van de majoor

Met ingang van deel 6 verschijnt er een herdruk van de kleine Fulgor-reeks. Deze herdrukken lopen door t/m deel 12. In totaal werden de eerste 7 Fulgor deeltjes herdrukt.

Het eerste deel is een overgangsdeel, dwz. in dit deeltje eindigt net een verhaal dat nog nooit in Nederland is gedrukt, en begint er weer een nieuw verhaal.

Dit verhaal wordt niet compleet afgedrukt want het wordt in deel 12 midden in de handeling afgebroken.

Hier volgt de inhoud:

Een plotseling opduikende asteroide dreigt op de Aarde te storten. Nick krijgt de opdracht naar de asteroide te vliegen en hem òf te vernietigen òf uit zijn baan te duwen. Hij vertrekt met zijn vrienden Tom en Xutl, en maakt op de asteroide proefboringen. Op het moment dat ze de asteroide willen opblazen, blijkt het hemellichaam een vermomd ruimteschip te zijn. Ze vliegen met hun raket door een enorme luchtsluis naar binnen en ontdekken dat de bemanning uit reuzen bestaat die allemaal in een diepe slaap liggen. Ze proberen het schip uit zijn huidige baan te krijgen, maar worden telkens door robotten aangevallen. Door volharding gelukt het hen echter toch. Een bevel van de Aarde om het ruimteschip te vernietigen slaan de drie vrienden in de wind. In plaats daarvan proberen ze de reuzen te wekken. Intussen worden ze, zonder het te weten, op Aarde wegens ongehoorzaamheid tot levenslange dwangarbeid véroordeeld. Drie agenten starten met een schip van de Aarde om de drie vrienden te arresteren. Hier wordt het verhaal afgebroken.

(Copyright by Info)

ENCY CLOPEDIE

Op de hierna volgende pagina's start de Stripschrift-encyclopedie, waarin alle tekenaars in de loop der tijd behandeld zullen worden. Maandelijks zal een aflevering van minstens twee tekenaars worden gepubliceerd. Wij hebben ons niet aan een alfabetische volgorde gehouden, maar het is wel de bedoeling dat de informatie uitgeknipt wordt of op alfabetische volgorde wordt verzameld in een normale band met 2-rings mechaniek.
Voorlopig worden alleen Nederlandse tekenaars behandeld, en aangezien dat er ruim 400 zijn kunnen we nog wel een tijdje vooruit.
De Stripschrift-encyclopedie staat onder redaktie van Nico Noordermeer en Kees de Bree.

henk kabos

Kabos, Henk J.Th.
Hij is geboren op 21-10-1912 te Amsterdam. Na zijn plannen te hebben opgegeven om planter te worden, volgde hij tot 1935 lessen op de Kunstnijverheidsschool te Amsterdam. Hierna was hij 1 jaar tekenleraar op een partikuliere school. Tot 1941, in dit jaar kwam hij in dienst bij Geesink, was hij beeldend kunstenaar: wandschilderingen in Utrecht-kinderziekenhuis te Amersfoort, glas-in-lood ramen in een kerk te Hilversum. Hij illustreerde in weekbladen, oa in 'Wij' en 'Het Kind'. Hij verzorgde illustraties in boeken, Uitg. De Spin te Amsterdam en Callenbach te Nijkerk. Aanvankelijk werkte hij bij Geesink aan de tekenfilms, maar nadat Marten Toonder werd opgenomen in de firma tekende hij ook aan strips, oa een viertal maanden aan de Telegraaf Tom Poes dagstrip. Buiten het officiële tekenwerk (Tom Poes tekenfilm 'De Laarzenreuzen') werkte hij samen met Toonder aan Metro, een illegaal blad (1944) waar hij tijdens en na de oorlog veel in publiceerde. Hij tekende onder de schuilnaam Karel Woud, onder deze naam verschenen bij D.A.V.I.D. de boeken 'Keukenkrabbels' en 'Geef ons heden ons dagelijks brood'. De teksten waren van J.G.Toonder, die ook veel heeft geschreven voor Metro. Tijdens de oorlog verliet Geesink de fima maar Henk Kabos bleef bij Toonder, waar hij vlak na de oorlog begon met Tekko Taks. Tekko Taks is zijn eigen strip, James Ringrose inkte en werkte de teksten uit. Van Tekko Taks zijn 31 verhalen verschenen en ze worden nog steeds gepubliceerd in diverse dagbladen. Vijf verhalen zijn in boekvorm verschenen en Stripschrift heeft in nr. 14 een herdruk geplaatst. Andere strips zijn Barendje Big (± 1962 in de Eva ± 28 afl.), Kapitein Brulboei in opdracht van de Faam en Pukkie Planta. In 1949 kwam Kabos weer in dienst bij de Geesink Studio's waar hij nog steeds werkt. Aan tal van Geesink produkten werkte hij mee en als art-director heeft hij talloze prijzen gewonnen met zijn films. Veel eer kreeg Kabos voor bijv. de dekors voor de film 'Willem Parel' met oa Wim Sonneveld (1954) en voor Ravel's opera 'L'enfant et les Sortilèges' (kostuums en trucages), een opvoering in het kader van het Holland Festival 1968. Tal van boeken illustreerde Henk Kabos: oa Kees de Kapitein, Op woelig water en gevaarlijk ijs, Sprookjes van Schelde en Elbe, Yoko het negerjongetje, En het staal werd gehard en een viertal zgn. Kabouterboekjes voor de Bijenkorf. Ook illustreerde hij in weekbladen: oa De Spiegel, Astra, en Zonneschijn. Sinds 1971 woont hij in Putten, hij is getrouwd en heeft 3 dochters.

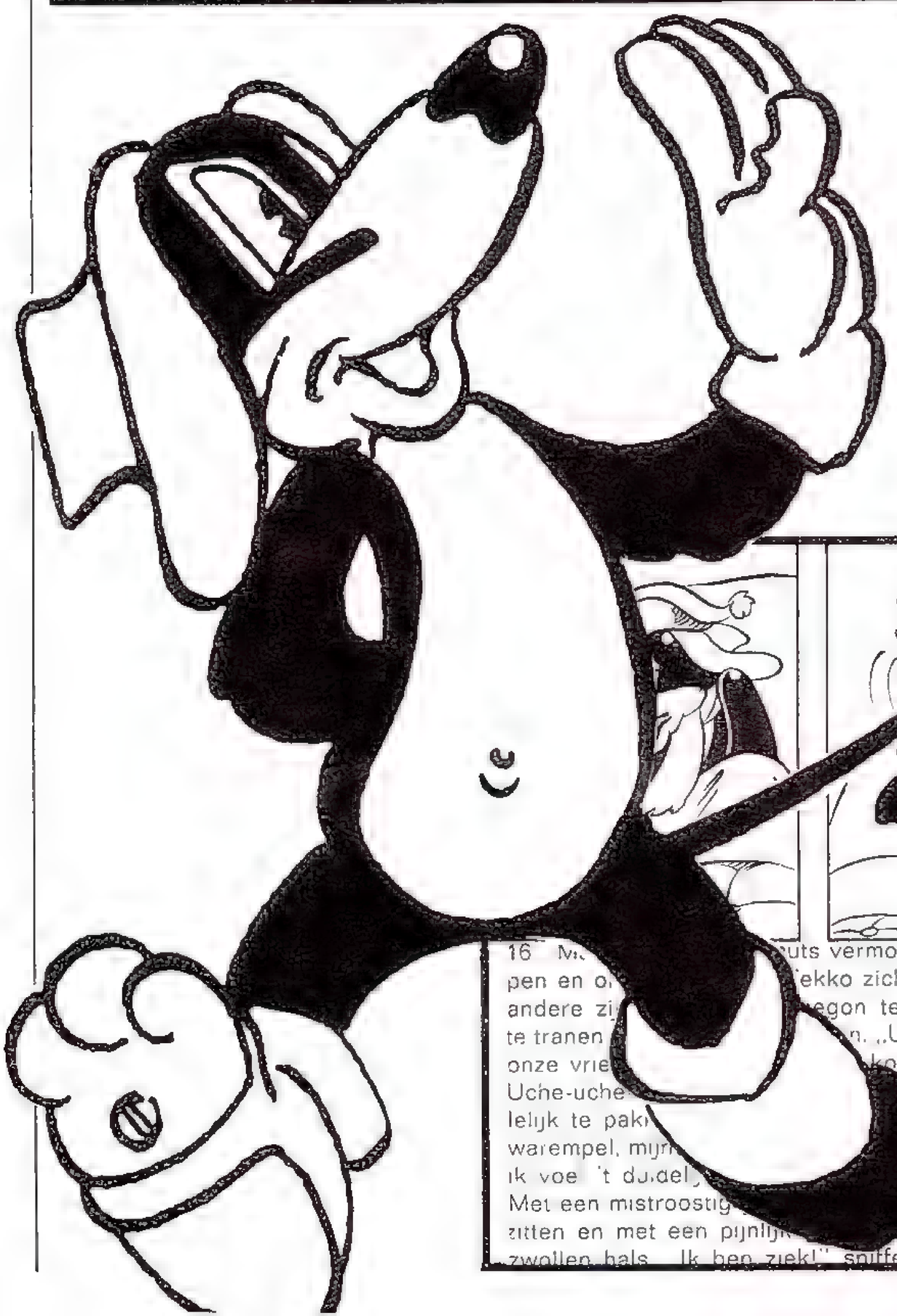

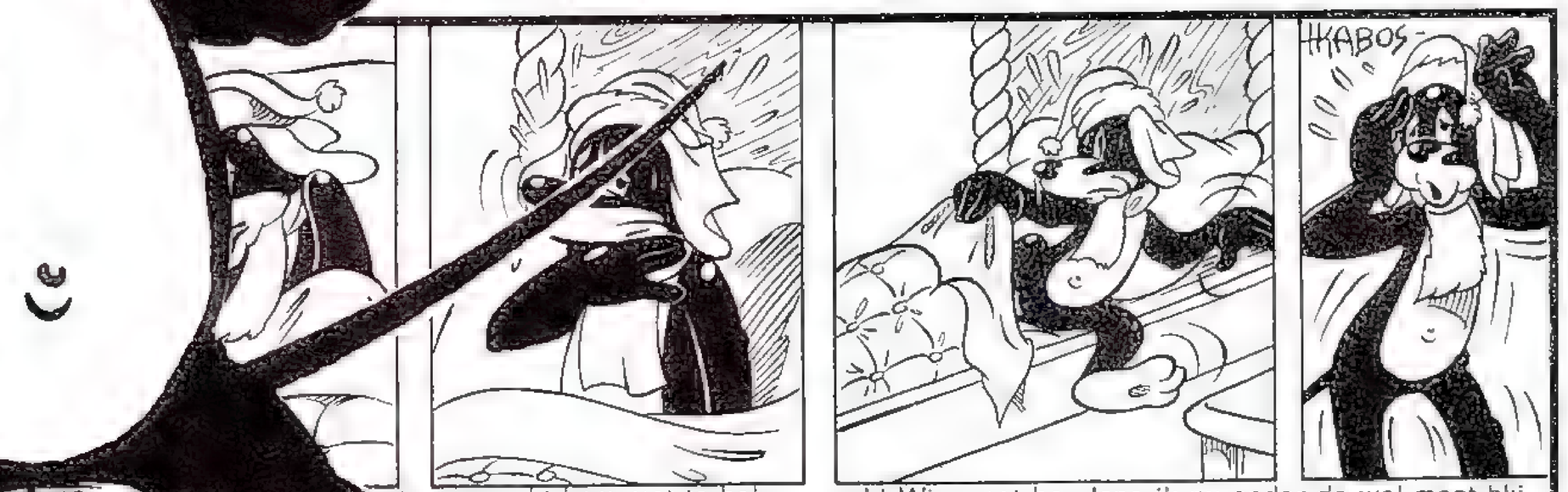

16 M… …uts vermocht hem niet te hel… pen en o… …'ekko zich van de ene op de andere zi… …egon te bonzen, zijn ogen te tranen … …n. „Uche-uche!" hoestte onze vrie… …kou gevat da's zeker! Uche-uche… …tjonge, ik heb het lelijk te paki… …s een hond. Ja, warempel, mijn… …en dikke keel, ik voe… 't duidelij… Met een mistroostig… …riend overeind zitten en met een pijnlijk… …stte hij zijn ge… zwollen hals. „Ik ben ziek!" sniffelde Tekko. „Zwaar ziek! Wie weet hoe lang ik nu onder de wol moet blijven, voordat ik me weer kiplekker voel? En dan te bedenken dat ik geen citroenen in huis heb! Maar wacht eens, misschien heb ik nog ergens een aspirientje of één of andere borstsiroop! Zo iets wil toch ook wel eens helpen! Uche-uche!" Met een resoluut gebaar sloeg Tekko 't dek terug en sprong uit bed. Hij kon zijn evenwicht echter nauwelijks bewaren zo naar voelde hij zich. „Oh! Mn hoofd, mijn arme hoofd! Mijn keel. Brrr wat voe… ik me akelig!" steunde onze zieke vriend, terwijl hij rede over al zijn leden en op zijn benen stond te wankelen.

willy lohmann

Lohmann, Willy
Hij is geboren te Zutphen op 7-5-1936. Op 4-jarige leeftijd verhuisde hij naar Utrecht waar hij tot zijn huwelijk gewoond heeft. In 1958 vertrok hij naar Halfweg, waar hij nog steeds woont. Strips hebben hem altijd geboeid en op twaalfjarige leeftijd stuurde hij reeds, met vulpen getekende, dierenstrips naar Uitgeverij Neerlandia te Utrecht. Hij heeft geen speciale tekenopleiding genoten, noch bij een studio het striptekenen geleerd. Er zijn geen invloeden van andere tekenaars merkbaar bij hem, zijn persoonlijke stijl laat zich het best zien in de strip 'Kraaienhove'. Na zijn schoolopleiding kwam hij in dienst vij Douwe Egberts, waar hij tot 1958 op de reklameafdeling werkte. Hierna werkte hij ongeveer anderhalf jaar bij het reklamebureau De la Mar te Amsterdam. In deze tijd ging hij voor zichzelf strips tekenen en in het Algemeen Dagblad verscheen tot 1963 'Bazurka en Jampie hoed'. In de Libelle publiceerde hij in deze periode 'Tom en Tokki'. Vanaf 1960 is hij free lance gaan werken, op deze basis tekende hij ook voor de Toonder Studio's waar hij voor een korte tijd de Tom Poes dagstrips tekende. In het weekblad 'De Spiegel' publiceerde hij van 1962 tot 1964 de strip Berend Plunkerman, de teksten waren van Henk Lokman. Op 21 december 1962 verscheen in Het Parool de dagstrip 'Kraaienhove'. Deze strip is kenmerkend voor Lohmann en heeft hem ook zijn bekendheid gegeven. In Het Parool publiceerde hij ruim 3300 afleveringen. Vanaf 1972 verschijnt Kraaienhove als weekstrip in Pep. Eerst onafgebroken en in zwart/wit een aantal verhalen en sinds 1974 in kleur en met tussenpozen. In 1975 verschijnt bij Semic Press (Amsterdam) het eerste Kraaienhove album. Stripschrift publiceerde in nr.11 het eerste Kraaienhove verhaal. Ook met tussenpozen verschijnt zijn strip 'Waldo' in Donald Duck. Andere strips zijn: 'De familie Spokeling' in Okki, 'Frank en Ewoud en de gestolen tankauto', een uitgave voor de schooljeugd in opdracht van de gezamenlijke Waterleiding Mij. (1973-15 platen) en Big Boss in Pep. Naast het tekenen van strips heeft Willy Lohmann veel reklame-opdrachten uitgevoerd, en illustraties gemaakt, oa voor Pep en Malmberg. Een aantal jaren verschenen van hem politieke prenten in Het Parool en het weekblad De Spiegel.

De avonturen van Berend Plunkerman

De toevallige ontmoeting tussen de geheime agenten Joe en Iwan in de woestijn loopt natuurlijk op ruzie uit. Ze praten precies over het atoomkrakertje of het kostbare apparaat hun eigendom is. Tante Hendrika vindt het prettig dat die twee elkaar in de haren zitten, want nu kan zij misschien het plannetje verwezenlijken dat zij heeft uitgebroed. Haar neef is als mens een beetje hulpeloos, maar technische zaken kunnen hem geen moeilijkheden opleveren.

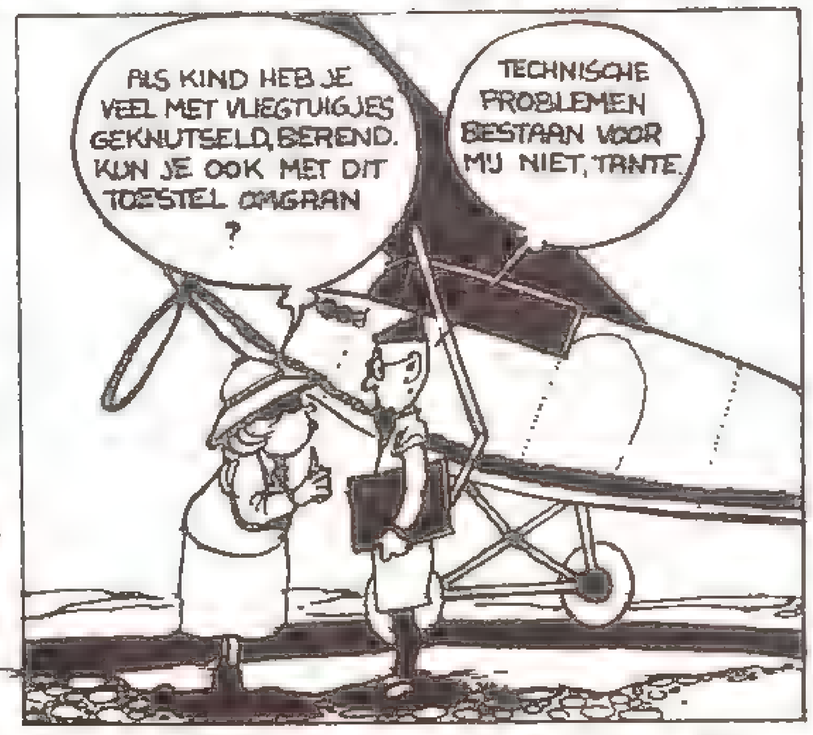
ALS KIND HEB JE VEEL MET VLIEGTUIGJES GEKNUTSELD, BEREND. KUN JE OOK MET DIT TOESTEL OMGAAN ?
TECHNISCHE PROBLEMEN BESTAAN VOOR MIJ NIET, TANTE.

De werking van een vliegtuig is voor hem net zo simpel als de werking van een fiets voor gewone mensen. Hij weet nog niet wat zijn kordate tante van plan is, maar vertrouwt erop dat de gehele zaak wel in orde zal komen.

POSTRIP TUM

Aan de redaktie van Stripschrift
Stripschrift. . . een voortreffelijk blad. Ik ben er vanaf nr. 49/50 op geabonneerd. Verschijnt er nog een GOED artikel over Johan en Pirrewiet/ Peyo/Smurfen? Reinolt Duerings is ook een aardige schrijver die naar mijn smaak best in de redaktie mag zetelen. De nieuwsrubriek vordert ook goed, vooral "Fanzines & Magazines". O ja, nog een vraagje: Hoe lang (hoeveel nummers) "duurt" de Toonder-story? Het 1e deel was goed, de 2e minder.
D.v.d.Boogerd
Breda

Antwoord redaktie: *Over Johan en de Smurfen is reeds genoeg geschreven in Stripschrift. Voorlopig zijn zij niet meer aan de beurt. Wij danken u voor het advies maar laat u de verdeling van de redaktiezetels maar aan ons over. De Toonderstory zal 1 à 2 nummers worden stopgezet. Daarna hopen we de zaak in eveneens 1 à 2 nummers grondig te behandelen en af te handelen.*

Zeer geachte redaktie,
Tot mijn grote verwondering zie ik dat de zo veel belovend aangekondigde Toonderstory eigenlijk meer een story is van de Toonderfiguren maar niet van de goede man zelf. Zit er een kans in dat u nog verder gaat met de échte Toonderstory of blijft u op deze manier doorkwakkelen? Ik zie met grote belangstelling uw antwoord tegemoet.
Hoogachtend,
J.G.Plekker, Zaandam

Antwoord redaktie: *Kwakkelen is een alom bekende plaag in het winterseizoen. Wij doen ons best één licht griepje de baas te worden. Volgens ons horen artikelen over de geesteskinderen van Toonder evenzeer tot de Toonderstory als biografische gegevens over de meester zelf. Wanhoop echter niet want ook de heer Toonder zelf komt hopelijk nog aan de beurt.*

Beste redaktie,
Vorig jaar hebt u in uw blad aan de lezers gevraagd hoeveel ze over zouden hebben voor een eventuele herdruk van Tom Poes weekblad. Daarna heeft u er nooit meer iets over geschreven. Ik neem niet aan dat u het zomaar heeft gevraagd maar met een zekere bedoeling. Ik heb maar één korte vraag. Wordt het Tom Poes weekblad nu nog uitgegeven, ja of nee? Met vriendelijke groeten,
G.Hermes, Abcoude

Antwoord redaktie: *Ons kort antwoord is: Ja! Volgend jaar wordt een selektie uit Tom Poes weekblad uitgegeven. Een komplete herdruk is voor de uitgevers financieel gezien een onmogelijke zaak.*

Beste luitjes
In uw niet onverdienstelijk blaadeke dat ik zeer trouw koop las ik dat Flash Gordon en zijn aantrekkelijk vrouwtje op het ogenblik in Spanje hun avonturen beleven. Ik ben dol op die twee, eerlijk waar, maar veel lef om naar Spanje te schrijven heb ik eerlijk gezegd niet. Ik zal niet zo ver gaan u te vragen of u Flash en vrouw voor mij in Spanje wilt bestellen. Wel raap ik al mijn, niet al te grote, moed bij elkaar om u te vragen of u een plaatje van ze in uw prachtblad kunt afdrukken? Ik ben al erg blij met de gedachte. Vast bedankt hè en nog vele jaren!
Jullie trouwe. . .
A.L.ten Braak, Arnhem

Antwoord redaktie: *Geen moeite is ons te veel als we iemand een plezier kunnen doen. Hierbij treft u een prachtillustratie van Flash en vrouwtje in ons luxe prachtblad aan. Ze zijn echter geen fraktie meer van wat ze ooit geweest zijn, dus schrik niet.*

Geagte Redaksi,
Met enige verbazing las ik uuw reaksi op mein brief in POSTRIPTUM (Stripschrift nr.71). Mein brief is anders overgekomen, dan ik hep gehoopt. Ik hep beslist niet bedoelt dat u de letterluke tekst zou plaatsen. De tekening van Monica Maas vint ik geweldig mooj en voor het doel zeer gesgikt. Ik was er erg blei mee! Maar u hept - zo begreip ik - nog noojt een werkeluk debat tussen voor- en tegenstanders van spellingvereenvoudiging meegemaakt. . . Nederlanders kunnen zig over het algemeen goet beheersen, maar in zuideluke landen zouden de inktpotten door de lugt vligen. Wat dat "vleugje seks" betreft (was beslist niet voor publikasi!). . . Wie boeken over reklame heeft bestudeert, weet wat dat betekent. Leest u "De verborgen verleiders" door Vance Packard (blz. 91). Verder "Het A.B.C. der Reclame" door Wm N. Vandersluys en "De Strategie der Reclame" door Karel Sartory. In het laatste boek staat zelfs dat seksuele simbolen een geweldige kragt hebben. . .! Het ging hier om een blikvanger voor het diskussi-teitsgrift.
Er bestaat inderdaat een diskussie over de gehele werelt: in het Midden-Oosten, in Oost-Azië, in de Afrikaanse landen, in de V.N. enz. Zolang de diskussies voortduren zal er geen oorlog komen, tenminste dat hopen we. Ik sgreef: ". . . de afloop kán een wereltoorlog worden", m.a.w. dat zou kunnen! Ik zie hier niets glashelder, evenmin ben ik pessimisties. Ik laat het in het midden. 't Gaat mei om een tekening van zo'n diskussi: een diskussi op leven en doot. Hoe zou ik kunnen menen dat door diskussi een wereltoorlog zou ontstaan?
De uitdrukking is "Je mag een gegeven paart niet in de bek keiken". 't Is natuurluk onvriendeluk van u deze tekst letterluk te nemen. Ik hep de tekening inderdaat gekregen en nogmaals, ik vint hem pragtig en het zou sgande zein, als ik kritiek zou hebben. Toen Rembrandt de "Nachtwacht" hat gesgildert, waren zein opdragtgevers erg ontevreden. Rembrandt hat zein eigen idee uitgewerkt. Ziet u de overeenkomst? Alleen het versgil is: de opdragtgevers moesten betalen. Maar als je zo iets moojs kreigt, mag je het niet al te noukeurig bekeiken "het gegeven paart niet in de bek keiken", dan kun je n.l. zien, hoe out het dier is. Hept u dat nu werkeluk niet begrepen? 't Zou wel stom zein! (Sorry!)
U noemt mein spellingvereenvoudiging een inkonsekwente spelling; ik kan u verzekeren, dat de huidige spelling véél inkonsekwenter is. Het streven is om te komen tot een totaal vereenvoudigde spelling (Spelling 2000); dat kan helaas niet ineens. Er zein dus nog enige inkonsekwensies in de 'overgangspelling' overgebleven.
Wanneer homonime woorden (geleikklinkende woorden in de gesproken taal met versgillende betekenissen) geen aanleiding geven tot vergissingen, zullen homografen (geleik gesgreven woorden met versgillende betekenissen) ook geen aanleiding geven tot vergissingen, want u zou tog wel gesgift zein (excusez le mot) als u zou lezen: "Het paartje at uit de ruif" en dan denken dat Miep en Jan daar aan het smullen waren. . .
Het is speitig dat u mei door dit artikel voor gek hept gezet tegenover uuw lezers. Het stimuleert mei niet door te gaan met deze door-en-door gezonde zaak. Er is geen steekhoudend argument aan te voeren tegen spellingvereenvoudiging! Door mein beroep ken ik "het leet dat spelling heet" op de lagere sgolen, maar leest u het diskussiblat "**Spellingvereenvoudiging**" eens, wat u hierbei kreigt toegezonden en waarin ik binnenkort ook uuw artikel zal behandelen, 't Is alleen jammer dat ik niet weet wie dit sgreef: Kees, Rob, Sandra of Martin? Overigens sans rancune en met vriendeluke groet,
Wim van Oosten, Badhoevedorp

Antwoord redaktie: *Het is niet in ons hoofd opgekomen om u voor gek te zetten in Stripschrift 71. Als het zo op u overkomt spijt het ons oprecht. Steekhoudende argumenten tegen spellingvereenvoudiging? Wij zijn de laatsten die daar mee zouden willen aankomen. Door ons beroep (kollega!), kennen wij maar al te goed het door u aangehaalde "leet dat spelling heet". Tot aan de hoogste klas van het gymnasium toe is het een bron van ellende voor de kinderen. Onze standpunten liggen dan ook zo dicht bij elkaar dat een eventuele diskussie over spellingvereenvoudiging alleen maar zou gaan over de "manier waarop" en beslist niet over het "al dan niet noodzakelijk zijn".*
Dat u een bepaalde groep mensen wilt proberen te bereiken door middel van een omslagtekening die uitsluitend als blikvanger dient maar niet pretendeert de lading te dekken, spreekt ons niet erg aan. Wat dat betreft vinden wij eerlijkheid heel wat sympathieker dan de geweldige kracht van het seksuele symbool, hoe strategisch juist die volgens Karel Sartory ook moge zijn.
Twee van de boekjes over reklame, die u ons aanraadt, kenden wij reeds. Van onze kant willen wij u niet lastig vallen met een lijst van wetenschappelijke boeken op het gebied van kommunikatie, en linguïstiek of andere taalkundige werkjes die wij de afgelopen jaren hebben moeten bestuderen. Wel lijkt het ons voor u raadzaam, in verband met uw opvatting over een omslagtekening, het boekje "Drogreden of argument" door W.W. Fearnside en W.B.Holther (Aula pocket 141) eens door te bladeren. Om even op een voorbeeld van u terug te komen. Wij denken inderdaad niet aan Miep en Jan als u zegt: "Het paartje at uit de ruif". Wij zijn echter wel zo dom om eens verbaasd achter het oor te krabben als wij in uw brief lezen: "Wie maakt voor mei een betere tekening? " (Stripschrift 71). Moet er nu beslist vóór de maand mei een betere tekening gemaakt worden? Of wilt u een betere tekening ontvangen? Enfin, het is nog geen definitieve nieuwe spelling maar slechts een overgangsvorm. Verder zijn wij het met u eens. De huidige spelling is even inkonsekwent en het werken aan een spellingvereenvoudiging is een schone zaak maar dat hebben wij de vorige keer ook reeds geschreven. Sterkte!

Geachte redactie,
Hierbij willen wij u in kennis stellen van het feit, dat ongeveer 10 maanden geleden een vereniging is opgericht ter ere van het u ongetwijfeld bekende stripannex TV-figuur Paulchen den

rosaroten Panther en aanhang, waaronder Elise der Ameisenfresser. De vereniging draagt de naam: Fanclub voor Paulchen den rosaroten Panther en Elise der Ameisenfresser, en bestaat uit een voorzitter, een archivaris, een secretaris en een penningmeester, plus een aantal gewone leden, enkele leden van verdienste en één aspirant-lid.
Voorwaarden voor toelating zijn vermeld in de statuten, die op aanvraag verkrijgbaar zijn op het onderstaande adres. Wij hopen dat u deze brief kunt plaatsen in één van de eerstvolgende uitgaven van uw blad Stripschrift.
Hoogachtend, namens de Fanclub,
(P.A.J.van de Kerk)
De voorzitter.
Ariaweg 61, Amersfoort/of
Turkooislaan 22, Utrecht.

Geachte Redaktie,
Ik waardeer het stukje over de dertiende Wereldkartoenale in Stripschrift nr.72 zeer, maar vind het tevens erg jammer, dat u nu juist van deze goede gelegenheid geen gebruik maakt om eens wat meer aandacht aan kartoons te besteden.
Was het niet mogelijk geweest om meer inzendingen in Stripschrift af te drukken? Of is het misschien mogelijk om in komende nummers van Stripschrift steeds één kartoonist en zijn werk onder de loupe te nemen?
Het is m.i. niet belangrijk of er een grens is tussen strip en kartoon en waar die dan wel ligt. Feit is, dat er (voor zover mij bekend) geen blad is dat speciaal aandacht aan de kartoon besteed. En die leegte kan Stripschrift mooi opvullen!
Kunt u mij ook nog informatie verstrekken over het boekje dat ter gelegenheid van deze kartoenale is uitgegeven? (titel, uitgever, prijs, eventueel bestel-adres)
Graag uw reaktie op mijn opmerkingen.
Met vriendelijke groeten,
Herman Lindeboom
Vriezenveen

Redaktie: *Met u zijn we van mening dat er te weinig aandacht aan kartoons besteed wordt en inderdaad lijkt Stripschrift hèt medium om daaraan iets te veranderen. We hopen dan ook met onze aangevulde redaktie aan uw wens tegemoet te kunnen komen.*
Jaarlijks wordt door het Davidsfonds een boekje uitgegeven met de geselecteerde kartoens van het jaar daarvoor; zo is nu verkrijgbaar het Davidsfondskartoenboek no.7 met een overzicht van de twaalfde Wereldkartoenale. (1973) Door de beperkte oplage is het boekje slechts in een aantal Nederlandse boekwinkels verkrijgbaar, wanneer u echter moeite heeft zo'n winkel te ontdekken, kunt u per internationaal postwissel à raison van 75 Bfrs. een exemplaar bestellen bij E.Parez, Elizabethlaan 292, Knokke-Heist, België.
MWMGW

BESTUURS MEDEDELINGEN

ADRESSEN BESTUURSLEDEN

Martin Wassington, voorzitter, van Mourik Broekmanstraat 11", Amsterdam, 020-171332
John van der Mark, sekretaris, Suze Robertsonstraat 56hs, Amsterdam, 020-935310
Wil Soyer, penningmeester, Overtoom 536', Amsterdam, 020-166113
Kees Helderman, 4e bestuurslid, Zocherstraat 60"", Amsterdam, 020-168214
John M.Willemse, 5e bestuurslid, Dorus Rijkershof 5', Amsterdam
Hans Stoovelaar, funktionaris, Schumanflat 46, Uithoorn

KENT U DE STRIPANTIKWARIATEN?

Amsterdam:
Drukwerk
Mauritskade 113.
Lambiek
Kerkstraat 104
Richard
Rombout Hogerbeetsstraat 78

Den Haag:
De Blauwe Lotus
Klimophof 3
De Blauwe Lotus
Leyweg 1244
Panda
Frederikstraat 151

Rotterdam:
Nero
Zwaanshals 215
Old Comic House
Frits Ruysstraat 28
Wammes Waggel
St.Mariastraat 3

Groningen:
Henkus en 10
Oude Ebbingestraat 47

Bussum:
Wammes
Laarderweg 10

Het zou erg fijn zijn, als alle stripliefhebbers niet alleen hun oude strips, maar ook hun nieuwe strips bij de Stripantikwariaten kopen. Bovendien ontvangen *Leden van Het Stripschap*, (behalve bij Lambiek en Wammes), op vertoon van hun Stripmaatschapskaart *10% korting.*
Hans Stoovelaar

BOMMEL UITGAVEN

De legale Bommelreeks, uitgave van De Bezige Bij in samenwerking met Het Stripschap.
Zoals in Stripschrift no. 72 aangekondigd, verschijnt binnenkort de 1e set van 2 boekjes (set A) en wel:

MV-5 Tom Poes en de Drakenburcht
MV-16 Tom Poes en de Bergmensen
In april verschijnt de 2e set van 2 boekjes (set B), de 3e set van 2 boekjes (set C) volgt in juni.
Het formaat van de boekjes wordt 22,5 x 14,5 cm., een welbekend en handzaam oblong formaat.
De winkelprijs wordt **f 7,50 per set** van 2 boekjes. Houders van een CJP-paspoort kunnen zich bij hun CJP-buro opgeven en betalen de gereduceerde prijs van **f 6,50 per set.**
Abonnees van Stripschrift betalen bij voorintekening **f 5,50 per set.**
De voorintekening sloot 1 februari.

Iedereen die intekende, ontvangt ingesloten in dit Stripschrift een acceptgirokaart à **f 16,50** d.w.z. voor de eerste serie van 3 sets (A, B en C) welke dit voorjaar uitkomen.
Wij stellen het op prijs, indien u snel het bedrag aan ons wilt overmaken.
Zit u financiëel moeilijk en wilt u maar 1 serie, dan gelieve u zelf een giro uit te schrijven **à f 11,–** voor de eerstuitkomende sets A en B.

FILMOTEEK

Ch.Wauters,
Linnaeusstraat 13"",
Amsterdam, 020-355182

GEREDUCEERD LIDMAATSCHAP

Op de ALV van 7-12-74 in Arnhem is een gereduceerd lidmaatschap ingesteld van f 7,50 per jaar voor leden beneden de 15 jaar en voor leden boven de 65 jaar.

LEDENKORTINGEN

Het Stripschap stelt zich ten doel de waardering te bevorderen van de strips. Ook de Stripantikwariaten werken aan dit doel mee en naast een zakelijke instelling is bijna overal een ideële doelstelling aanwezig. Gewaardeerde publikaties als *Strip voor Strip, Professor Pi en Bommelbibliografie* zouden anders nooit het daglicht hebben gezien.

SPECIALE AANBIEDINGEN

	ledenprijs	niet-ledenprijs
Simpelman, door Wim van Wieringen	2,65	3,50
Stempels van Toonder's stripfiguren, 2 series (A en B) in dozen van 12. Niet los verkrijgbaar, prijs 1 serie	17,50	20,–
Bommelpoppen (afgehaald)	20,–	25,–

Deze aanbiedingen zijn te bestellen via giro 151 3000 ten name van de penningmeester van Het Stripschap te Amsterdam.

De bestuurderen van het Stripschap wensen u nog 333 gelukkige dagen in 1975.

(met dank van Dik Bruynestein)

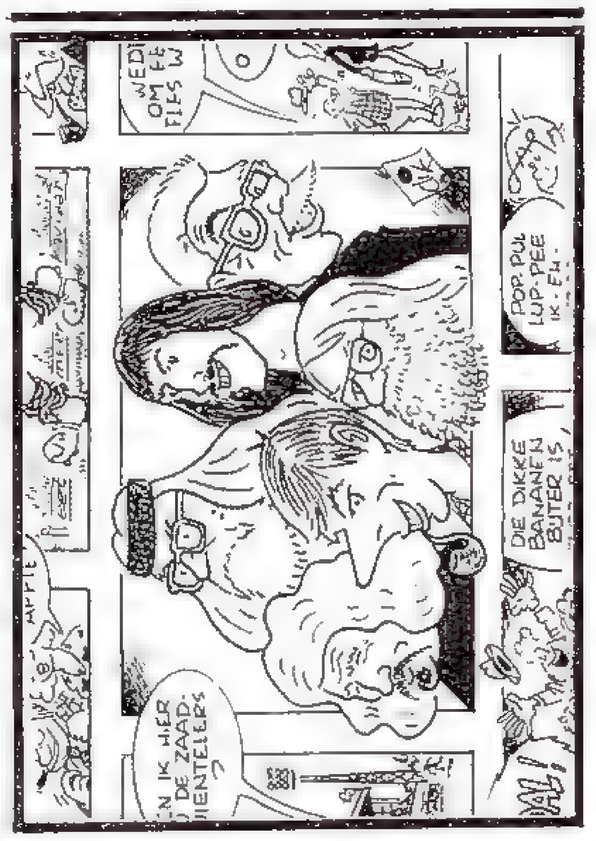

Tenslotte voor de ongerusten onder u nog dit, bij Tante Pos raakt echt niets verloren, alle inschrijvingen komen echt wel aan. U hoeft ook niet elke keer opnieuw in te schrijven, eenmaal ingetekend is voldoende. Schreef u niet in en bedenkt u zich alsnog, schrijf dan zelf een giro uit **à f 16,50** op **postgiro 3291121** t.n.v. Penn. Het Stripschap, Speciale Uitgaven, Postbus 104, Uithoorn, en zolang de voorraad strekt komt het alsnog in orde.
Hans Stoovelaar.

STRIPBOETIEK RICHARD

HÉ, BAL GEHAKT!

WAAROM VERDER LOPEN?
ALS JE BY „RICHARD"
TE GEKKE STRIPS
KUNT KOPEN

MET DE MEEST
UITGEBREIDE
KOLLEKTIE

OOK IN-EN VERKOOP
ANTIEKE STRIPS

STRIPBOETIEK
„RICHARD"
TEL. 84.29.23
(HOEK 1e HUGO DE GROOTSTRAAT)
ROMBOUT HOGERBEETSSTR. 78

WIJ VERWACHTEN U. . . .

stripwinkel
DRUKWERK
mauritskade 113
amsterdam oost
dinsdag t/m zaterdag 13.00-19.00

BOEK BESPREKINGEN

door Rob van Eyck

de helden-verering van oom wim

Al enkele maanden geleden verschenen er twee Dupuis-albums op de markt in de serie "Geschiedenis in Beeldverhalen", die elk een achttal verhalen bevatten, verteld door de roemruchte Oom Wim uit het weekblad Robbedoes.
Het eerste deel, "Het bloedige verleden van de Far West", bevat een korte inleiding waarin betoogd wordt dat de serie niet de pretentie heeft geschiedenis te schrijven en dat de lezer geen zwaar historisch naslagwerk geboden wordt, maar eerder "een vlot, goed gedokumenteerd, makkelijk in de hand liggend album" dat "er toe bijdraagt de grote lijnen beter te begrijpen door het licht te werpen op veelal verwaarloosde bijzonderheden". Geen saaie geschiedenis dus zoals die op de scholen nog al te dikwijls wordt onderwezen, maar lekkere sappige verhaaltjes die toch waar gebeurd zijn.
Als men die pretentie heeft, van-waar-gebeurd-zijn en de-mens-door-de-eeuwen-heen-beter-leren-kennen, is een eerste vereiste dat de verhalen goed gedokumenteerd zijn, hetgeen in de inleiding ook verzekerd wordt. En dikwijls is het bij Oom Wim erg moeilijk te kontroleren of dat ook gebeurd is, want hij put zijn onderwerpen vaak uit zulke detail-geschiedenis dat het meestal gaat over zaken waar je nog nooit of te nimmer van gehoord hebt. Toch zijn er ook nogal eens verhalen bij die je kent of gaat het over tijden waar je al dan niet toevallig wat meer van weet, en in die gevallen komt het nogal eens voor dat we de goede Oom Wim, of moet ik zeggen Oom Joly, want die schrijft alle verhalen, op onjuistheden, slordigheden en zelfs directe fouten moeten betrappen. In de verhalen die we in deze twee boeken tegenkomen valt dat nogal mee, maar misschien is dat te wijten aan het feit dat ik geheel en al onkundig ben op het terrein van de vliegerij, waarmee het tweede deel, "Ridders tussen hemel en aarde", volledig gevuld is. Toch heb ik wat slordigheidjes kunnen ontdekken die in "goed gedokumenteerde verhalen", zoals de inleiding uitdrukkelijk vermeldt, niet voor mogen komen. Ze dragen in het het eerste verhaal van deel twee. dat in 1914 speelt, de Franse troepen in de loopgraven de blauwe uniformen en helmen waarmee ze pas zo'n anderhalf jaar later werden uitgerust, en zitter er ook in het verhaal over de uitvinding van de revolver in deel 1 wat onnauwkeurigheden: de eerste Colt zoals die in close-up getoond wordt is in werkelijkheid een later model en er wordt ook nogal gerotzooid met de data van de verschillende stadia in de ontwikkeling van het repeteer-vurwapen. Misschien details, maar als je pretendeert historische verhalen met edukatieve opzet te maken, mogen dit soort slordigheden niet voorkomen.
Zoals gezegd behandelt deel 1 een aantal, om precies te zijn acht, episodes uit het bloedig verleden van Amerika en wel achtereenvolgens - zodat u weet wat u eventueel gaat aanschaffen -: tegenstand van de Indianen tegen het IJzeren Paard (1869); de tocht dwars door Amerika van Lewis en Clark (1804); de uitvinding van de revolver (± 1835); pogingen om dromedarissen als lastdieren te gebruiken (± 1855); Wyatt Earp houdt opruiming in Dodge City (1872), dezelfde Wyatt Earp zuivert Tombstone (1881); Buffalo Bill en zijn circus (± 1899); en strijd om de bonthandel (± 1810). Een tamelijk gevarieerd geheel dus. Maar aan die variatie wordt weer afbreuk gedaan door het feit dat zeven van de acht verhalen getekend zijn door Cicuendez, die kennelijk een voorliefde voor cowboys en Indianen heeft, maar er toch in slaagt kleding en dekors, in welke tijd het verhaal ook speelt, nauwelijks van elkaar te laten afwijken. Hij is wel een behendig vakman, maar zijn verhalen maken een weinig geïnspireerde indruk en zijn daardoor wat saai. Scenarist Joly munt vaak ook niet uit door duidelijkheid, zodat je soms in de brei van het verhaal volkomen de draad kwijt bent en weer even moet teruglezen om te kijken hoe het ook weer in elkaar zat.
In het tweede deel dat geheel gewijd is aan de vliegerij tijdens de eerste wereldoorlog, zijn de meeste verhalen getekend door Piroton, die op duidelijke, overzichtelijke wijze een aantal luchtgevechten tussen de krakkemikkige vliegmasjientjes waarmee ze zich toen de lucht in waagden, in beeld weet te brengen. Alle soorten vliegtuigen en -helden komen in die verhalen aan bod, van zeppelins tot baron Von Richthofen, mede dankzij Snoopy beter bekend als de Rode Baron. Allemaal verhalen uit de tijd dat de oorlog nog een "frischer, fröhliger Krieg" was, in de lucht althans. Op de begane grond was men daar toen al niet meer zo van overtuigd.
Zoals de meesten uwer zullen weten, is Oom Wim een zeer taaie verhalenverteller, hij draait onderdehand al aardig wat jaartjes mee. Vroeger, d.w.z. in de tijd dat ik mijn eerste Robbedoezen las, werd Ome Wim gesekondeerd door twee kleine neefjes die voortdurend iets uithaalden waardoor Ome zich genoodzaakt zag hen op het foute van hun gedrag te wijzen en hen te straffen door een waar gebeurd verhaal te vertellen, dat in de basis analoge trekken vertoonde met het "avontuur" dat de jeugdige neven zojuist achter de rug hadden. En zo'n verhaal eindigde dan altijd met een moraal en een wijze raadgeving van Ome: weest maar brave knapen, dan zult gij het ver schoppen in deze wereld.
Hoewel die neefjes in de verhalen in deze twee boeken, die vrij recent zijn, godzijdank verdwenen zijn en de moraal er niet meer zó dik boven op ligt, is dat padvinderachtige element nog steeds op de achtergrond aanwezig. Er kleeft aan de verhalen nog altijd iets van de oppassende, brave knapenmentaliteit van de vijftiger jaren, met eerbied-voor-de-vlag en sterven-voor-het-vaderland. Een moeilijk uit te leggen, maar zeer tastbare sfeer. De hele heldenromantiek waar we vroeger zo op geilden, maar die de laatste jaren behoorlijk is doorgeprikt, is in deze twee boeken nog volop aanwezig. Het gaat vrijwel allemaal om strijd en oorlog en "de goeie" is steeds degene die de meeste tegenstanders weet neer te leggen. In deel 1, over het wilde westen, is die achterhaalde mentaliteit ook zeer duidelijk aanwezig in de houding ten opzichte van de Indianen. Alleen al het feit dat er konsekwent over "roodhuiden" wordt gesproken, zelfs op de omslag in de ondertiteling, geeft te denken. In alle verhalen waar Indianen in voorkomen, zijn zij nog altijd de kwaaien en is de held van het verhaal een blanke die het met sukses tegen hen weet op te nemen. Het lijkt er op alsof de bewustwording van de volkerenmoord op de Indianen zoals die zich de laatste jaren ontwikkeld heeft, volkomen aan de oude Oom Wim is voorbijgegaan. Een achterhaalde mentaliteit, het hele bezwaar tegen de meeste Oom Wim-verhalen. En dan kan men wel naar voren brengen dat het historische verhalen zijn en dat men laat zien hoe de mensen in dié tijd over heldenverering dachten en, meer toegespitst, over dat roodhuidengebroed, maar dat neemt niet weg dat deze verhalen anno nu gelezen worden en dat enige kritische kanttekeningen helemaal niet zouden misstaan. Het wordt tijd dat er eens een frisse wind door de verhalentrommel van Oom Wim gaat waaien.

PAULUS DE BOSKABOUTER

Over milieuvervuiling gesproken. Wie is er op het onzalige idee gekomen om Paulus de boskabouter van Jean Dulieu voor de honden te gooien of te wel aan het Chanovsky-concern te verkopen? Laten we voor Dulieu hopen dat hij, er verder met zijn vingers af te blijven, zoveel geld gekregen heeft, dat ie nu lekker in de zon kan gaan liggen en niet gekweld wordt door gemene nachtmerries - wat zou moeten - over de mutaties die ze zijn arme schepseltjes hebben doen ondergaan. Want het lijkt wel s.f. Wat Dulieu ooit eens goed gedaan heeft wordt hier met één klap verpest. Vandaar de vervuiling.
Het was zo eenvoudig: Paulus de boskabouter, een goedhartig ventje dat geen kwaad kent, met zijn makkers Oehoeboeroe en Salomo, zijn goede raadgevers. De domme en luie Gregorius de Das, die overal intrapt maar het wel goed bedoelt. Aan de andere kant de heks Eukalypta die alleen maar slecht kan zijn, met Krakras, de "lelijke soepkip" en Rein de Vos als trawanten. Dat was toch duidelijk. Elk kind wist waar het aan toe was. Bijfiguren hadden ook altijd een duidelijk identificeerbare plaats.
Maar wat gebeurt? Behalve dat het hele stel tot enge jaknikkertjes verworden is - en dat is zowel letterlijk als figuurlijk te verstaan (als er iemand met zijn hoofd staat te schudden weet je dat hij aan het woord is) wat een ellende voor iemand die ooit eens iets met poppen te maken heeft gehad - behalve dat, hoor je de heks ook nog zeggen: "Wie aan Paulus komt, komt aan mij". Maar dat is niet, zoals elk kind onmiddellijk zal denken, weer een nieuwe rotstreek van d'r, nee ze meent het.
Nou ja. . . Nu weet dus niemand meer wat kwaad is en wat goed. Het lijkt ver gezocht, maar dit is het machtsapparaat ten voeten uit. Hoe kan het ook anders; het kwaad vermomt zich en stelt zich zelf schijnheilig als de grote beschermer voor. Daar zit blijkbaar winst in want de grote massa vreet het. En winst is waar het in wezen om gaat. Want denk maar niet, lieve kijkbuiskindertjes, dat Paulus op de buis is gekomen omdat dat toch zo leuk en aardig is voor de peutertjes, nee, 'r zat winst in het idee. Een beetje wringen hier, wat snoeien daar, en dan nog wat aanpassing aan de smaak van de gemiddelde mentaal dertienjarige, waar ook ons land vol mee zit en de indoctrinatie kan beginnen.
Zou er nu werkelijk niemand iets menen? We kunnen natuurlijk de knop omdraaien, maar daar hadden we het nu niet over.

LY Vermeire
Den Haag

(uit: De Nieuwe Linie)

KOM OP VOOR ONZE FOP!

Enige tijd geleden stuurde ik een brief aan de Tijd-redactie, waarin ik pleitte voor uitbreiding van de uitgave van de Fop-strip (wizard of ID) tot een wekelijkse Fop-pagina (net zoals Tom Poes). Als antwoord hierop kreeg ik te horen, dat de waarderingscijfers voor de Fop-strip een dergelijke uitbreiding niet rechtvaardigen en dat ik me maar tevreden moest stellen met het ene wekelijkse stripje.
Welnu, in de nummers van 1, 15 en 22 november heb ik tevergeefs gezocht naar mijn favoriete strip. De uitgave van dat éne wekelijkse stripje is blijkbaar niet altijd gewaarborgd.

Bovendien ben ik geneigd vraagtekens te zetten achter de betrouwbaarheid van de Fop-waarderingscijfers waarover de Tijd-redactie beschikt.
Overleg met andere militante Fop-fans leverde dan ook het volgende op: besloten werd tot de oprichting van een actiecomité dat zich beijvert voor het behoud en de uitbreiding van Fop-publikaties. Uiteraard is hierbij de steun van een achterban noodzakelijk.
Dus beste Fop-fans, voelt u zich ook zo gefopt door het spaarzame en onregelmatige verschijnen van uw favoriete strip? Zet dan uw gevoel van machteloosheid overboord! Spreek u uit voor wat eigenlijk uw liefste wens is: een wekelijkse Fop-pagina.
Stuur binnen twee weken een briefkaart naar Paul van Dijck, Vechtstraat 29, Amsterdam, waarin u verklaart achter deze Fop-actie te staan. De te verwachten overstelpende hoeveelheid adhesie-betuigingen zal de Tijd-redactie doen zwichten voor de eis van het actiecomité: meer Fop-strips!
Beste Fop-fans, wij rekenen op u.
Namens het Fop-comité:

Paul van Dijck
Maria Kroon
Amsterdam

(uit: De Tijd)

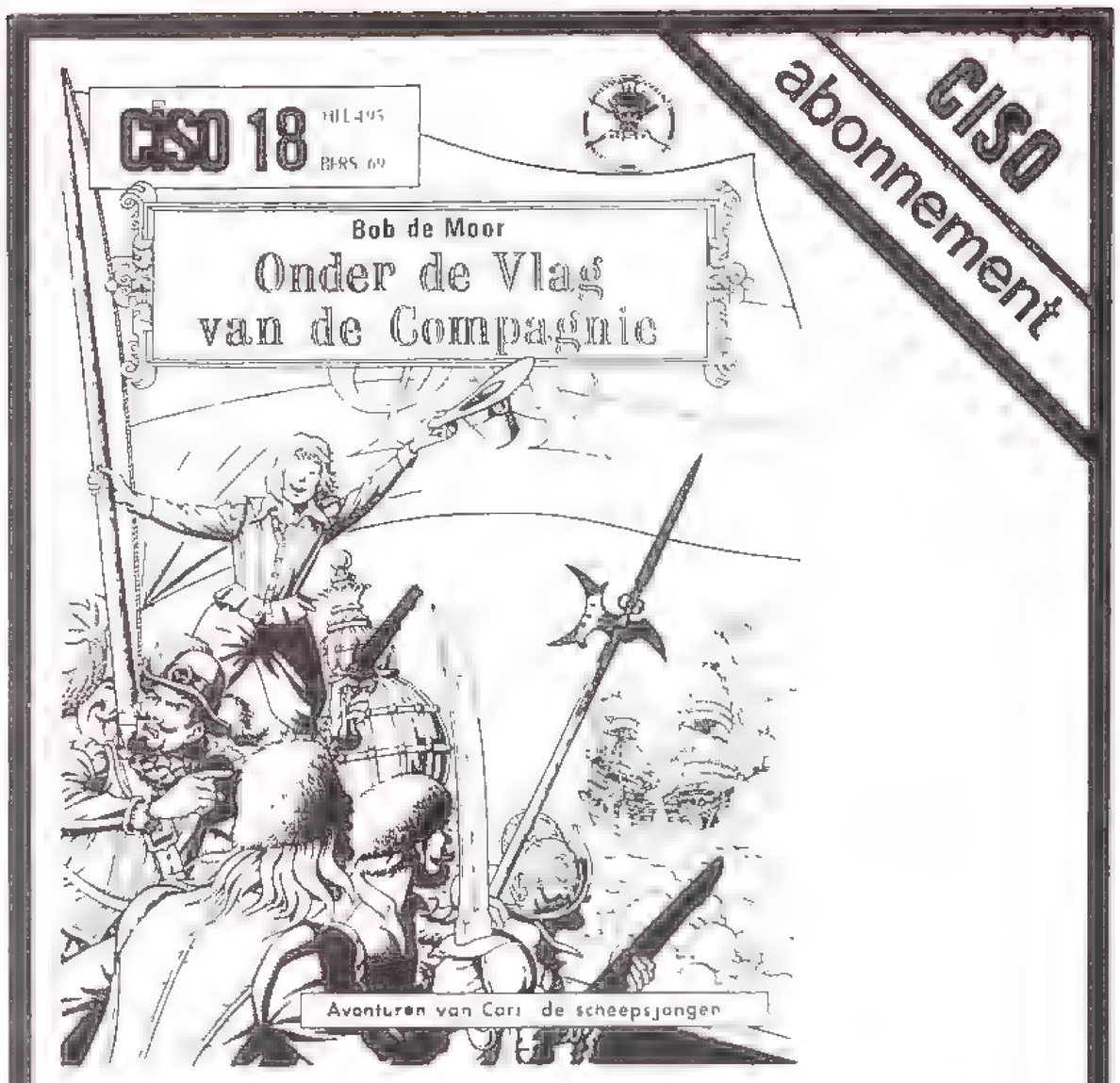

Jaarabonnementen kunnen per jaar worden aangegaan door storting van f 30,— op giro 1412138 t.n.v.
C.Coenders,
Uitgeverij Brabantia Nostra
Vogelenzanglaan 3,
Breda,
Nederland

Jaarabonnement omvat 4 complete herdrukken + 4 stripgidsen

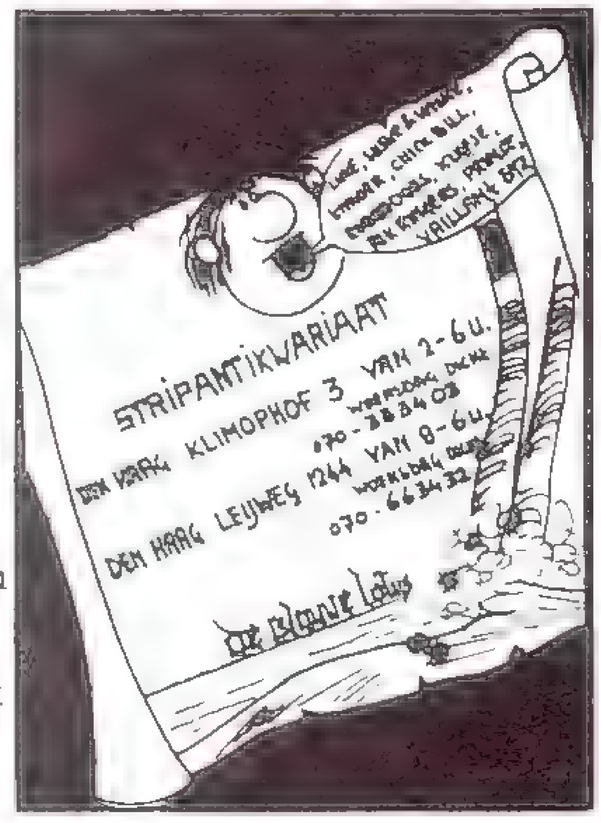

RUIL ADVERTENTIES

VICTOR MORA is a ... stories have been publish-
ed in seven language ... y prizes. He began writing
comic scripts at a ver ... which he is int...
known.
VICTOR DE LA FUENTE is, with... style.
His marvellous dra... ...ion of an illustrated West-
inni... ...inued in the history of the world's best

GEVRAAGD
Pep nrs.: 1962: 1-2; 1963: 22 t/m 25, 27-29-30-33. 1966: 4-19-27; 1967: 27-28, 1970: 24-26-32; 1972: 25.
R.Sikkes, Boeroestraat 22, Wormerveer.

AANGEBODEN
Losse jaargangen Donald Duck: 1961 (45 afl.), 1962, 1965, 1966, 1967, 1968 (kompleet).
Van Breemen, Schietspoel 22, Laren NH, 02153-14415 (na 20 uur).

GEVRAAGD
Dick Bos (oude druk): 9-14-27.
Judi: De Zwervers: Bessy: 2-3-4-10-14-28.
Knipsels van: Koning Hollewijn - Kappie - Aram - Wipperoen - Smidje Verholen - Rechter Tie.

AANGEBODEN
Zeer gevarieerde verzameling stripverhalen (oa Tom Poes, Panda, Kuifje).
F.van Rijn, Kerkweg 13, Cothen, 03436-550 (alleen in de weekenden).

GEVRAAGD
Ducks: 1953: 1-2-4-16-19-20-37-44-51; 1954: 4

AANGEBODEN
Ducks: 1952: 2-3-5-8. T.P.: Wenswerkster.
Kapt.Rob: 43-50-51-52-54
R.ter Horst, Wytsmastraat 28, Birdaard (Fr.), 05196-2456.

AANGEBODEN
Erwin + Matho Tonga (Pep). Robinson Crusoe (Kresse). Eric, Vidocq, Toon de Taxichauffeur (Lucaks). Rex Rijvers (G.v.Straaten).

GEVRAAGD
Pa Pinkelman, Aram, Dick Bos 36-37-38-42-45-57.
Laatste 12 Erics.
J.A.Henry, Beukenrode 227, Voorhout ZH, 02522-14398.

GEVRAAGD
4 Verdedigers nr. 65 (met spoed) en 81. Panda: Pettenjacht.

AANGEBODEN
Kuifje: kompleet: 24e, 26e, 27e jaargang. Los: 25e jg 37 t/m 52; 28e jg 1 t/m 33.
P.Zalmé, Geysterenweg 122, Den Haag 2032.

GEVRAAGD
De volgende publikaties: Wertham, F. Seduction of the innocent. London, Museum Press, 1955. Roux, A. La bande dessinée peut être éducative. Paris, Editions de l'école, 1970. White, D.M. and R.H.Abel. The Funnies, New York, 1963.
Klaas Cuperus, Basaltstraat 56, Groningen.

AANGEBODEN
Losse nrs. Donald Duck, 1952-1972. Tevens nog enkele eksemplaren van de 2e editie Bommelbibliografie. Tevens vele NRC-Bommelknipsels!
R.Richard: 020-5252284 overdag; 453420 's avonds. Langskomen en meenemen: Singel 425, Amsterdam.

GEVRAAGD
Ducks, Sjorsen tot 1961.

AANGEBODEN
Peps, Rob: 27-52, Kappie, Piloot Storm: 1-3-4-5-6. Bessy: 31-48-59-62-66. Suske en Wiske (zw/wit), Toenga, Beverpatroeltje, Valiant.
Gerrie Peereboom, Oosteinde 11, St.Jacobiparochie.

AANGEBODEN
Stripschrift nrs. 8/9, 10, 12 t/m 20, 23, 25/26, en 29/30 t/m 72. Bommelkoerier nrs. 2/3 t/m 18/19.
J.P. de Ruiter, J.van Arkelstraat 4, Kampen.

WIE HELPT MIJ AAN
Donald Duck: 53 - 1, 19, 51, 52; 54 - 27, 31. Pep: 64 - 32, 33, 34, 37, 38; 65 - 45.
Martin Wassington, van Mourik Broekmanstraat 11", Amsterdam, 020-171332.

Prijs f 2,75 voor leden en f 4,– voor niet-leden voor maksimaal 40 woorden.
Tekst op achterkant van girokaart Gironummer 209948

NIET ALLEEN VOOR STRIPS BIJ ONS BINNEN WIPPEN !

Ook voor boeken - pop elpees (die van f 14,90 weetjewel !) - posters - undergroundbladen - enz.

DE BOEKENBEURS
1e Middellandstraat 23, Rotterdam

DE BENGEL
Voorstraat 283, Dordrecht

'Old Comic House'

Grote collectie (oude drukken) stripverhalen

o.a. Suske & Wiske, Lombard, Dupuis, Favorietenreeks, Jong Europa, Tom Poes, Kappie, Panda, Kuifje, Eric de Noorman, Sjors, Donald Duck, Kuifje, Robbedoes, Pep en zo veel curiositeiten.
Enzovoort, enzovoort. . . . te veel om op te noemen!

Catalogi gratis op aanvraag tegen vergoeding van verzendkosten.

Telefoon 010-11 50 71 – 12 28 20

Old Comic House, Frits Ruysstraat 28, Rotterdam 3016

Antieke strips te koop gevraagd !

NIEUWS

De nieuwsrubriek staat onder redaktie van Kees de Bree, Kinkerstraat 59''', Amsterdam, 020-169833.

STRIPFLITSEN

Bij Les Editions du Fromage zijn nu ook albums te koop. Het zijn: "Hamster Jovial" van Gotlib; "Les Frustrés" van Claire Bretecher; "Le consombré masqué-Grandeur et Solitude" van Mandryka en "Le Bandard Fou" van Moebius (giraud).

. . . . . .

Binnenkort gaat Olaf Stoop (Real Free Press) twee SPIRIT boeken uitgeven met dagstrips "The Daily Spirit" waarvoor de omslagen vervaardigd zullen worden door Joost Swarte.

. . . . . .

Het Franse tijdschrift Lucky Luke zal eind volgend jaar waarschijnlijk in een, iets veranderde, nederlandstalige uitvoering op de markt worden gebracht.

. . . . . .

Rudi Fuchs, wetenschappelijk medewerker aan het kunsthistorisch instituut van het Rijksmuseum in Leiden die samen met Rudolf Geel het boek "Schijnhelden en Nepschurken" schreef is door een grote meerderheid uit de Eindhovense gemeenteraad uitverkoren om de direkteurspost van het Van Abbe-museum te bekleden.

. . . . . .

Ook Hans Kresse is niet ontkomen aan de sticker-rage. Een eerste gedeelte van de reeks die hij zal gaan tekenen is al gereed. De kwaliteit is van dien aard dat het nu al zeker is dat van één van de sticker-tekeningen een poster gedrukt zal worden. Het thema van de stickers? Dierenkoppen! Aap en buffel zijn al af.

. . . . . .

Naar alle waarschijnlijkheid houden volgend jaar de jeugdbladen Pep en Sjors op te bestaan. Het nieuwe blad dat er zal komen zal een kruising worden tussen deze twee bladen. U hoeft overigens geen abonnement op te zeggen want gedurende 1975 zullen de bladen nog rustig doorlopen. Wie weet nog wel langer?

. . . . . .

In de strip "Kroniek van Grondel-De man uit Danabi" door Lex Overeynder en Jaap Loohuis die dagelijks in die grote krant in Nederland verschijnt is plotseling ene heer Pepper uit het niets opgedoken. De heer vertoont sterke gelijkenis met ene Guust Flater (zie illustratie).

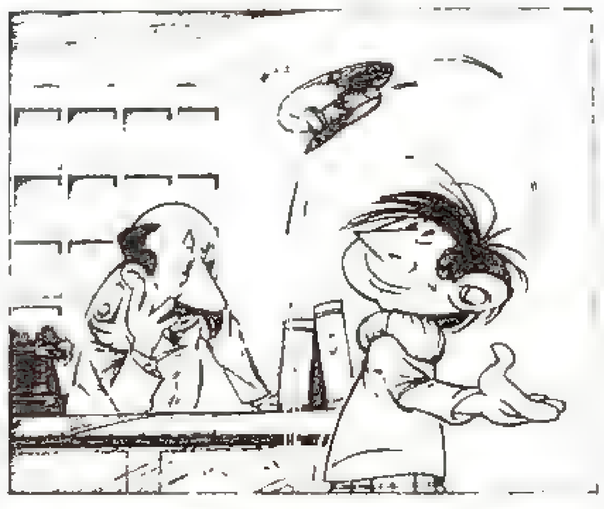

Zou Pepper uit België komen in plaats van uit Danabi?

KRESSE

Vorige keer werd er in Stripschrift vermeld dat eerdaags "De gouden dolk" van Kresse zou verschijnen. Een datum werd niet genoemd. Uitgeverij Sijthof is van plan het boek in het voorjaar van 1975 op de markt te brengen. De Gouden Dolk is oorspronkelijk een informatief kinderboek dat Kresse in 1945 geschreven en getekend heeft. De Sijthof-uitgave zal de derde druk worden. De eerste druk (bij Buyten en Schipperheyn, A'dam) was in stripvorm, dus plaatjes met ondergeschreven tekst. De tweede druk (1946) was totaal afwijkend van de eerste druk. Meer tekst en meer illustraties en niet in stripvorm. Sijthof gaat deze tweede druk herdrukken in een iets kleiner formaat dan het origineel. *Prijs is nog onbekend.* (Nico Noordermeer)

ASTRID LINDGREN

Wie kent Pippi Langkous niet of anders Emil? Televisiehelden die miljoenen kinderen in vele landen kostelijk weten te amuseren met hun avontuurlijke karakter en hun alom verwarring stichtende grapjes. In ons land zijn er door uitgeverij Ploegsma ook een groot aantal boekjes met Pippi Langkous-verhalen uitgegeven. Niemand minder dan de bekende illustrator Carl Hollander zorgde voor prachtige tekeningen bij het werk van Astrid Lindgren die zowel in haar eigen land als in het buitenland overladen werd met prijzen voor haar gehele werk. In Zweden kreeg zij hiervoor zelfs het Eredoctoraat van de Zweedse Universiteit van Linköping aangeboden. Haar laatste bijdrage aan de kinderliteratuur "De gebroeders Leeuwenhart", heeft heel wat stof doen opwaaien. Vooral uit bepaalde religieuze richtingen kwam heel wat kritiek op het door Astrid Lindgren aangeroerde onderwerp: De dood en het leven na de dood. Toch moet men niet denken dat dit een treurig boek is. Uiteraard wel spannend en nu en dan griezelig. Het is een kruising tussen een avonturenverhaal en een sprookje. De broertjes Kruimel en Jonatan Leeuw trekken ten strijde tegen een meedogenloze tiran, die over alle macht beschikt en zo iets vreselijks in zijn dienst heeft dat geen mens durft uit te spreken wat het is. Als de kleine Kruimel zo ziek blijkt te zijn dat hij spoedig zal sterven, wordt hij ontzaggelijk bang. Zijn broertje Jonatan troost hem en vertelt hem over het land Nangijala waar hij spoedig naar toe zal gaan, een mooi land vol sprookjes en kampvuren, waar Kruimel weer helemaal beter zal zijn. Jonatan komt er nog eerder dan Kruimel als hij de kleine bij een brand probeert te redden. Het lijkt allemaal erg zielig maar net als bij sprookjes van Grimm en Andersen loopt het goed af. "Het geheel is mooi en eigenlijk erg vrolijk", zegt Astrid Lindgren zelf. Het gebonden boek is van wonderschone illustraties voorzien door Ilon Wikland die de sfeer van het verhaal goed aanvoelt. Pagina grote tekeningen, af en toe zelfs tekeningen over 2 pagina's, die verfijnder en sprookjesachtiger zijn dan die van C.Hollander. Ze voegen iets onontbeerlijks aan het boek toe. In de pers wordt eigenlijk te weinig aandacht geschonken aan de illustraties van zo'n boek terwijl ze toch voor een groot deel medeverantwoordelijk zijn voor het sukses. "De gebroeders Leeuwenhart" is al met al één van de fraaiste boeken dit jaar verschenen. *Prijs f 16,90. Uitg. Ploegsma, Amsterdam. (KdB)*

DIA'S

Vooral voor de super enthousiaste stripverzamelaars is het interessant om te weten dat van een aantal strips diaseries zijn gemaakt die men voor feestjes en partijen uitstekend kan gebruiken, mits de gasten ook striplief-hebbers zijn. De dia's zijn in principe te huur maar als men ze wil kopen is daar een mouw aan te passen. De volgende prijzen die wij noemen zijn huurprijzen:
Heer Bommel en de Bergmensen, 59 zwart/wit beelden met korte tekst: *f 6,75.*
Tom Poes en de Meesterschilder I + II, 78 zwart/wit beelden met korte tekst *f 7,50*
De avonturen van Pinokkio I + II, 103 zwart/wit beelden met korte tekst *f 12,50.*
Drie avonturen van Bruintje Beer, 115 zwart/wit beelden met korte tekst *f ?*
Bulletje en Boonestaak I - VIII, zwart/wit beelden zonder tekst *f 40,–.*
Reizen en avonturen van Mijnheer Prikkebeen I - V, 148 zwart/wit beelden met korte tekst *f 25,–.*
Verder zijn er nog te krijgen: Tijl Uilenspiegel, In de Soete Suikerbol, Bambi (in kleur), Kazan, de wolfshond, Fabels van La Fontaine, Het lelijke jonge eendje, Paddeltje de scheepsjongen van Michiel de Ruyter, De negerhut van Oom Tom etc. etc. Dit is slechts een kleine greep uit de vele series. Niet alleen op stripgebied maar ook op het gebied van milieubeheer (zuiderzeewerken), beeldende kunst (Rembrandt), druggebruik en vliegende schotels kunt u dia's huren. Wilt u weten wat men allemaal in huis heeft, vraag dan om een gratis folder. Schrijven aan: *Audio-visuele mediatheek, Postbus 99, Driebergen. Telefoon: 03438-6341 .*

DALLAS

Meerdere malen hebben wij reeds aangehaald dat wij grote bewondering hadden voor tekenaar Charles Dallas. Tussen neus en lippen door hebben wij de naam Frans Masereel laten vallen waarmede het werk enigszins vergeleken kon worden. Opnieuw wordt ons oog gestreeld en ons vooroordeel bevestigd als wij "Psychotic Adventures" doorlezen. Naast het goede striphverhaal "The Wreck of the Ship John B." door Larry S.Todd zijn er in deze comic twee lange strips van Dallas opgenomen. Te weten "Women of the wood" een vrije bewerking van het door Abraham Merritt geschreven verhaal uit 1954, en "The Death of Doctor Dark" waarin Dallas in zijn geheel eigen stijl subliem de oude E.C. sfeer weet op te wekken. Haren, lichamen, kledingstukken, gezichten in de schaduw, huizen, praktisch alles is opgebouwd uit sekuur naast elkaar getekende ragfijne streepjes. Heel mooi werk dat u beslist eens bij uw striphandelaar moet doorkijken. Wat ons betreft kunt u dit boekje overigens gerust "in the blind" kopen. Prijs voor "Psychotic 3" *f 3,50*. Verkrijgbaar bij antikwariaten en anders te bestellen bij: *Paranoia Inc., Postbus 78, Laren N.H.*

KALENDERS

Kalenders zijn "in". Behalve de mooie kalender met miniatuur schilderijtjes van Dolf Zwerver, de bescheurkalender van heer Kooten en heer Bie is ook een fraaie Stripschapkalender verkrijgbaar. Nadeel: men moet lid worden van de vereniging om het ding gratis te krijgen. Als lid van de Strip- en Kartoonklub van Karel Driesen (die van het tijdschrift De Stripwereld) wordt ook een kalender kado gedaan. Voor ieder trimester is er één tekening. De 5 pagina's tellende kalender is getekend door Leo FABRI. De strip- en kartoonklub is een vereniging die bijna iedere maand een ruilbeurs organiseert in Brussel en die vele andere evenementen op touw zet. Prijs van lidmaatschap *f 9,25. Adres: Bisschoppenhoflaan 299, Deurne 2100.*

LEX BRAND

Detective en maanreiziger Lex Brand is een stripfiguur die ontstond in de BELL-STUDIO, een familiezaak van de gebroeders Abas. Het is tegenwoordig bijna een onmogelijkheid om de Lex Brand boekjes te pakken te krijgen. Ook het verkrijgen van gegevens is bijzonder moeilijk omdat vader Abas enkele jaren na de opheffing van de Bell Studio in 1956 overleed en de broers naar het buitenland zijn vertrokken, om zich in het totaal niet meer om hun strips te bekommeren. Eerst verscheen er een serie van 23 Lex Brand boekjes. Het boekje "De zwarte jurk" dat als deel 24 werd aangekondigd verscheen als deel 1 van de 2e Lex Brand serie (de subtitel was "de nieuwe Lex Brand serie"). In deze serie verschenen 23 deeltjes. Het blad INFO dat in haar supplement volume 1, nummer 1 één kort artikel aan de Bell Studio wijdt, drukt in ditzelfde supplement 3 opeenvolgende Lex Brand verhalen uit de vijftiger jaren af. Het zijn de verhalen 14-16, resp.: "Op de maan", "De Zomoren" en "Staatsgreep". Boekjes die in de 2e (meer SF achtig getinte en daarom zo mooi in het straatje van INFO passende) Lex Brand serie verschenen. Verder is er een bibliografie opgenomen van de series die Bell Studio produceerde, te weten: Lex Brand, Tom Wels, Texas Ranger, Karl May (subtitel "De avonturen van Kara Ben Nemsi") en de Groene Straal. In het 2e supplement zal Info de deeltjes 17 t/m 19 herdrukken. Dat zijn dan "De aanval", "Gevecht in het wereldruim" en "Verborgen verraad". Uitstekend werk van Info. Volgende keer alleen graag alle drie de omslagtekeningen van de oorspronkelijke verhalen afdrukken in plaats van 1. De qua drukwerk akseptabele herdrukken zijn uiteraard gewild verzamelmateriaal. Info supplement kost *f 3,45 (+ 0,90 porto)* per los nummer. Het verschijnt 2 à 4 maal per jaar. Abonnement per 4 nummers (porto vrij) mogelijk door storting van *f 12,50* op girorekening 771412 tnv RAJ Zielschot, Boerhaavelaan 88. Utrecht. Het abonnement gaat in met het eerst volgende te verschijnen nummer. Oude exemplaren moeten los besteld worden. Ik kan het u beslist aanraden. (KdB)

TEKENFILM

Dupuis is niet alleen een bekende naam voor striplie-fhebbers. Ook mensen die de tekenfilm een warm hart toedragen kennen deze naam maar al te goed. De Studio T.V. Dupuis verzorgt al sinds jaar en dag hele reeksen korte tekenfilms voor de televisie. Bekende tekenaars uit het stripwezen werken er of hebben er enige tijd gewerkt. Denk maar eens aan Eddy Ryssack, Raoul Cauvin en Ray Goossens. In België zijn de Pili's, de tekenfilmmuizen geproduceerd onder leiding van Ray Goossens, bekende persoonlijkheden bij de jeugd. Uitgeverij Dupuis heeft de muisjes nu ook in boekvorm uitgebracht (harde kaft, geplastificeerd). Verschenen zijn: 1. De Pili's en de wonderboom. 2. De Pili's en het tinnen soldaatje. 3. En de veldmuis. 4. En de stropop. Van "Tip en Tap", twee bruine bolle hondjes die regelmatig over het scherm hobbelen (onder leiding van Ray Goossens naar scenario's van Raoul Cauvin) zijn inmiddels boekje 7 en 8 verschenen: "Tip en Tap en het onweer" en "Tap leert vliegen". Het zijn kleurrijke boekjes voor zéér jeugdige lezers. Uitstekend om uit voor te lezen. (KdB)

RON SPETTER

Zo nu en dan gebeurt het dat een stripverhaal in eigen beheer of door een onbekende uitgeverij op de markt wordt gebracht. Dat is onder andere het geval bij het album: "Ron Spetter, De Wegpiraten" door Gerard Wiegel. Het album is uitgebracht door de Stichting VAM (Vakopleiding voor het automobiel-motorrijwiel- en aanverwante Bedrijf). De tekeningen zijn even krukkig als het verhaal. Net als het goedkope amerikaanse massawerk

JERICHO-INTERNATIONAL BV.ng

LAAT DE POSTBODE DE DARGAUDS THUISBEZORGEN.....

De boeken zijn te bestellen door het verschuldigde bedrag over te maken op postgiro 733569 tnv. JERICHO-INTERNATIONAL BV (i.o.)-Bleskensgraaf.

DRUILLET:	Les six voyages de lone sloane	19,50
	Delirius	19,50
	Yragael	19,50
GOTLIB:	Les dingodossiers 1	17,50
	Les dingodossiers 2	17,50
	Rubrique-a-brac 1	17,50
	Rubrique-a-brac 2	17,50
	Rubrique-a-brac 3	17,50
	Rubrique-a-brac 4	17,50
	Rubrique-a-brac 5	17,50
	Cinemastock	17,50
	Clopinettes	17,50
FUENTE:	Haxtur-les peuples de la nuit	9,90
	Haxtur-Le pays des malefices	9,90
GIRAUD:	Blueberry-fort navajo	9,90
	Blueberry-ballade pour un cercueil	9,90
	Blueberry-hors la loi	12,70

Uiteraard is het niet mogelijk alle titels te vermelden. Vraag daarom onze catalogus aan.

U UW BESTELDE DARGOOTJE, MEVROUW...
DE BOEKEN ZIJN IN DE WINKEL VERKRIJGBAAR BIJ:
LAMBIEK - KERKSTRAAT - AMSTERDAM
DRUKWERK - MAURITSKADE - AMSTERDAM
PANDA - FREDERICKSTRAAT - DEN HAAG
DE BLAUWE LOTUS - LEYWEG, KLIMOPHOF - DEN HAAG
BKH. 'T CENTRUM - KORTE SINGELSTRAAT - SCHIEDAM
BKH. 'T CENTRUM - NIEUWSTRAAT - DELFT
STRIP-O-RAMA - KRUISSTRAAT - EINDHOVEN

zijn alle achtergrondtekeningen tot het meest minimale beperkt. Dieptewerking is er niet en. . . Nee, ik hoef niet verder te gaan want er klopt geen donder van het hele album. Alleen de auto's zijn redelijk nauwkeurig getekend en die hebben een heleboel te maken met het feit dat er diamanten gesmokkeld worden. De jeugdige lezer die wordt geacht *f 4,50* voor dit album neer te tellen kan nog beter een flodderig Dennis of Tom & Jerry boekje kopen voor ongeveer een piek. Wie toch met Spetter wil meecrossen richte zich tot: *Stichting VAM, Papelaan 85, Voorschoten.*

SPORTVERENIGING KNUDDE

Lezers van het Algemeen Dagblad, het Vaderland en het NRC/Handelsblad hebben sinds mei '73 kunnen genieten van de voortreffelijke sportstrip 'Sportvereniging Knudde' van Anton van Driel (= 'TOON').
Dankzij het Algemeen Dagblad, dat voorheen al een aantal Oermstrips (B.C.) bundelde - helaas bleef het bij deel 1 - kunnen we (nogmaals) genieten van de belevenissen van de S.V. Knudde in het eerste Knudde-stripboek getiteld 'Tikkie-Trug'.
Het werkje bevat 150 strips kompleet met een inleiding waarin de 'medespelenden' worden voorgesteld.
Te bestellen door overmaking van *f 3,75* op girorekening 10303 tnv Plusprodukties Rotterdam, onder vermelding van 'Knudde'.

ANIMATIE (een bericht uit Holland Animation Bulletin)
Het Nederlands Filmmuseum, Vondelparkpaviljoen, Vondelpark 3, Amsterdam, zal begin februari een indrukwekkende voorstelling geven die de tekenfilmliefhebber niet mag missen. Het betreft een retrospektief van 30 films die in Annecy (waar jaarlijks het tekenfilmfestival wordt gehouden), werden bekroond in de jaren 1960-1973. De precieze datum kunt u aan de weet komen via een telefoontje met de sekretaris-penningmeester van Holland-Animation, Cornelis Kapsenberg (070-680626). (Overigens is het lidmaatschap van Holland Animation met maar liefst *f 30,–* verhoogd tot *f 55,–* per jaar).

PEP– NIEUWJAARSWENS

In Pep no. 1 van dit jaar werden we getroffen door het volgende bericht:

Wij van PEP liggen alweer op volle snelheid. In razende vaart worden strips geschreven, getekend, vertaald, beletterd, gekleurd. We hebben grote plannen... Wacht maar af! 1975 belooft en héél bijzonder jaar te worden...
DE REDACTIE

Wat mag dat nu toch betekenen?

BULLETJE EN BOONESTAAK

Bij de Arbeiderspers is het vijfde deel uitgekomen in de reeks herdrukken 'De Wereldreis van Bulletje en Boonestaak'. Dit deel onder de titel 'Naar het Midden-Westen' is verkrijgbaar voor *f 10,* .

TIJS WIJS DE TORENWACHTER

Met onbetaalbare moed heeft uitgeverij Zorn zich op de stripmarkt geworpen met een heruitgave van Tijs Wijs. *Prijs f 4,90.*

BOMMELBIJBELS

Heer Panda uitgever van Bommelbijbels deelde mee (zulks eigener beweging) dat de eerste oplage van de tweede druk van de Bommelbibliografie geheel is uitverkocht (*5000 ex.*). Voor dezelfde prijs (*f 14,–*) ligt inmiddels in de winkels een derde druk oranje van kleur (voor de verzamelaars) met nogal wat wijzigingen en aanvullingen.
Het sukses van deze nog jonge bovenbaas doet hem hoger grijpen en zo zal spoedigst nog een aantal uitgaven het licht doen schijnen.
- Een aanstreepboekje waarin opgenomen is een katalogus met alle Nederlandstalig verschenen stripalbums kompleet met zo'n 2-3000 foto's, een soort postzegelboek dus. En daar zullen dan wel weer de nodige herdruk/aanvullingen op komen. 'Mark my words! '
- Een Pep-, Donald Duck-, Kuifje- en Robbedoesindex, gevolgd door een Van der Steen- en Kressebibliografie.
- In februari van dit jaar kunnen we een studie over Bommel verwachten, getiteld 'Heer Bommel en de funktie van de ironie, een diepgaande studie over Bommel of andersom'. De pocket van zo'n 50 pagina's met 300 illustraties is van de hand van Bommelspecialist drs.Godthelp en heeft hetzelfde formaat als de B.b.

STANDAARD-UITGEVERIJ

Ook ditmaal wisten we weer voor u - zonder recensie-exemplaren en/of programma te ontvangen - achter de plannen van Standaard te komen. De reeks Safari die geen onverdeeld sukses was is terecht gestaakt; deel 24 besloot de serie.
Als vervanger dient zich aan de uit te brengen reeks 'Pats! ', verhalen zoals die ook verschenen in het blad voor de bond voor kroostrijke gezinnen waaraan we eerder als Ciso uitgave no. 7 'Het vliegende Hart' dankten. Zo ziet u dat toch ook het niet gebruiken van de pil tot aardige resultaten kan leiden. De eerste twee albums zullen zijn: 'Flappy en Flappinus' en 'de Blauwe Kruik'.
Het programma tot en met april ziet er verder als volgt uit: Suske en Wiske - De Nare Waraan en een heruitgave van Rikki en Wiske in Chocowakije met nieuwe tekst en tekeningen. Robert en Bertrand no. 8. De Weerwolf en no. 9. Het Zilveren Raadsel - Karl May 41. De Banneling. De Rode Ridder 65. het Adelaarsnest en 66. Het magische woud. Jerom no. 60. De Roestige Pijl. Bessy 114 'De opgejaagden'. Voor de doe-het-zelvers een Suske en Wiskekleurboek.
Van de hand van Marc Sleen twee nieuwe Nero albums t.w. 40. De Sluipslaper en no. 41. Automan de Veertiende.
Prijswijzigingen: Rode Ridder naar *f 2,–* en Karl May naar *f 2,25* .

FLIPJE VAN TIEL

Rudolf Geel (hij dus) is reeds geruime tijd bezig met de bewerking van de oude Flipje-films, die je vroeger moest vlechten in van die lappen van albums. Het is nu maar te hopen dat de huidige jeugd, opgevoed met de harde hand van moordpartijen, aanslagen en bankovervallen, de tijd en het geduld zal vinden die de jeugd van toen van Flipje's avonturen deed smullen.

STRIPBOETIEK RICHARD

Onlangs werd in Amsterdam eindelijk weer eens een stripantikwariaat geopend. Het is Stripboetiek Richard, in de Rombout Hogerbeetstraat 78. Eigenaar Leo Dreise, zelf verzamelaar van strips (zo begint dat) verklaarde dat hij een zaak opende uit ergernis over de hoge prijzen in de bestaande antikwariaten; het moest toch mogelijk zijn om met minder winst genoegen te nemen.
Voorlopig lijkt hij zich aan dit standpunt te houden, we zullen hem echter scherp in de gaten houden.

PEANUTS

Voor de vele liefhebbers van de Peanuts is het wellicht aardig te weten dat bij boekhandel PFANN in Amsterdam het boek "The Charlie Brown Dictionary" verkrijgbaar is. Het is een boek waarin allerlei woorden verklaard worden, met uitdrukkingen uit de Peanuts-wereld. Uiteraard voorzien van vele, kleurrijke illustraties. Het is 400 pagina's dik en kost slechts *f 15,95.* Afmetingen: 28,5 x 21 centimeter. (Rein van Willigen).

STICKERS

In België heeft de operatie "48.81.00" voor minder-validen een groot succes gekend. Daarvoor verkocht men zelfklevers genoemd "jadères" (van het Frans "j'adhère = ik houd of ik werk mee, met tekeningen van Greg, Dany, Francois Craenhals, Roba, Walthéry, Roger Leloup, Hergé, Morris etc. Wie wil weten of men eventueel alleen het gedeelte van het biljet kan krijgen waarop de tekeningen van bovengenoemde tekenaars staan, richte zich tot: Loterie Nationale, Boulevard Saint-Lazare 12, 1030 Bruxelles. (Haro)

NAAKT

Wie er nog aan twijfelt dat de mentaliteit van de gehele bevolking drastisch is veranderd, moet eens een blik werpen op de kinderstrip Brommy en Tommy van de toch heus niet als erg progressief bekend staande tekenaar J.D.van Exter. Er is sprake van een toneelgezelschap en een naderende uitvoering. In Het Parool van maandag 6 januari 1975 is te zien hoe een van tepels voorziene jongedame (kort geleden ondenkbaar in een kinderstrip) geheel naakt haar rol denkt te kunnen spelen. In het boek staat namelijk: " 'T meisje was alsoo naekt als sy van moederlyve gheboren was". De

jongedame staat beslist niet onder druk van een of andere regisseur maar voelt gewoon dat naakt meer in overeenstemming is met de intentie van de auteur. Remmingen zijn uit den boze, hoewel het meisje een zekere

over-sensuele inslag niet ontzegd mag worden. Even later laat zij een manlijke medespeler in haar bloes kijken om hem ervan te overtuigen dat zij behalve haar natuurlijke giften niets anders verborgen houdt. Zo'n vrouwtje kom je niet iedere dag tegen. Hoe onschuldig de situatie ook is, het is gewoon leuk dat noch tekenaar noch redactie van de krant 'het funktionele naakt' meer schuwen.

RUILBEURZEN

Stripruilbeurzen in België worden gehouden op zaterdag 1 maart, zaterdag 12 april, zaterdag 24 mei en als laatste dag voor de vakantie zaterdag 28 juni. De beurzen worden gehouden in het Billard Palace, Kon. Astridplein 40 te Antwerpen. (Karel Driesen).

DICK VLOTTES

In de dikke Televizier, het blad waar je een kiosk voor af moet breken wil je hem kunnen kopen is in het 1e nummer van het nieuwe jaar (4 jan.1975) de strip "De Krakers" door Dick Vlottes van start gegaan. Omdat twee pagina's die zijn afgedrukt wat weinig zijn om een oordeel te vellen over de vervolgstrip (wel kan worden vermeld dat vrouwendijen en -borsten voordelig uitgestald worden), citeren wij hier de tekst die ter aankondiging bij de eerste aflevering staat afgedrukt: "Televizier begint deze week met de vervolgstrip "De Krakers", geschreven en getekend door onze medewerker Dick Vlottes. Ruim twee jaar heeft hij gewerkt op dit originele stripverhaal dat geheel afwijkt van alles wat op dit gebied in blad en boek te lezen en te bekijken valt. "De Krakers" zou men een alternatieve strip kunnen noemen, omdat alle problemen van deze tijd op geestige maar ook vaak op striemende wijze worden aangesneden. Overconsumptie, milieuvervuiling en nog een hand vol van deze kwesties, waarmee wij dagelijks via radio en televisie worden geconfronteerd, komen aan de orde. Uiterste zorg heeft Dick Vlottes besteed aan het tekenwerk. Televizier is er trots op deze kraker van een strip aan zijn lezers te kunnen presenteren". We zijn benieuwd of de lezers ook trots kunnen zijn op de Televizier.

FANZINES EN MAGAZINES

door Kees de Bree

Striprofiel nr.9. Speciaal Middeleeuws nummer. Hierin een zeer slecht en zeer schools stukje geschiedschrijving over de Riddertijd. Waarschijnlijk met schoolboeken als enige bron en een detailstudie vereist nu eenmaal meer dan de globale en daardoor vaak foutieve schoolboeken te bieden hebben. Gelukkig wordt deze misstap goedgemaakt door de rest van het steeds beter wordende Striprofiel. Het themanummer bevat verder: een artikel over de Koene Ridder, een korte herdruk van de Koene Ridder uit Tintin Sélection 2, een interview met Francois Craenhals. Een kort artikel over het verminken van strips ("citeren" met bronvermelding wordt hier overigens verward met "klakkeloos overnemen"). Een interview met Peter de Smet en een herdruk van een door Raymond Macherot getekend ridderverhaal (uit Kuifje nr.14 -1953).
Een los nummer kost f 1,25 plus f 1,10 porto. Een abonnement kost f 9, voor 10 nummers. Te storten op giro 306045 tnv MJ de Meulder. Leeuwerikstraat 29, te Wormerveer.

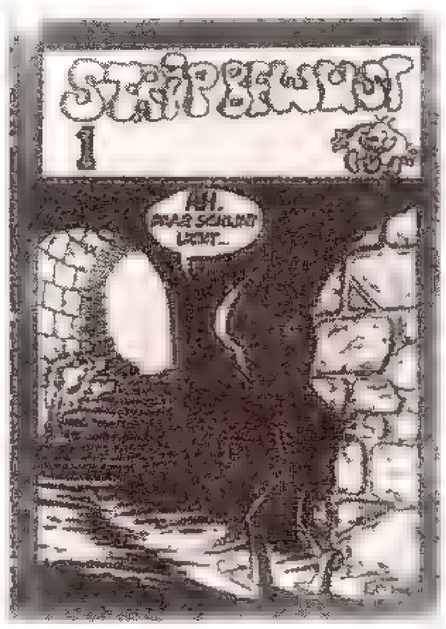

Stripbewust nr.1. Een nieuwe konkurrent voor Striprofiel en de Bommelkoerier. Het blad probeert geen nieuwe formule uit maar hobbelt evenals de andere twee blaadjes voort op het door Stripschrift geëffende pad. Er wordt geschreven over tekenaars en hun werk plus het wel en wee in de internationale stripwereld. In Stripbewust 1 een interview met Uco Egmond, een interview met Henk 't Jong en een mini-artikel plus mini-interview met Dik Bruynesteyn. In totaal 23 pagina's erbarmelijk stencilwerk waarin alle illustraties uitsluitend als grijs zwarte vlekken herkenbaar zijn. Het blad zal 5x per jaar verschijnen. Daarnaast zullen 2 supplementen worden uitgebracht. Het 2e nummer zal in januari verschijnen en bevat volgens de samenstellers o.a. interviews met Dick Matena, Robert v.d.Kroft en een artikel over E.P.Jacobs. Voorlopig is het niet mogelijk een abonnement te nemen.
Een los nummer kan men verkrijgen door f 1,50 over te maken op banknummer 5200 36859. Redaktieadres: Laan van Mecklenburg 5 te Breda. Succes met het volgende nummer!

Actuel. Dit satirische franse tijdschrift drukt de laatste maanden iedere keer een persiflage van een bekende strip af. November 1974 was het een Kuifje-persiflage. In het decembernummer kwam Asterix aan de beurt in "La vérité sur Austérix le Gavlois". In het januarinummer zal Actuel een persiflage op SF tekenaar Philippe Druillet opnemen terwijl er ook nog een oud nummer bestaat met een persiflage op Buck Danny waarin ons aller Sonny o.a. een stick rookt.

In Frankrijk kost Actuel Ffr. 5,–. In Nederland zijn de nummers met de vierkleuren persiflages à f 4,50 per stuk te koop bij Paranoia, Postbus 78, Laren (N.H.). Vooruit betalen! Geld storten op gironummer 2069168. Bij Athenaeum boekhandel in Amsterdam zijn ook enkele van deze nummers verkrijgbaar.

Bommelkoerier nr. 18/19. In dit nummer vele onderwerpen die ooit in Stripschrift al uitvoeriger en/of beter zijn behandeld. Zo zal het artikel over de EC Comics weinig nieuws opleveren voor diegenen die het speciale Stripschrift-nummer over Gruwelstrips hebben gelezen. Het interview met Johnn Bakker is leuk maar het meeste heeft al in interviews van Stripschrift en Pep gestaan. Het korte, nietszeggende, artikeltje over Ravian begint met de volgende blunder: "De strip Ravian loopt nu al heel wat jaartjes in Pep en nog steeds is er geen enkel stripfanzine in Nederland geweest, dat het de moeite waard vond een paar regeltjes over de strip af te drukken." Ach, je kan het de samenstellers van het blaadje nauwelijks kwalijk nemen dat ze hun striplitera-tuur niet kennen. Ze zijn nog jong, de rakkers. In Stripschrift nr. 4/5 (december 1968) staat echter het heel wat zinniger artikel "Ravian, to know him is to love him". Dat dit artikel van 6 jaar geleden beter is dan dat in de Bommelkoerier pleit natuurlijk niet voor het peil van dit blaadje. In dit nummer verder nog een inhoudsbeschrijving van de strip Kamandi, de nieuwe "rubriek" Hipper en enkele reakties op het verdwijnen van Pep.
De prijs van de Bommelkoerier is opnieuw verhoogd. f 2,25 voor een los nummer en dat is dit tijdschriftje niet waard. Burg. Gülcherlaan 43, Hilversum.

Les nouvelles du bibliothecaire nr.8. Dit blad voor bibliotheken is voornamelijk gewijd aan Sophie en Jidéhem. Naast het interview met deze tekenaar zijn enkele tekeningen van hem opgenomen. In oudere nummers van het tijdschrift zijn o.a. tekenaars als Will en Franquin aan de orde gekomen.
Bestellingen of inlichtingen bij het redaktie-adres: Les Nouvelles du Bibliothecaire, 313, avenue de la Couronne, 1050 Brussel, België. Prijs van een los nummer 20 Bfrs.

National Lampoon Comics vol. I, nr.7. Een onwaarschijnlijk dik tijdschrift propvol met strip-persiflages. Komplete tijdschriften en comics zijn geparodiëerd, zoals Weird Tales, en Mad (waaraan Joe Orlando meewerkt), Batman (wordt hier Deadman), een 9 pagina's tellende vierkleurenparodie over het leven van Bob Dylan. Verder moeten ex-president Nixon, striptekenaars, de Beatles en hun Magical Mystery Tour, James Bond en talloze andere bekendheden het ontgelden. Dit nummer van National Lampoon omvat de strips die van 1970 tot 1974 in dit tijdschrift hebben gestaan, met voorbeelden uit Funny Pages, Cheech Nuts, Idyl, Doctor Colon, Dirty Duck, Trots and Bonny en vele anderen. Beslist klassewerk hetgeen ook duidelijk wordt aan de hand van de lijst met namen van tekenaars die hebben bijgedragen: Joe Orlando, Vaughn Bodé, Bobby London, Vince Aiosa, M.K.Brown, Randall Enos, Dick Frank, Edward Gorey, Ronald G.Harris, Dick Hess, Stan Mack, Rick Meyerowitz, Charles Rodriques, Alan Rose, Warren Sattler en Gahan Wilson.
Het tijdschrift, zwart wit en kleur ongeveer half om half, kost $ 2.50. In de goede nederlandse boekhandel f 12,90. Anders te bestellen bij: National Lampoon, 635 Madison Avenue, New York, New York 10022, U.S.A. Een viersterren aanrader.

!ATTENTIE!

IN DEZE TURBULENTE TYDEN, WAARIN STRIP-FANZINES ALS VAAK MOEILYK VERTEERBARE PADDESTOELEN UIT DE GROND SCHIETEN, WILDEN WY UW AANDACHT EENS VESTIGEN OP EEN TEN ONRECHTE NOG NIET IN DE PUBLICITEIT GEKOMEN UITGAVE VAN EEN PAAR ENTHOUSIASTE JONGELUI... EEN FANZINE, ANDERS DAN ANDERE, SNELLER DAN SNEL! HET HEET....

STRIP- Nº1

IN DIT NUMMER:

INTERVIEW MET W. KOMMER

'T PAS-SERTJE

VARIA & NIEUWS

MET:

DE TEKENAAR VAN 'T JAAR

EN

SEX EN DE STRIPTEKENAAR

ONTHULLEND! SENSATIONEEL!! NIEUW!!!

productie en copyricht ger v. wulften

EEN WOORDJE TER KENNISMAKING:

Hallo, stripfanaten! Hier is dan eindelijk het langverwachte blad, dat nietsontziende informatie gaat geven over de strip in al zijn facetten, voor- en achtergronden! Interviews, kritieken, nieuw werk van oude tekenaars en oud werk van nieuwe tekenaars! U zult het allemaal te zien en te horen krijgen! Onthutsende kijkjes achter de schermen van de stripwereld, waar wij de tekenaars, uitgevers en schrijvers in al hun weerloze naaktheid te kijk zullen zetten! Wie zíjn wij? Goeie vraag! Wij zijn de redaktie en wij bestaan uit:

REDACTIE:

Piet de Pruim
Jan Willem de Pruim
M. de Pruim
L. de Pruim- Jansen
A.J. van Wegwezen

MEDEWERKERS:

P. de Pruim
J.W. de Pruim
M. de Pruim
L. de Pruim- Jansen
A.J. van Wegwezen

HFD. RED.:

Dick Matena

Een hele lijst, toegegeven! Maar u kunt ervan op aan, dat deze namen kwaliteit garanderen! Wat gebeurt er zoal in dit eerste nummer?
Ten eerste: Interview met W. Kommer 't Passertje
Tweedst : Varia (met de tekenaar van het jaar!)
Driedst : Nieuwtjes

Me dunkt, dat is niet mis! Wat moet u verder nog weten?
O ja:
Lay-out: Studio de Pruim
Druk : Depru
Distributie: A.J. van Wegwezen & de Pruim

En de omslag van dit nummer is speciaal getekend voor ons door Dick Matena.

Veel leesplezier!

INTERVIEW

W. KOMMER 'T PASSERTJE

"KADREREN IS EEN AMBACHT"

door
Piet de Pruim

W. Kommer 't Passertje, een naam, die men zelden, misschien nooit heeft horen noemen. En toch, een belangrijke naam! Minstens zo belangrijk als al die namen van kleurders, vertalers, lay-outers, etc. waarmee men tegenwoordig doodgegooid wordt. Kommer 't Passertje is kadreur, d.w.z.: hij is degeen, die zorgt, dat de stripplaatjes in een verantwoorde, prettige en goed leesbare omlijsting worden gezet, kortom: in een kader! Wat dat precies inhoudt vertelt Kommer 't Passertje in onderstaand onthullend interview.

Hoe bent u met kadreren begonnen?
Ach, hoe gaat dat? Ik trok als kind al graag lijntjes. Op de HBS werden dat lijnen en voor ik het wist, was ik professioneel lijntrekker.
Kadreur dus?
Inderdaad! Kadreur.
U zegt dat zo makkelijk. Er is toch wel iets aan voorafgegaan?
Natuurlijk! Zoals vrijwel ieder begaafd mens werd oók ik van school getrapt. Vanwege het lijntrekken. Toen moest ik van vader centjes binnenbrengen. Crisistijd gelukkig, dus ik kon rustig doorgaan met lijntrekken.
Bent u, zoals zovelen op de Toonder Studio's begonnen?
Nee! Neee ! Ik ben er wel geweest! Kijk, ik had toen al een eigen aanpak van kadreren. Een eigen stijl dus. Alles wat ik nog nodig had was een tekenaar om mijn kaders in te vullen, dus ik denk, nou, die Toonder, die tekent wel aardig...

..dat werk zou niet misstaan in mijn kaders. Maar ja zeg, die man had hele eigen ideeën over kaders en hij wilde, dat ik in zijn stijl ging werken en dát kon niet! Daar was ik eigenlijk al te ver voor. Ik had al een eigen afgeronde stijl Dat liep wel even hoog op. Maar we zijn als vrienden uit elkaar gegaan, hoor!

Wat bent u toen gaan doen?

Nou, voornamelijk mijn techniek bijgeschaafd, want kadreren is een ambacht. Geen geklets over artistiek en zo. 't Is gewoon een vak! Een moeilijk vak, maar een móói vak!

Vertelt u eens wat meer over die techniek. Hoe doet u het precies?

Haha! Nee zeg! Dat is 't geheim van de smid! Maar in grote trekken kan ik 't wel vertellen. Ik doe zo'n twee pagina's in de week. Ik begin zo'n pagina in te delen, klein kader, groot kader, tot ik een voor 't oog leuke indeling gevonden heb.

Dan werk ik hem af met inkt, passer en liniaal, een werkje, dat zeer nauw luistert, strakke hand, oog van de arend, stappen en doorzakken is er voor ons kadreurs niet bij, en als die pagina in inkt staat, geef ik hem aan mijn medewerkers.

Aha! U hébt dus medewerkers?

Natuurlijk! Striptekenaars voor het vulwerk.

Noemt u eens namen.

Namen noemen? Dat is moeilijk. De meesten willen het voor de buitenwereld niet weten. Die doen of ze alles zelf doen! Jongens, die liever lui zijn dan moe, en daar zitten zg. hele groten bij, hoor.

Die willen wel artistiek met een kwastje of een potloodje wapperen, maar een gedegen kader zetten, ho maar! Dat is teveel moeite! Maar ik laat ze goed betalen!

Prijzen?

Ach, jongetje, wat is geld? Ik kan er goed van leven. Wat is nou prettiger dan je leven lang lijntrekken?

Hebt u nog wensen voor 1975?

Eéntje maar. Ik zou toch 's graag wat meer eer van mijn werk willen hebben. Dus voortaan ook mijn naam bij de titel.

Tercht! Wij zullen dit zo spoedig mogelijk bij de Vakbond voor Striptekenaars voorleggen!

Bedankt, jongens. Het is teveel!

TOET!

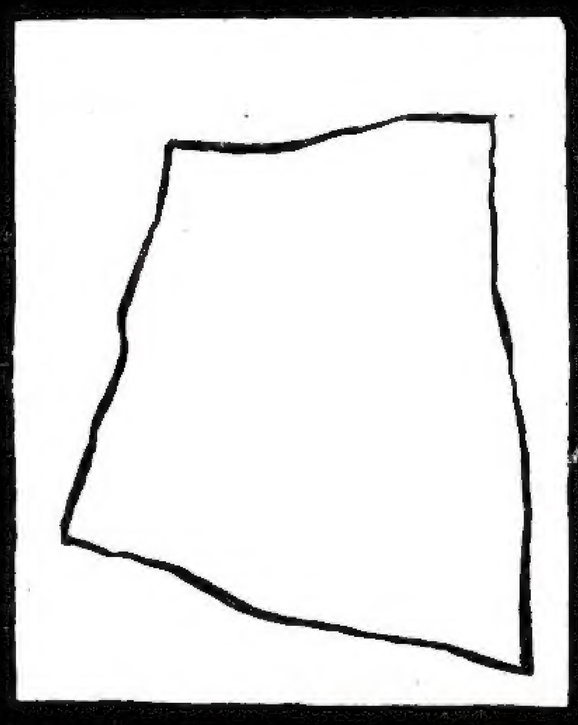

Boven: Jeugdwerk van Kommer 't Passertje

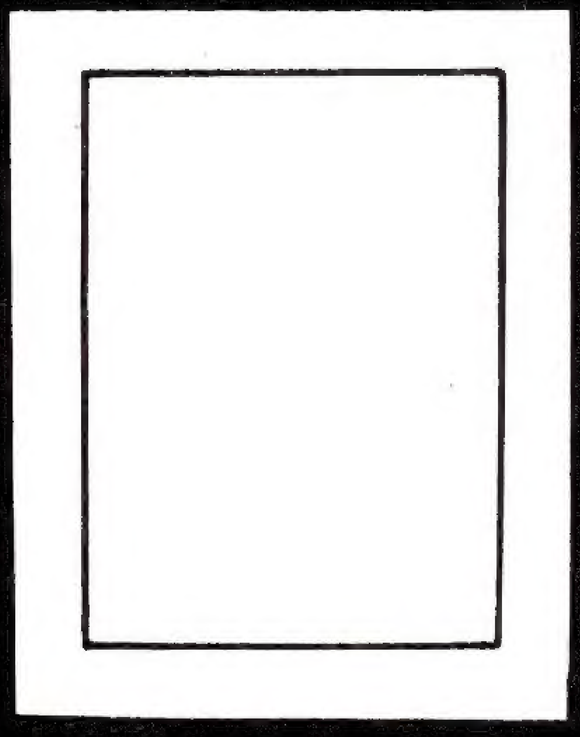

Boven: Recent werk van Kommer 't Passertje

VARIA & NIEUWS: ZIE VOLGENDE PAGINA

VARIA

DONALD

Een zoekertje voor de Donald Duck-gekken, Wie is de tekenaar van onderstaande Donald?

Is dat:
a. Robert van der Kroft
b. Daan Jippes
c. Wilbert Pleinaar
d. Carl Barks
e. Evert Geradts
f. Walt Disney
g. Jan W. de Pruim?

Het antwoord vindt u elders op deze pagina.

KOORTS

Ons is ter oor gekomen als zou H.Brok, een gewaardeerd striponderzoeker, hoge koorts hebben. Hieronder zijn laatste grafiek. En

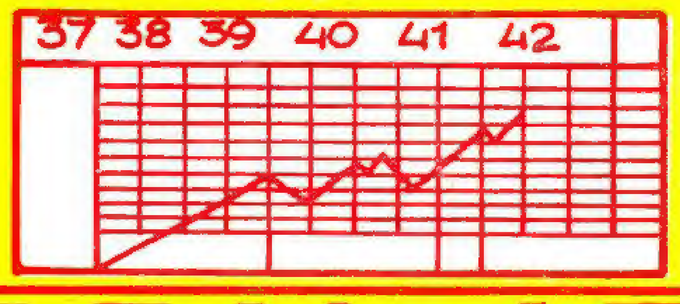

u ziet het, hij nadert de 42 graden, zodat gevreesd moet worden, dat dit ook inderdaad zijn laatste grafiek is. Jammer, er ligt nog zoveel zinloos werk op hem te wachten!

FRAAI

Onlangs in de winkel gezien en als door de bliksem getroffen gekocht! Little Nemo in Slumberland! Hoe is het mogelijk, dat dit werkje nog nergens besproken is? Een fraai boek. Zelfs de kaders zouden 't Passertje met bewondering om de oren slaan! Misschien heeft de prijs de resenten wat geschrokken? Niet doen! Kopen! Het beste wat de laatste tijd uitverschenen is! Zonder meer een naam om te onthouden, Winsor McCay. Daar zouden onze jongens wel eens aan kunnen zuigen! Een fraaie uitgave!
(A. J. van Wegwezen)
(Helaas konden we bovenstaand nagekomen bericht niet meer corrigeren. Evengoed is het waar en ons uit het hart gegrepen!)

TEKENAAR VAN HET JAAR

In navolging van andere fanzines hebben ook wij een tekenaar van het jaar gekozen. Na ampele overweging werd dat:
LEX OVEREYNDER
voor zijn gehele oevre!
Behalve over een fabelachtige techniek beschikt deze artiest over een gevoel voor humor en milieukritiek, die door merg en been gaan. Voegt men daarbij nog zijn welhaast stuitende bescheidenheid, dan wordt het begrijpelijk, dat de prijs naar niemand anders toe had kunnen gaan.
Hulde Lex en hierbij de prijs, een handdruk van 't hele "Strip"-team!
Een eervolle vermelding gaat naar M. Toonder, een talent, dat steeds meer naam gaat maken. Met nog wat meer zelfkritiek haalt hij dit jaar misschien het peil van Overeynder. Ga door, Marten!
De tweede eervolle vermelding is voor H.G. Kresse, ook een naam, die je steeds meer hoort en waar we grote verwachtingen van hebben. Bravo Hans!
De rest van de tekenaars leverde weer het normale rotzooitje af. Jammer, jongens!

NIEUWS

Uit betrouwbare bron vernemen wij, dat er plannen bestaan om de bijbel (oude én nieuwe testament) te verstrippen. Namen worden in dit stadium nog niet genoemd, maar men verzekerde ons, dat reeds enkele gerenommeerde krachten bedaderd zijn. De jonge uitgeverij, die het geheel produceert, heeft alleen nog wat problemen met de auteursrechten, maar daar wordt hard aan gewerkt. Hoe dan ook, een interessant projekt. Alle ingrediënten voor een succes lijken ons aanwezig: goede plot, afwisselend drama en humor en sterke karakters (God, Mozes, Jezus!). We houden u op de hoogte!

Oplossing Duck-puzzel:
Inderdaad! Het is de enige Duck ooit getekend door Walt Disney zelf! Maar we geven toe, dat hij van Jan W. de Pruim had kunnen zijn, wat eens te meer pleit voor de niet geringe aanleg van deze jongeman! Daarom: een originele de Pruim voor de winnaar! Proficiat!

SEX

Sex en de striptekenaar. Flauwekul natuurlijk! Die mensen hebben voor dat soort luxe geen tijd. Daarom hieronder nog een leuk prentje voor deze stakkers, die toch al zoveel tekort komen.